

Alexandrina Cernov

**PAGINI DE ISTORIE LITERARĂ ROMÂNĂ
ÎN BUCOVINA**

Vol. 4

Mihai Eminescu

(Caiete Literare. Serie nouă)

Editura „Druk Art”
Cernăuți
2024

УДК 821.135.1(477).09
C41

Cernov Alexandrina

C41 Pagini de istorie literară română în Bucovina. Vol. 4. Mihai Eminescu / Alexandrina Cernov. – Cernăuți : Editura «Druk Art», 2024. – 136 p.

ISBN 978-617-8129-82-8

Lucrarea actualizează date din biografia poetului, bazându-se pe amintirile contemporanilor, analizează publicistica poetului dedicată în special Bucovinei și Serbării de la Putna și prezintă pagini mai puțin cunoscute din creația lui Mihai Eminescu. Este dedicată profesorilor, studenților, elevilor și cercetătorilor științifici.

УДК 821.135.1(477).09

Книга актуалізує біографічні дані поета, спираючись на спогади сучасників. Описані публікації письменника, які були присвячені Буковині та святкуванню у Путні, представлені маловідомі сторінки творчості Міхая Емінеску. Праця призначена для викладачів, студентів, учнів та науковців.

Autor: Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române

Volum îngrijit de: lect. univ. dr. Marin Gherman

Redactor: Mariana Struț

Partener editorial: ONG Centrul Media BucPress din Cernăuți

Coperta 1: Mihai Eminescu

Coperta 4: Locuri eminesciene din Cernăuți (gimnaziul, monumentul lui Mihai Eminescu, bustul din perioada interbelică)

Proiect realizat de ONG „Glasul Bucovinei” din Cernăuți

DEPARTAMENTUL PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Această carte a fost tipărită cu sprijinul Departamentului pentru Români
de Pretutindeni – www.dprp.gov.ro

Conținutul acestei cărți nu reprezintă poziția oficială a Departamentului
pentru Români de Pretutindeni

ISBN 978-617-8129-82-8

© O. Чернова, текст, 2024

ARGUMENT

În anii 2022-2023 Editura „Alexandru cel Bun” din Cernăuți a realizat un proiect de editare de carte românească, fiind vorba de trei volume din seria *Caiete literare*. Alexandrina Cernov, membră de onoare a Academiei Române și director al editurii, este autoarea volumelor *Pagini de istorie literară română în Bucovina: Volumul I – Aron Pumnul*, *Volumul II – Ion G. Sbiera*, *Volumul III – Sextil Pușcariu*. Prin intermediul bibliotecii de carte românească „Glasul Bucovinei” din Cernăuți, volumele au fost transmise mediului asociativ românesc, cadrelor didactice și școlilor cu predare în limba română din Ucraina.

La începutul anului 2024, Alexandrina Cernov decide să scoată ultimul volum din seria *Caiete literare*, pe care să-l dedice poetului național Mihai Eminescu, considerând că are o datorie morală față de „Poetul nepereche”, a cărui viață a fost strâns legată de Bucovina și de Cernăuți. La 5 iunie 2024 neobosita autoare de cărți, studii și manuale școlare se retrage către cele veșnice, fără să-și vadă visul realizat...

În acest context, ONG „Glasul Bucovinei”, care își asumă responsabilitatea continuării eforturilor depuse de Alexandrina Cernov pentru acumularea și dezvoltarea capitalului cultural bucovinean și păstrarea identității naționale românești în regiunea Cernăuți, a preluat manuscrisul acestei cărți, încercând să reconstituie, pas cu pas, aliniat cu aliniat, frază cu frază, ideile și mesajele ce voia să le transmită doamna academician în ultimul său volum.

Cartea include studii semnate de Alexandrina Cernov în ultimii 15 ani, fragmente ale unor comunicări din cadrul conferințelor științifice internaționale, articole apărute în presa din regiunea Cernăuți (mai ales pe pagina Agenției BucPress), dar și versuri ale Luceafărului poeziei românești, unele scrise în Bucovina sau dedicate acestui ținut rupt din trunchiul Moldovei istorice. Volumul mai include cugetări și observații inedite ale regretatului istoric cernăuțean Ilie Luceac.

În această carte este analizată formarea personalității lui Eminescu prin prisma interferențelor cernăuțene și vieneze. Autoarea își pune întrebarea care au fost lecturile poetului, cum a fost influențat Mihai Eminescu de profesorul Aron Pumnul și de *Lepturarii*. Este prezentată personalitatea surorii poetului, Aglae Eminovici-Drogli, care a fost o prezență artistică remarcabilă la Cernăuți.

Alexandrina Cernov analizează publicistica lui Mihai Eminescu prin prisma opiniilor acestuia asupra destinului românilor din Austro-Ungaria și marilor nedreptăți din trecut. Ca specialist în domeniul filologiei și traducerilor literare, autoarea ne explică „cum nu trebuie tradusă poezia eminesciană”. Este dezvoltat subiectul interferențelor artistice: poezia eminesciană și muzica. Este amintit testamentul publicistic al lui Mihai Eminescu în care limba română este prezentată ca o icoană sfântă. „Testamentul eminescian, ca și cel al bătrânului Doxachi Hurmuzaki, este actual și astăzi”, scrie Alexandrina Cernov.

Aducem mulțumiri Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și echipei ONG „Glasul Bucovinei” pentru inițiativa de a publica această carte, pe care o considerăm, pe bună dreptate, un testament al Alexandrinei Cernov. Cartea ne transmite convingerea fermă a doamnei academician – de fapt, crezul ei de viață – că dragostea față de neam, biserică, cultură, limbă maternă și istorie națională va salva comunitatea românească din nordul Bucovinei de șubrețire identitară și deznaționalizare.

Lect. univ. dr. Marin GHERMAN

MIHAI EMINESCU (1850-1889)

Mihai Eminescu s-a născut la 15 ianuarie 1850, la Botoșani. Este cel de al șaptelea copil al lui Gheorghe și Raluca Eminovici. După afirmația eminescologului Dimitrie Vatamaniuc, familia Eminovici „cobora din Transilvania, de unde emigrează în Bucovina în secolul al XVIII-lea, ca urmare a exploatării iobăgești, obligațiilor militare și persecuțiilor religioase. Bunicii săi, Vasile (1780-1844) și Ioana (1782-1844), trăiesc în Călineștii lui Cuparencu, comună nu departe de Suceava, întemeiată de emigranții transilvăneni”¹.

Tatăl poetului, Gheorghe Eminovici, se naște în Călineștii lui Cuparencu. Se căsătorește cu Raluca Iurașcu, descendentă dintr-o familie „*cu ascendenți în dregătoriile Moldovei*”, întemeind o familie numeroasă. Locuiesc la Dumbrăveni, lângă Suceava, unde Gheorghe Eminovici este administrator al moșiei boierului Balș și este ridicat de către domnitorul Mihail Grigore Sturdza la rangul de căminar. În 1849 cumpără de la Constantin Hurmuzaki, avocatul boierului Balș, „*jumătate din moșia răzășească din Ipotești, în ținutul Botoșanilor...*”

Copilăria și-a petrecut-o la Ipotești, în mijlocul naturii feerice, pe care a cântat-o mai târziu în versurile sale:

*Fiind băiet păduri cutreieram
Și mă culcam ades lângă izvor,
Iar brațul drept sub cap eu mi-l puneam
S-aud cum apa sună-ncetișor
Un freamăt lin trecea din ram în ram
Și un miros venea adormitor.
Astfel ades eu nopți întregi am mas,
Blând îngânat de-al valurilor glas.*

După primii ani ai copilăriei Eminescu urmează cursurile școlii primare, unde poetul promovează clasa a III-a și a IV-a la Național Hauptschule, adică școala primară ortodoxă din Cernăuți, iar din 1860 frecventează cursurile de la Ober Gymnasium (primele trei clase). Este remarcat pentru cunoștințele sale de istorie și pentru darul povestirii de către profesorul de istorie Ernst Rudolf Neubauer, unul dintre cei mai severi profesori de la gimnaziul cernăuțean. În primăvara lui 1863 însă părăsește gimnaziul și se întoarce la Ipotești, unde

rămâne până în toamna lui 1864. În anii următori, la insistența tatălui său, a revenit la Cernăuți, unde, fără a mai frecventa școala, a citit intens literatură română în biblioteca profesorului său Aron Pumnul. În anul 1863 Mihai Eminescu promovează clasa a V-a la Liceul Romano-Catolic din Sibiu.

Încă din anii de școală, la Cernăuți, Eminescu se arată interesat de teatru, poezie, cultură, dar mai ales, de istorie. L-a avut profesor pe Aron Pumnul, la care a stat un timp în gazdă și căruia îi va păstra peste ani o amintire vie, legându-și debutul literar de poezia dedicată profesorului iubit, *La mormântul lui Aron Pumnul (Laecrimioarele învaețaeceilor gimnaeziaști de'n Cernaeuți la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul)*, care a încetat din viață la 12/24 ianuarie 1866. Avea 16 ani când trimite la revista de limbă română „Familia” din Pesta primele poezii, publicate de Iosif Vulcan, care-i schimbă totodată și numele din Eminovici în Eminescu. Publică în revista „Familia” 12 poezii (prima – *De-aș avea*, în februarie, și tot în același an apar: *O călărare în zori*, *Din străinătate*, *La Bucovina*, *Speranța*, *Misterele nopții*, și, ultima, *Amicului F. I.* – în martie 1869. Altele, vreo 40 la număr, au rămas în manuscrise. În acest interval de timp au loc peregrinările poetului prin Blaj, Sibiu, Giurgiu, mai îndelungată ședere în București. La 19 octombrie 1867 Mihai Eminescu intră în trupa lui Iorgu Caragiale și continuă să colaboreze cu „Familia”, publicând poeziile: *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, și *La Heliade*. În martie – aprilie 1868 îl găsim în trupa lui Mihail Pascaly, unde e „sufleur și copist”. În vara lui 1869 părăsește trupa și revine la Ipotești. Continuă să publice poezii în revista „Familia”.

În 1869 se înscrie la Universitatea din Viena ca auditor extraordinar, frecventează cursurile Facultății de Filozofie și ale Facultății de Drept. În toamna lui 1872 Mihai Eminescu participă la ședințele Societății *Junimea*, unde citește nuvela *Sărmanul Dionis* și poeziile *Egiptul*, *Înger și demon* și *Floare albastră*, scrise la Viena. În același an pleacă la Berlin pentru continuarea studiilor universitare. Cei aproape doi ani petrecuți aici constituie, împreună cu cei trăiți la Viena, o epocă hotărâtoare pentru formarea intelectuală a lui Eminescu, dar și pentru creația sa. Sunt scrise în această perioadă mari poeme ca *Memento mori*, *Povestea magului călător în stele* și multe

alte poezii; sunt concepute și scrise parțial unele dintre dramele istorice.

Despre studiile de la Universitatea din Berlin, cercetătoarea Iliana Gregori, care a studiat arhivele de la Berlin și München, scrie în studiul său următoarele: „Tânărul român s-a înscris în decembrie 1872 la Facultatea de Filozofie și a frecventat timp de patru semestre cursurile cu o perseverență admirabilă – apreciază la unison biografia. Titlurile prelegerilor trecute în foaia matricolă (...) completate de multe altele notate în caietele poetului din această perioadă, compun un spectru de preocupări și interese de-o extensie excepțională: la început mai ales filozofie și istorie, mai târziu mult drept (dreptul roman, dar și cel modern – nord-american, englez, german), (...) teoria religiei, mitologie comparată, gramatică sanscrită, ci și (...) economie, geografie, fizică, fiziologie ș.a. Se poate de asemenea afirma cu certitudine că „școala” urmată la Berlin, i-a educat lui Eminescu spiritul critic și puterea de judecată – un câștig mai important în cazul lui decât cunoștințele de specialitate ca atare, de vreme ce Eminescu, în fond, nu viza o carieră, ci căuta chiar Adevărul. Când ordinea lumii exterioare – cum îi scria mentorului său [se are în vedere T. Maiorescu – n. n.] – nu coincidea cu imperativele propriei sale conștiințe, Eminescu se despărțea de cea dintâi. Cu numai câțiva ani în urmă, la Viena, Eminescu putuse fi victima complexului său de inferioritate culturală față de casta academică germană – un biet balcanic (...) se autointitula el. Imaginea sa despre indivizii *încăunați* la o catedră, într-o mare universitate europeană, era pe-atunci de-a dreptul hiperbolică. După trei semestre petrecute la Berlin, Eminescu nu-și poate aminti decât râzând de asemenea inocență. Normalitatea care se instalează în relația sa cu profesorii berlinezi – mulți din ei somități ale timpului (...) trebuie văzută ca un moment benefic în procesul de deschidere a culturii românești către oferta culturală europeană. Maiorescu, care afirma în plină conștiință de cauză că „Eminescu este un om al timpului modern”, că prin “cultura lui individuală (el) stă la nivelul culturii europene de azi”, subînțelegea cu siguranță în aprecierea lui temeiul științific al culturii eminesciene și deschiderea ei interdisciplinară, am spune noi azi. Or, în această privință trebuie să recunoaștem o victorie a modelului cultural berlinez”². Anii petrecuți la

Viena și la Berlin (1869-1874) sunt ani de amplă și profundă asimilare a culturii și de intensă activitate creatoare în poezie, proză, teatru.

Mihai Eminescu debutează în ianuarie 1870, în publicistică, cu *O scriere critică* („Albina”, Pesta) în care i-a luat apărarea lui Aron Pumnul, care fusese atacat de către Dimitrie Petrino în broșura *Puține cuvinte despre coruperea limbii române*, tipărită la Cernăuți în 1869. Este o dovadă în plus că Eminescu urmărea atent, în toată această perioadă, viața culturală de la Cernăuți. Este posibil de asemenea ca poetul să revină în repetate rânduri la Cernăuți, vizitându-și sora Aglaia, căsătorită cu profesorul Droglî, cunoscut în cercurile culturale bucovinene. În 15 aprilie 1870 începe colaborarea la „Convorbiri literare” cu *Venere și Madonă*, apropiindu-se de Titu Maiorescu și de Iacob Negruzzi, devenind el însuși un junimist important. La Viena sau în Bucovina, la Cernăuți, Mihai Eminescu îi va cunoaște și se va împrieteni cu alți doi mari artiști români bucovineni – cu pictorul Epaminonda Bucevschi și compozitorul Ciprian Porumbescu. Toți trei artiști au copilărit în Bucovina, au învățat tustrei la Cernăuți și Viena, încât frumusețea plaiului bucovinean și-a lăsat amprenta și în operele lor, în poezie, muzică și pictură.

În 1871, Mihai Eminescu, împreună cu prietenul său Ioan Slavici, a participat la organizarea *Serbării de la Putna*. Despre rolul poetului la organizarea acestei sărbători, eminescologul Dimitrie Vatamaniuc consemnează în *Cronologia* sa: „3/15 august (1871). Eminescu și Pamfil Dan adresează lui Dumitru Brătianu, în numele Comitetului de organizare al Serbării de la Putna, o scrisoare deschisă, publicată în „Românul”, în 15 august, în care definește menirea generației lor în istoria națională. Eminescu are o contribuție importantă și în întocmirea adreselor către instituții și a Apelurilor către public și tineretul universitar.

14/26-16/28. Serbarea de la Putna pregătită de studenții români de la Universitatea din Viena. I. Slavici este ales președinte al Comitetului de organizare, iar Eminescu secretar. Participă studenți din toate provinciile românești (...)³.

Anii 1874-1877 sunt considerați „anii epocii ieșene” din biografia și creația eminesciană. Poetul este director al Bibliotecii Centrale, apoi revizor școlar pentru județele Iași

și Vaslui, în fine, redactor la „Curierul de Iași”. Aici începe prietenia cu Ion Creangă. În această perioadă publică puțin – 7 poezii, nuvela *Cezara* și schița *La aniversară*.

În octombrie 1877, la îndemnul lui Maiorescu și Slavici, Eminescu vine la București ca redactor la ziarul „Timpul”, unde va lucra până la îmbolnăvirea sa, în iunie 1883 (între februarie 1880 și decembrie 1881 este redactor-șef). Este cea mai productivă perioadă a gazetăriei eminesciene: sute de articole (între care ciclurile cu caracter doctrinar *Icoane vechi și icoane nouă* și *Studii asupra situației*, ce constituie o importantă operă de gânditor social-politic, pe care D. Vatamaniuc o caracterizează ca fiind: „studiu de sinteză și model de tratare și artă în expunerea concepției sale social-politice”). În această perioadă publică în „Convorbiri literare” *Scrisoarea I* (1 februarie 1881), *Scrisoarea II* (1 aprilie 1881) și *Scrisoarea III* (1 mai 1881). La 1 septembrie 1881 publică, tot în „Convorbiri literare”, *Scrisoarea IV*, iar *Scrisoarea V* apare postum, în 1890, și este publicată în aceeași revistă. Se interesează îndeaproape de starea învățământului și comentează în două articole proiectul lui V. Conta privind reforma învățământului liceal, pronunțându-se împotriva scoaterii limbilor clasice din programele școlare. Epoca bucureșteană este deosebit de importantă sub raportul creației literare și al publicisticii.

Anul 1882 ca și începutul anului 1883 a fost foarte activ pentru Eminescu, atât în planul creației, cât și în cel publicistic și politic. În 1882 Titu Maiorescu îi propune să-i editeze poeziile, poetul însă nu reușește să îndeplinească această solicitare.

Prima lectură a *Luceafărului*, pe 24 aprilie 1882, se face la ședința *Junimii* bucureștene și este apreciată de Titu Maiorescu ca fiind „o nouă frumoasă poezie”. A doua lectură, deja în casa lui Titu Maiorescu, are loc la 17 aprilie 1882, când „începe lungă și ciudată carieră orală a poemului” (N. Georgescu), la care participă și prințul Știrbei, P. P. Carp, Densușianu, I. Slavici, alți prieteni ai poetului. La cea de treia ședință a *Junimii* participă și B. P. Hasdeu. Este interesant să știm cum s-a lucrat la acest poem și cum arăta manuscrisul. Eminescologul Nicolae Georgescu îi face o amplă descriere: „...Este vorba de un caiet de 29 de file pe care poetul însuși și l-a confecționat din hârtie albă, velină, rezistentă, format 23 cm x 18 cm (măsurătorile îi aparțin lui Perpessicius) – deci, sub mărimea unui dosar de

astăzi, un carnet rezultat din jumătăți de coli ministeriale, am zice, făcut însă anume pentru a fi purtat cu sine pe la *ședințe*. (...) El poartă urmele clare ale unei mâini care i-a *ținut* strâns cotorul, ale unui buzunar de haină lejeră, destul de larg ca să nu-i îndoiaie colțurile, ale unor degete care l-au mângâiat ani la rând cu uimirea ce cobora, parcă, din lumina tot mai scăzută a ochiului: Perpessicius avea, într-adevăr o slăbiciune pentru acest manuscris.

Pe prima lui filă stă scris subliniat apăsat, deasupra primei coloane de versuri: *Legenda Luceafărului*. (...) Studiate cu atenție, manuscrisele *Luceafărului* arată o muncă enormă de ordonare, dar și de strângere a fiecărui amănunt și punere la locul potrivit. Poetul deține pe deplin lumile pe care le-a creionat. El absoarbe, în caietul din aprilie 1882, mai toate versiunile, versurile, crâmpiele de versuri risipite prin filele altor caiete, adaugă liantul necesar – și dă o formă încheagată poemului, cea mai elaborată pe care o cunoaștem, întrucât ultima transcriere pe curat a Luceafărului, cea destinată „Almanahului României June”, lipsește (Perpessicius bănuia că a fost sustrasă din arhiva societății de vreun maniac).

Textul transcris mai întâi liniștit, pe două coloane, are intervenții de tot felul: marginale (grupuri de strofe adăugate după un vers), supralineare, interlineare: cu creion roșu și albastru, cu cerneală neagră și violetă: multe dintre ele au rezultat în urma (sau în timpul) *ședințelor* de lucru...⁷⁴.

În iunie 1883 poetul s-a îmbolnăvit grav și a fost internat de Titu Maiorescu într-un spital din București, apoi la Viena, în Institutul Ober-Döbling. Eminescologul Dimitrie Vatamaniuc neagă faptul că poetul ar fi fost alienat: „Este declarat alienat mintal și internat la Institutul „Caritatea” al doctorului Alexandru Șuțu pentru „îngrijiri speciale”. Poetul suferea, în realitate, cum arată medicii în ultima vreme, de o depresie psihică, ca urmare a complotului organizat împotriva sa, prin care este scos din redacția „Timpului” și temporar și din viața civilă”⁷⁵.

A revenit, după o scurtă călătorie în Italia, în țară și s-a stabilit la Iași (aprilie 1884 – noiembrie 1886), unde o vreme (septembrie 1884 – noiembrie 1885) a lucrat, după afirmația lui Maiorescu, la Biblioteca Centrală. A fost internat din nou, la ospiciul de lângă Mănăstirea Neamțului, apoi s-a stabilit

la Botoșani (aprilie 1887 – aprilie 1888). A revenit împreună cu Veronica Micle la București și a reînceput activitatea gazetărească, dar a fost internat din nou la spital.

Poeziile lui Eminescu au fost publicate pentru întâia oară în volum, în decembrie 1883 de către Titu Maiorescu (ediția a doua, în 1885; ediția a III-a în 1888; ediția a IV-a spre sfârșitul anului 1889). Trei ani atrag în mod deosebit atenția în biografia poetică a lui Mihai Eminescu: 1866 – anul debutului în „Familia”; 1870 – anul când începe colaborarea la „Convorbiri literare”, colaborare plină de mari consecințe pentru tânărul de douăzeci de ani; și 1883 – anul ultimelor capodopere [*Odă (în metru antic)*, *Glossă*, *Luceafărul*, *Mai am un singur dor* etc.].

Eminescu valorifică artistic știința, filozofia și ritmul istoric al veacului său, cultivă înțelepciunea anticilor, dragostea de patrie, folclorul românesc; încheagă imaginea marilor geneze ori prăbușiri cosmice, se lasă pătruns de sentimentul etern dureros al ireversibilității timpului, face reflecții pe marginea condiției creatorului de geniu, trece cu fierul roșu al pamfletului său peste aspectele revoltătoare ale societății din vremea lui sau împletește indestructibil sentimentul iubirii cu cel al peisajului. Nu întâmplător Tudor Vianu va spune: „*Fără Eminescu am fi mai altfel și mai săraci*”.

Mihai Eminescu moare la 15 iunie 1889, urmat la câteva luni de Veronica Micle și de Ion Creangă, pe care-l cunoscuse la Iași și care a fost toată viața duiosul și statornicul său prieten.

NOTE

1. D. Vatamaniuc, *Cronologie*, în: Mihai Eminescu, *Poezii*, Colecția *Cărțile civilizației românești: Lecturi esențiale*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. V.
2. Iliana Gregori, *Studii literare: Eminescu la Berlin. Mircea Eliade: Trei analize*, Seria *Critică și istorie literară*, Editura Institutului Cultural Român, 2002, p. 36-37.
3. Dimitrie Vatamaniuc, *Cronologie*, în: Mihai Eminescu *Poezii*, Seria *Lecturi esențiale*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. IX.
4. N. Georgescu, *Cercul strâmt. Arta de trăi pe vremea lui Eminescu*, Editura FLOARE ALBASTRĂ, București, 1995, p. 19-20.
5. Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. XXIV.

FORMAREA PERSONALITĂȚII

Universalitatea operei lui Mihai Eminescu depășește limitele epocii sale. Mircea Eliade căuta „cheia” descifrării „enigmei” lui Eminescu în „coexistența contrariilor”; în „faptul că acest „pesimist” în filozofia lui teoretică era atât de „optimist” când interpreta istoria și politica românească; faptul că acest „tradiționalist” era însetat de culturile occidentale și extrem-orientale; faptul că acest „conservator” a înfăptuit cea mai radicală „revoluție” lingvistică, fondând în bună parte poetica română modernă și contribuind ca nimeni altul la purificarea, însănătoșirea și îmbogățirea prozei literare. Poate că această „coexistență a contrariilor” era cerută chiar de structura „omului universal”, așa cum tindea să-l întrupeze geniul lui Eminescu.

Descifrăm mai mult de un secol opera lui, încercăm să reconstituim împrejurările în care s-a format personalitatea complexă a poetului. Întâlnirea cu geniul spiritului eminescian este, înainte de toate, întâlnirea cu scrisul său fascinant. Într-una din filele manuscriselor eminesciene (manuscris 2289, fila 15) citim o însemnare făcută de poet în împrejurări necunoscute nouă dar care definește o concepție despre condiția omului de geniu: „Oamenii de știință dar fără talent, adică purtătorii științei moarte, mi-i închipuiesc ca o sală întunecată cu o ușă de intrare și una de ieșire. Ideile streine intră printr-o ușă, trec prin întunericul sălii și ies prin cealaltă, indiferente, singure, reci... Capul unui om de talent e ca o sală luminată, cu pereți și oglinzi. De afară vin ideile într-adevăr reci și indiferente – dar ce societate, ce petrecere găesc!”

Eminescologia de mult a devenit o știință care încă nu este acreditată oficial. Încă nu avem un institut de eminescologie cum este Institutul Goethe în Germania sau Institutul Pușkin la Petersburg. S-au scris, fără exagerare, zeci de mii de lucrări, se fac afirmații dilematice, s-a polemizat și se polemizează până astăzi, propunându-se uneori păreri din cele mai năstrușnice: multe afirmații diletante sau articole superficiale cu caracter publicistic. S-au scris și lucrări bine argumentate și documentate. S-au făcut în ultima perioadă insistente investigații documentare biografice, cele mai multe referindu-se la ultimii ani de viață, boala și conjuncturile politice care au hotărât soarta poetului nostru național. O atenție mai mare, în

acest context, se acordă publicistici și activității lui politice. De fapt, chiar și după moartea poetului, editarea și studierea operei eminesciene, mai ales când aceasta se referea la predarea ei în școală, din diferite considerente, a depins, o lungă perioadă de timp, de conjuncturi politice, raportate, de fiecare dată, la ideologia vremii, nu se admitea ca opera poetului să fie cunoscută în întregime.

Nicolae Iorga scria în 1929 în lucrarea sa *Expresia integrală a sufletului românesc. Mihai Eminescu*: „Tot ce avem de la Eminescu sunt fragmente ale unui geniu împiedicat de a pune în valoare imensele sale posibilități”. Istoricul insistă să valorifice acest inestimabil potențial creator pentru generațiile ce vor veni. El apreciază: „Închipuiți-vă însă o națiune crescută ca pentru dânsul... Ce altfel de poezie, într-adevăr în rândul literaturilor celor mari, ar fi răsărit din el! O națiune crescută ca pentru Eminescu nu fusese cu puțință, dar una crescută prin dânsul și tocmai cu ajutorul caietelor acestora, ar veni să arate că el i-a fost și altceva decât cel mai mare poet”¹. Judecata înțeleaptă a lui Iorga a fost continuată de filozoful Constantin Noica, care îi va sfătui pe tinerii scriitori să înceapă prin a studia *Caietele* lui Eminescu. Într-o scrisoare adresată lui Noica, Emil Cioran afirma: „...fără Eminescu „neamul nostru” ar fi mai sărac”. În continuare, răspunzând filozofului la afirmația că generații întregi nu l-au cunoscut „încă în întregime, apoi nu-l facem cunoscut altora în întregime, așa cum a fost”², Cioran își exprimă speranța că poate „tânăra generație” va fi în stare să cuprindă necuprinsul miracolului eminescian, și face o afirmație optimistă: „Noii veniți ar trebui să înainteze în izbândă la fel de departe pe cât am mers noi în înfrângere. În clipa aceea, și numai atunci, s-ar putea susține că sunt demni de Eminescu”³.

La doar un an de la predarea manuscriselor eminesciene Academiei Române⁴, Iorga aprecia geniul poetului ca fiind „expresia integrală a sufletului românesc”, iar opera lui – „cea mai vastă sinteză făcută de vreun român”.

Trecut-au anii și ne punem întrebarea firească: Ce știm noi astăzi, la trecerea a mai mult de o sută de ani⁵ de la predarea manuscriselor de către Titu Maiorescu Academiei Române, despre Eminescu, acum când Academia Română a publicat deja faximilele manuscriselor eminesciene. Câți dintre tinerii

eminescologi de astăzi, cei în care au sperat Nicolae Iorga, Constantin Noica și Emil Cioran, s-au aplecat asupra lor, le-au cercetat și le-au comentat filă cu filă, încercând să descifreze comorile unei gândiri inedite, cum a fost cea a lui M. Eminescu? Care au fost învățămintele, astăzi noi spunem modelele, pe care ar trebui să le asimileze? Asistăm la un proces straniu de înmulțire, mai ales printre tinerii intelectuali, a detractorilor lui Eminescu, pe care, la drept vorbind, îi combatem cu mai puțin zel decât l-ar fi meritat poetul.

Eminescu poetul, prozatorul, filozoful, traducătorul din limba germană a unor importante opere de filozofie și istorie, publicistul, politicianul, „omul deplin al culturii noastre” după aprecierea lui Constantin Noica, este încă pentru noi „planeta” cu nesfârșit de multe necunoscute. Fiecare epocă se impune cu judecățile ei, căci istoria își lasă amprenta asupra cugetării noastre, a modului de a recepta și a aprecia, în sfârșit de a asimila un patrimoniu cultural rămas nouă în moștenire. Pentru înțelegerea, receptarea și interpretarea operei eminesciene, dominate, într-o măsură mai mare sau mai mică, de experiențele trăite de noi astăzi, este evidentă necesitatea de a cunoaște și a recunoaște etapele formării unei personalități de geniu. În acest sens, cercetătoarea Zoe Dumitrescu-Bușulenga a folosit în studiile sale o instrumentație variată a analizei literare psihologice, punând în aplicație principii ale antropologiei fiziologice și sugestii genetice. Exegezei fenomenului Eminescu i-a reușit astfel „intrarea în timpul și spațiul eminescian”, în miezul culturii populare prin care s-a format viitorul poet și gânditor, în universul lui istoric, mitic și filozofic.

Încercând o valorificare, încă timidă la această etapă, a lucrărilor eminescologilor bucovineni și a amintirilor colegilor lui Cernăuțeni, cu care a parcurs și etapa vieneză, putem afirma cu toată responsabilitatea, că Ipoteștiul copilăriei sale și perioada de studii la Cernăuți au fost decisive pentru formarea personalității poetului.

Mihai s-a născut cu o personalitate puternică, cu un suflet mare și bun, cu un spirit ce aspira spre libertate și cunoaștere. Pornind de aici, de la calitățile cu care poetul a fost înzestrat din naștere, Zoe Dumitrescu-Bușulenga a încercat să ne transmită înțelegerea acestui destin deosebit, legându-l de ambianța satului natal și a familiei, de evenimentele istorice decisive, care au

hotărât soarta Principatelor Române și a Bucovinei, care devine Ducat, și au condiționat atmosfera social-politică din Cernăuți. Bucovineanul Leca Morariu, care pe nedrept a fost uitat și care a suferit, ca și alți bucovineni, savanți și scriitori, – fiind îndepărtat de la catedră, nevoit să-și câștige existența cântând la violoncel la unul din restaurantele din Râmnicu Vâlcea, – începe demersul său analitic de la cercetarea calităților morale și psihologice ale membrilor familie Eminovici, în primul rând ale părinților. El afirma că „Eminovicii făceau parte din categoria *originalilor*, ceea ce va să zică: erau ca nealții sau cel puțin ca majoritatea celorlalți. Dar cele mai precoce simptome ale originalității par a se fi manifestat mai cu osebire la copilul Mihai Eminovici”⁶.

Leca Morariu a acordat atenție și legendelor despre copilăria poetului, „copil răsfățat al codrului” considerând că acestea au aceeași valoare documentară, confirmată chiar în scrierile poetului. Se zice că „avea apucături poznașe și bizare, cum era aceea de a dispărea de acasă în mod ciudat câte o săptămână”. Leca Morariu scria că vara aproape că nu dormea acasă și se înfunda în singurătate în pădurile din împrejurimile Ipoteștilor, ceea ce îi alarma pe cei de acasă, dar mai ales pe Gheorghe Eminovici, care dorea să cultive fiilor săi aceeași ordine germană, cu care fusese el însuși deprins încă în Bucovina. Mihai era însă înclinat spre o libertate deplină, prefera să se afunde în vreo poiană ca să asculte, citim într-o poezie, cum „Noaptea se trezește/Glasul vechilor păduri”. Nu este întâmplătoare mulțimea de poezii închinată codrului. Codrul în poeziile lui este personificat, este o ființă vie, poetul este dispus să dialogheze cu acesta nesfârșit de mult. De la codru, ca și de la oamenii satului poetul a învățat să asculte și să perceapă tainele și înțelepciunea naturii, muzica șoaptelor lui. Amintirile din copilărie ale poetului, pe care le regăsim doar în versurile lui sau în câteva rânduri de scrisoare, sunt legate mai ales de lumea, infinit de frumoasă, a codrului și a personajelor satului. Într-o poezie postumă, publicată în ediția Chendi (1908, 34), *Un roman*, datată cu 1865-1867, Eminescu redă, la persoana a 3-a, învățămintele pe care le-a preluat în timpul acestor îndelungi peregrinări: „Au unde merge-n gându-i? În valea lui natală / În codrii plini de umbră, prin râpe ce s-afund .../ Unde-nvăța din râuri murmurul de-ncântare / Și pricepea din codrii

misterul lor tăcut... // A firii dulce limbă de el era-nțeleasă. / Și îl umplea de cântec, cum [îl] împlăea de dor” etc.

Curiozitatea și mintea iscoditoare a copilului tindea încă pe atunci să cuprindă parcă necuprinsul. Natura, oamenii cu poveștile lor miraculoase și eroi mistici, înțelepciunea ciobanilor, a moșnegilor și a babelor ce-i povesteau cele mai năstrușnice povești, precum mărturisește el în aceeași poezie postumă:

„O babă ce atâtea povești știa, cât fuse
Tovarășă în viață-i, pe el l-a învățat
Să talmăcească graiul și-a păsărilor spuse
Și murmura cuminte a râului curat!”

Aceeași mărturie o regăsim în una din scrisorile poetului adresate Henrietei: „E mult de atunci Henrietă, de când eram mici de tot și ne spuneau moșnegii povești. Povești sunt toate în lumea asta”.

Printre alte „legende” despre copilăria poetului, Leca Morariu încearcă să dea crezare calităților lui de clarvăzător, cum este cea a celor doi tei de lângă casa de la Ipotești. I se atribuie lui Mihai, acestui copil neobișnuit, și alte calități, precum cea de clarvăzător. Putea, spre exemplu, să prevadă timpul. El citează fragmentul, preluat din Gala Galation, despre copilul Eminescu, proroc: „... trebuie să credem că acesta era semnul unei intuiții geniale. Ochiul lui Eminescu privea în lumea aceasta cu o claritate și forță de deducție, neobișnuite. Subt ochii lui de copil, colorația și nuanțele cerului, apele schimbătoare ale amurgului, tresărirea pădurii și încovoierea ierbii, zămisleau înțelesuri și prevestiri cari treceau cu mii de metrii mai pre sus de ochii și capetele celorlalți oameni. Firea lucrurilor avea pentru acest rar născut destăinuiri și suspine neînțelese nouă celorlalți. Scump plătită raritate!”.

Cei ce l-au cunoscut pe Eminescu mai târziu, la vârsta maturității, scriu despre aceeași mare dragoste pentru natură și dorință nestăvilită de a se afla singur în mijlocul ei. Să ne amintim de versurile din poezia *Diana*: „*De ce dorești singurătate / Și glasul tainic de izvor? S-auzi cum codrul frunza-și bate, / S-adormi pe verdele covor?*”, sau de răspunsul codrului din *Ce te legeni codrule*: „*Și mă lasă pustiit, / Vestejit și amorțit / Și cu dorul singurel, / De mă-ngân numai cu el!*”. Ioan Slavici își amintea și el mai târziu, că „Eminescu fugea de orice

îngrămădire de oameni și se simțea bine în mijlocul naturii. Cea mai încântătoare muzică era pentru dânsul freamătul brădetului și vâjâitul pâraului ce se varsă vâjâind printre stânci. Când am sosit la Iași, cel dintâi gând al lui a fost să mă duc la Copou și apoi la Socola, ca să-mi arate vederile ce se deschideau spre lunca Bahluiului și să mă plimbe prin crângurile de prin împrejurime, ca să mă-ncânt și eu de frunzișul pișcat de brumă și să iau parte la plăcerea lui de a călca frunzele scuturate de vânt, care fășâie la tot pasul”. Și cât de dorite erau pentru dânsul chemările prietenului lui devotat, Creangă: „La Eși ninge de ast-noapte, încât s-a făcut drum de sanie. Cercul parcă e mai frumos acum. Vino frate Mihai, vino căci fără tine sunt străin”⁸.

Informațiile despre copilărie sunt puține. Lui Eminescu nu-i plăcea să povestească despre sine, despre cei de-acasă și relațiile din familie. „... Eminescu, scrie Teodor Ștefanelli în amintirile sale despre perioada cernăuțeană, nu era comunicativ în această privință și nicicând nu ne vorbea despre afacerile sale particulare, îndeosebi despre cele familiare, care poate și ele au avut o înrăurire decisivă asupra acestei purtări a lui Eminescu”⁹.

Este însă important să cunoaștem toate câte au făcut parte din ambianța în care a crescut și s-a format creatorul ca personalitate. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, descifrând pas cu pas tot ce l-a marcat și „a fost specific destinului său”: casa, satul și oamenii lui, istoriile povestite, reușește să facă o sinteză a formării spiritului eminescian, plămădit din „spiritul unui neam”, ce a coborât din timpul și spațiul românesc, unic și irepetabil. Această metodă de a analiza opera poetului prin prisma psihologiei lui, intuită cu ajutorul înțelegerii ambiantei în care s-a format acesta ca personalitate, a lecturilor, a orizontului care i le-au oferit studiile, a condițiilor de viață și a împrejurărilor istorice în care s-a format și a trăit, i-a permis să ajungă la o înțelegere de o profunzime unică în experiența eminescologiei. Exegeței îi este caracteristică această metodă psihologică pe care o regăsim și în cazul altor poeți, cărora le-a dat o tălmăcire proprie, deschizând alte căi de înțelegere a operei lor. În cartea *Eminescu. Viața*, într-o manieră romantică autoarea reconstituie împrejurările, timpul și spațiul în care s-a format acest copil, ce avea un simț acut al libertății depline în tot ceea ce a făcut, o curiozitate ieșită din comun, un interes

deosebit pentru lectură și poveștile auzite din bătrâni. Ajunge la aceleași concluzii ca și Leca Morariu, care așa și nu a reușit să-și finalizeze lucrarea proiectată. Leca Morariu descrie satul, casa în care a locuit la Ipotești, sat cu câteva „case umile de țară (...) netulburat de „zbućiumul orașului” și nici „de mișcarea vioaie a satelor mai mari de după dealurile dimprejur, ca Dumbrăvenii, Cucoreni, Călineștii” și teii din curte cu legendele legate de aceștia. Despre această casă Leca Morariu scria: „numai poreclă de casă boierească nu-i poți hărăzi, pare a fi mai mult o casă de gospodar de la țară a vreunui răzeș mai cuprins, cu dare de mână. Gospodăria toată e adunată în jurul acestei case vechi cu cerdac de lemn în față”¹⁰. Această casă fusese ștersă de pe fața pământului în iulie 1924, după cum ne comunică cu durere în suflet cercetătorul bucovinean despre „vandalismul grecoteiului D. Papadopol. Faptul fusese consemnat în mai multe publicații: „Junimea literară din 1924, „Știrea” (Botoșani), An. I, nr.27 din iunie 1929, număr comemorativ, consacrat lui Eminescu. Casa a fost reconstruită mai târziu după fotografii ale vremii.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga va descrie și ea mai târziu această casă: „Casa era simplă, albă, nu prea înaltă pe temelie dreptunghiulară, acoperită tot cu draniță. Câteva trepte suiau spre cerdacul bătrânesc, de-a dreapta și de-a stânga căruia străjuiau doi salcâmi. Doar patru încăperi de locuit și un chiler cuprindea casa cu mobilă amestecată, mai veche și mai nouă. Pete de culoare pe pereții văruiți, pe dușumeaua galbuie puneau doar velnițele și scoarțele înflorate. Seara, sfeșnicul sau lampa cu gaz de pe masă aruncau umbre jucăușe prin unghere, pe sobele de zid. Miros de mere și gutui stăpâna toamna și iarna în casă. O oglindă cu ape neclare și ramă de lemn maroniu atârna pe peretele odăii celei mai bune și o față de catifea colorată, cu ciucuri, acoperea masa. Ferestrele cu gratii aveau perdele ușoare, ținute de galerii de lemn”¹¹. Astfel, informația pe care o spicuim la Leca Morariu, o complectăm, mai târziu, cu imaginația adecvată realității a Zoei Dumitrescu-Bușulenga.

Putem afirma, prin urmare: copilul Eminescu vine la Cernăuți ca o personalitate deja formată, cu calități innăscute și formate în spațiul satului românesc și pe care și le dezvoltă în continuare cu interese și pasiuni conștientizate: „Acea impresie l-a cufundat adânc pe copil într-un univers de esențe, scria Zoe

Dumitrescu-Buşulenga, în care a întrezărit o ordine universală, armonioasă, imuabilă, stăpânită de adevăr și frumusețe, la care natura, ca și satul străvechi cu orânduielele lui, îi păreau că participă. De aceea s-a simțit, încă din acei ani, ca un mic ales, părtaș al misterelor, răsfățat al codrului, supus marilor, eternelor legi nescrise ale acestei lumi desăvârșite. De aceea, de mic a mers pe pământul cu care se simțea geamăn, cu care se identifica într-un chip ciudat. Iubea noaptea ca și ziua și nu se temea de codru, de întuneric, de singurătate⁷¹².

Când căminarul hotărăște plecarea lui Mihai la Cernăuți, unde alături de frații săi urma să-și facă studiile, copilul era deja o personalitate formată, cu interese bine definite și calități intelectuale neobișnuite pentru vârsta lui. Deprins cu o libertate neîngrădită, copilului i-a venit greu să se acomodeze cu disciplina instituită în școlile germane, cu forfota gălăgioasă a orașului comercial cu o ambianță cosmopolită, uneori cu relații încordate, chiar și între elevii de diferite naționalități, precum reiese și din amintirile colegilor săi. Fugea înapoi, acasă, în Ipoteștii lui dragi, unde, ocrotit de codrii, lucrurile cele mai complicate păreau mai simple, mai atrăgătoare, unde putea să citească și să-și ordoneze gândurile după voia lui, unde putea fi liber de orice prejudecăți naționale impuse de autoritățile austriece în școală.

Amintirile bucovinenilor, elevi și ei în acea perioadă, colegi de gimnaziu și, mai târziu, colegi de studiu la Viena, sunt extrem de prețioase pentru înțelegerea formării fenomenului Eminescu, începând de la portretul fizic al adolescentului, temperamentul, fondul moral, caracterul și până la deprinderile, lecturile și relațiile lui cu colegii. Aici, Eminescu cunoaște o realitate nouă, încă nebănuită de copilul de 8 ani, o atmosferă cu totul deosebită de cea a Ipoteștilor. Este vorba de condițiile în care supraviețuiau românii într-un mediu străin, cosmopolit, cu respectarea unor riguroase legi străine, impuse în primul rând în școală, unde limba obligatorie era cea germană, pe care Eminescu, având o pregătire prealabilă de acasă, o învață destul de repede. Este cunoscut deja faptul că Gheorghe Eminovici, după cum afirma Leca Morariu, care avea un respect deosebit pentru disciplina și cultura germană, a început să-și instruiască copii încă de acasă, invitând un profesor de limba germană: „Școala! Căminarul Gheorghe Eminovici care avea o mare

admirație pentru nemți, crescuse pe toți copiii, de mici, cu profesor de germană în casă”¹³.

Eminescu vine la Cernăuți după zece ani de la refugiul participanților la revoluția de la 1848, printre care se afla și poetul Vasile Alecsandri, și care, primiți aici cu ospitalitate de Hurmuzukești, discutau deja atunci Unirea Principatelor. Îl are ca profesor de română pe Aron Pumnul, ce adusese cu sine suflul Școlii Ardelene și ideile patriotice care-i legau pe românii ardeleni și bucovineni deopotrivă. Adolescentul, care era inițiat de acasă în istoria românilor, devine conștient de aspirațiile de libertate ale românilor din Bucovina și, prin Aron Pumnul, a celor din Ardeal. Nu este întâmplătoare și, prin urmare lipsită de sens, dorința lui de mai târziu de a-și continua studiile anume la Blaj și nu în altă parte. „Timpul românesc în care a intrat Eminescu atunci când s-a născut reprezintă o istorie la răscruce, scrie Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Trei provincii locuite de români porniseră încă mai de mult să intre pe o cale centripetă prin instrumentele culturii. (...) Mitropoliți, cronicari, scriseră pentru toți românii de pretutindeni cu conștiința sigură a unității de limbă a unui popor despărțit de vitregiile unei istorii măștere. (...) Dat secolul XIX, al națiunilor, crease, la nivel european, împrejurările favorabile unității și independenței popoarelor mici aflate sub stăpâniri străine”¹⁴.

La Cernăuți se trăia în acea perioadă cu conștiința latinității limbii și unității românilor. Mihai Eminescu, ca și ceilalți elevi ai gimnaziului, nu dispunea de „cărți de școală” în limba română. Ștefanelli își amintea că Mihai perescrisese gramatica românească din „scriptele de la Aron Pumnul” pe care colegii lui le împrumutau de la dânsul. Era interzisă organizarea unei biblioteci românești și studenții se foloseau de biblioteca din casa profesorului lor. „Biblioteca era alcătuită, își amintește Ștefanelli, din diferite cărți dăruite de Pumnul, de studenți și de alți bărbați, prieteni ai tineretului și ai culturii neamului nostru, cu scopul ca studenții să cunoască și literatura românească și să se îndeletnicească în limba neamului lor, pentru că în liceu toate obiectele se predau în limba germană, iar pentru limba și literatura românească era rezervată doar o oră pe săptămână, în care trebuia să fie ghemuită pe furiș și istoria națională, pentru că programa școlară nu permitea să se predea studenților români istoria neamului lor”¹⁵. Oare nu în aceste împrejurări

se formează mai târziu Eminescu, luptătorul pentru libertatea românilor din Imperiul Austro-Ungar și a celor din Basarabia, motiv pentru care devine o personalitate incomodă pentru politicienii de atunci, mai ales în perioada când colabora la „Timpul”.

Restricțiile, care-l terorizau atunci, determinându-l să fugă din Cernăuți, iar apoi chiar să părăsească definitiv gimnaziul după moartea lui Aron Pumnul fără de care se simte dezorientat și neajutorat, aceste restricții, prin urmare, nu erau atât disciplinare, care i-ar fi îngăduit libertatea cu care se obișnuise în copilărie, ci mai apăsătoare și insuportabile erau cele naționale. La Cernăuți, Eminescu a trăit primele experiențe ale viitorului om de acțiune politică, care s-a încadrat ulterior în lupta de unitate a românilor din Imperiu. Să ne amintim doar de implicarea lui Eminescu în organizarea Serbării de la Putna în 1871 și a primului Congres al studenților români de pretutindeni. Poetul nu a rămas pasiv și în anul 1875, când la Cernăuți a fost organizată, cu mare fast, sărbătorirea „de o sută de ani a încorporării Bucovinei în Austria”. Tot atunci se sărbătorea inaugurarea Universității germane din Cernăuți. Teodor Ștefanelli scrie că „lipsa de tact a aranșajilor acestor serbări, caracterul antiromânesc al serbărilor acestora, precum și tendința germanizatoare a universității ce se propaga la toate întrunirile germano-evreiești, jignește sentimentele naționale ale românilor bucovineni și cu tot patriotismul încercat și mai presus de toată îndoiala a tuturor păturilor sociale românești din țară, românii hotărâră a nu lua parte la aceste serbări și a le opune o rezistență pasivă. Nobilimea românească era la țară, iar ceilalți români ce nu puteau părăsi orașul nu luau parte la nimica”¹⁶. Eminescu nu putea să nu reacționeze la această evidentă sfidare a sentimentului național al românilor din Bucovina. El sosește înaintea serbării la Cernăuți „aducând cu sine un lădoi de lemn de o greutate foarte mare”, care conținea o broșură intitulată *Răpirea Bucovinei*, „scrisă de un anonim pe baza unor documente istorice, scoase în Viena din arhivele statului. Le trecuse prin granița austriacă cu viclesug: trântise deasupra, scrie Ștefanelli, „o mulțime de cărți vechi, precum *Psaltiri*, *Ceasloave*, *Biblie*, o mulțime de hârtoage rupte”, ca dedesubt să pună broșura incendiară despre răpirea Bucovinei. Până la începerea festivităților, broșura fusese

deja răspândită printre români. Eminescu avusese îndrăzneala și spiritul caracteristic tinereții să trimită prin poștă broșura „căpeteniilor serbării și unor persoane marcante oficiale”, care a doua zi comandaseră prin tribunal confiscarea ei. Era deja prea târziu. Nu mai rămăsese nici un exemplar. Era perioada când poetul colabora la „Timpul”. Deci putem afirma că Eminescu s-a format ca om de acțiune politică, și-a formulat idealurile politice și patriotice la Cernăuți și Blaj, iar idealul înăscut de libertate a prins aici contururi noi. Ioan Slavici, care l-a cunoscut pe Eminescu la vârsta de 19 ani, la Viena, surprinde în amintirile sale o trăsătură importantă a stilului de viață al poetului. El infirmă părerea multora că Eminescu a fost „un fel de „vântură-țară”, precum nu putem fi de acord cu calificativul de „haimana sănătoasă” a lui G. Călinescu. El într-adevăr a cutreierat „de-a lungul și de-a latul țările românești”, însă rătăcirile lui nu erau întâmplătoare. Îndemnul de a cutreiera toate provinciile românești venea din interior, din dorința de a cunoaște prin proprie experiență realitățile. Era acel fior al cunoașterii care se manifestase încă din copilărie, la Ipotești. Acum avea însă alte motive. Eminescu vine la Viena, în capitala Imperiului, cunoscând foarte bine viața românilor din Imperiul Austro-Ungar și din Principate, cunoștea bine istoria românilor și avea o imagine clară despre situația lor social-politică. Slavici scria: „Nici unul dintre noi, colegii lui, nu puteam să ne socotim români deopotrivă cu dânsul, care era moldovean, își petrecuse copilăria în Cernăuți, în Bucovina, își urmasse un timp oarecare studiile la Sibiu și în urmă la Blaj, umblase prin Țara Ungurească și prin Banatul Timișoarei, și trăise zile zbuciumate atât în București, cât și prin alte orașe din Muntenia. Au fost dar hotărâtoare cutreierările acelea pentru întreaga lui viață sufletească, și el mi-a fost îndrumător în ceea ce privește mișcarea pentru restabilirea unității în viața culturală a poporului român”¹⁷. În tot acest timp Eminescu citea: „chiar atunci tânăr de nouăsprezece ani, continuă I. Slavici, știa mai multă carte decât noi ceilalți băieți cuminiți, care ne căutaserăm de treabă și ne trecuserăm în toată regula examenele. El nu pierduse timpul petrecut în cutreierări, și noi ceilalți eram cuprinși de uimire când ne dădeam seama cât de multe și cât de mult a putut el să învețe în afară de școală... Nu erau lipsite de rost cutreierările lui”¹⁸.

În biografiile poetului se subliniază deseori că Eminescu nu avusese studii sistematice, nu a frecventat regulat școlile la care se înscrișese, nu-și dăduse examenele, iar mai târziu, la Viena și Berlin, „era om nu numai cu multă știință de carte, ci totodată și sufletește matur”¹⁹ și devenise un bun îndrumător al studenților români de aici. Întâlnise mai mulți colegi veniți aici pentru studii de la Cernăuți și din alte provincii românești. Se împrieteniseră și Eminescu depusese multe eforturi pentru a-i uni într-o singură societate a românilor din Viena.

El nu avea studii sistematice doar în sensul că nu frecventase consecvent nici o școală, nu-și susținuse examenele, nu le absolvise. Sistemul și-l construise însă singur, încă din copilărie, după o intuiție numai de el cunoscută. Era un om care „trăia mai mult cu sufletul”, „un om care trăiește mai mult pentru alții”, afirma Slavici.

Sunt prețioase, în acest sens, amintirile lui Theodor Ștefanelli, care fiind coleg de clasă și prieten de joacă cu adolescentul Eminovici la Cernăuți, a surprins momente referitoare la comportamentul și lecturile poetului, relațiile lui cu colegii de clasă etc. Era un copil neastâmpărat. „Cât timp a urmat liceul era vorbăreț și vioi... avea un veșnic surâs pe buze... Acest zâmbet prielnic i-a câștigat inima colegilor săi...”¹¹ Cunoștea mai bine decât toți istoria națională, pentru că avea „o deosebită predilecție pentru aceasta, și se vede că avea și din România cărți de istorie națională, pe când noi, toți ceilalți, nu numai că nu aveam astfel de cărți, dar nici nu le puteam afla”. Era un copil bun la inimă și comunicativ. „Eminescu, scrie T. Ștefanelli, ne vorbea adese în clasă și noi îl ascultam cu plăcere, pentru că vorbea românește mai corect decât noi, și se ferea de așa-numitele expresii pumnuliste care prinseseră rădăcină printre studenți. Pe lângă aceasta avea un dar deosebit pentru a istorisi”²⁰

Amintirile lui Ștefanelli erau punctuale. Lui îi aparține și portretul fizic al adolescentului sosit la Cernăuți pentru studii: „Parcă-l văd și astăzi. Mic și îndesat, cu părul negru pieptănat de la frunte spre ceafă, cu fruntea lată, fața lungăreață, umerii obrajilor puțin ridicați, ochii nu mari, dar vii, colorul feței întunecat prin care străbătea rumeneala sănătoasă a obrajilor. Era totdeauna curat îmbrăcat”. Eminescu a învățat la Cernăuți, mai întâi la Școala greco-orientală, National-Hauptschule,

două clase primare (a III-a și a IV-a), din septembrie 1858. La Cernăuți studiile păreau a fi nesistematice doar la prima vedere. Cercetând atent amintirile lui Ștefanellii despre lecturile lui Eminescu, majoritatea în afara programei școlare, constatăm o organizare bine gândită a acestora și deja se conturează destul de clar interesele pentru preocupările de bază de mai târziu ale poetului, istoricului și filozofului. Pe lângă limba și istoria românească pentru care folosea cărți din biblioteca lui Aron Pumnul, de care s-a și îngrijit o perioadă de timp, sau cele aduse de acasă, care-i aparțineau, Eminescu studia și istoria antică, îndeosebi istoria grecilor, romanilor, egiptenilor, babilonenilor, asirienilor și a indiilor. Citea dintr-o carte germană, *Weltgeschichte*, scrisă de Welter, pe care o purta cu sine pretutindeni și care cuprindea legende și miturile acestor popoare. Cartea a fost popularizată mai târziu în Bucovina de către preotul Constantin Morariu²¹ sub titlul *Istoria lumii tălmăcită de preotul Constantin Morariu din cartea nemțească a Doctorului Th. B. Welter...*, care a avut mai multe ediții: *Cernăuți I 1896, II 1899, și III 1901*. A învățat mitologia după G. Reinbek, *Mythologie für Nichtstudierende*, editată la Viena. Era de asemenea o carte care o citea sistematic. A dăruit-o apoi bibliotecii lui Aron Pumnul. Eminescu era un cititor pasionat. Ștefanelli ne povestește mai multe amănunte: „Pe când noi, iștilalți, Duminecile și în ceasurile slobode... mergeam adeseori să batem mingea pe câmpul de exerciții din dosul grădinii publice, numit pe atuncea la Pulverturm (pulberărie)..., Eminescu... prefera să stea acasă și să citească felurite cărți, cari se găseau în biblioteca liceului, ca *Hoffmann's Erzählungen*, *Der fliegende Holländer*, *Bianca*, iar când ne întorceam seara acasă el avea obiceiul de a ne povesti din cele cetite. O făcea și rugat fiind de noi, și de teama de a sta singur pe seară în odaia lui, căci era superstițios și se temea grozav de stafii”²². Era ca și tatăl său un bun povestitor de la care moștenise și pasiunea pentru istorie, și colegii lui cernăuțeni îl exploatau. Darul acesta îl avea de mic copil. Într-o scrisoare către Veronica Micle din 1874 mărturisea că dintotdeauna a fost fascinat de istorie, îi plăceau cronicile și cântecele populare și că toate acestea formează un material prețios din care se inspira.

Studiul particular avea pentru Eminescu un avantaj – putea dispune de timp cum voia, se putea ocupa cu ce voia, cu ce

dorea, „se putea mărgini numai la acele materii care-i plăceau mai mult și care se potriveau, mai bine cu înclinațiile sale”²³. S-a ocupat în tot acest răstimp mai ales ca autodidact cel mai mult cu istoria și literatura națională, cu literaturile străine cu sistemele filozofice, cu metafizica și chiar cu latina, care în liceu îi făcea atâtea greutăți.

Tot din amintirile lui Ștefanelli cunoaștem că Eminescu a învățat încă de acasă să citească în chirilică, că avea acolo o frumoasă bibliotecă în care găsiseră cronicile și alte cărți de istorie românească, care fuseseră pasiunea tatălui său.

Sunt multe mărturii ale colegilor și contemporanilor lui Eminescu care vorbesc despre studiile sistematice ale poetului în domeniile care-l interesau. Ne vom opri însă aici, la perioada când Eminescu vine pentru continuarea studiilor la Viena. Este evident faptul, că la Viena Eminescu vine cu un bagaj inestimabil de cunoștințe, este o personalitate deja formată ca poet și filozof, om de acțiune politică, patriot și convins luptător pentru unitatea culturală a românilor de pretutindeni.

În anii care au urmat, la Viena, Berlin, Iași și București, Eminescu și-a urmat consecvent convingerile sale. Putem vorbi doar de schimbările care au avut loc în stilul de viață, caracterul și reacțiile lui, uneori mai domoale, alteori mai violente, ca răspuns la evenimentele care-l afectau în mod deosebit. A rămas însă în permanență un om de acțiune, implicat în istoria politică a vremii care nu l-a cruțat. Putem deschide o altă temă: care au fost principiile lui de viață și cum a evoluat destinul lui Eminescu. Poate fi Eminescu un model pentru tineri?

NOTE

1. Citat după: Constantin Noica, *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Editura Eminescu, București, 1975, p. 68.
2. Constantin Noica se referea și la faptul că manuscrisele poetului nu au fost predate Academiei decât numai după 20 de ani.
3. Mihai Eminescu, *Opera esențială. Cu zece comentarii de Constantin Noica și Emil Cioran*, Editura Oltenia, Editura Dionisios, pag. 235.
4. Nicolae Iorga, *Eminescu și generația de astăzi*, „Sămănătorul” din 16 noiembrie 1903, citat după C. Noica, *op. cit.*, p. 64.
5. Manuscrisele poetului au fost donate Academiei Române abia după scurgerea a 20 de ani după moartea poetului. În legătură cu

acest fapt Constantin Noica scria cu mirare despre gestul lui Titu Maiorescu, mentorul *Junimii*, cel ce afirmase: „Rege el însuși al cugetării omenești, care alt rege ar fi putut să-l distingă?": „Dacă a văzut în Eminescu un „rege al cugetării omenești”, și nu doar un poet de geniu, înseamnă că prindea altă imagine decât cea pe care ne-a trecut-o el însuși în realitate. De ce s-a întâmplat așa, adică de ce criticul și marele om de cultură, ce vede un om deplin în Eminescu, unul din piscurile cugetării omenești, a dat totuși culturii române doar pe cel mai mare poet al ei, păstrându-i lada cu manuscrise timp de aproape 20 de ani și nedăruind-o Academiei Române decât cu reținere (desigur, din teama de a nu umbri chipul poetului, cum i se va fi părut)? De ce, mai târziu, după ce au început să scoată inedite din aceste manuscrise, în primul rând proza lui Eminescu sau poezii care, în unele cazuri, au părut o adevărată profanare a memoriei poetului, marele critic a tăcut? De ce, în cazul cel mai izbitor pentru noi astăzi și cel mai larg desfășurat al virtuților eminesciene de gândire, în speță în cazul confruntării poetului gânditor cu paginile cele mai grele ale filozofiei, cu primul sfert al *Criticii rațiunii pure*, Maiorescu nu a intervenit de fel ca să apere pe „regele cugetării omenești” de imputările, abia reținute, pe care i le aduce propriul său și cel mai apropiat discipol, I. Rădulescu Pogonean, ba a lăsat, cu tăcerea sa, să se creadă că acordă acoperire rezervelor și scuzelor, penibile pentru Eminescu, ce își dădeau curs liber? De ce, într-un cuvânt, Maiorescu ne-a refuzat imaginea omului deplin al culturii noastre și ne-a lăsat cu imaginea marelui bolnav și a geniului romantic, am zice a unui mare spirit mutilat...” La aceste întrebări ale filozofului noi nu am putut răspunde nici astăzi.

6. Leca Morariu, *Eminescu, Note pentru o monografie*, cap. I Originea familiei, cap. II Gheorghe Eminovici, cap. III Rareșa (Raluca) Iurașcu, mama lui Eminescu, cap. IV. Frățânii Eminescu, cap. V Data și locul nașterii lui Eminescu, Suceava, Tipografia Herman Reiner, 1932, p.3; Lucrarea nu a fost definitivată. Ne-au rămas aceste note , destul de sumare, dar care conțin informații biografice destul de importante. Vezi și lucrarea *Eminescu copil*, publicată în „Glasul Bucovinei”, An. VI, 1923.
7. Leca Morariu, *op. cit.*, 17.
8. Teodor Ștefanelli, *Eminescu afară de școală*, în cartea: *Mihai Eminescu, în amintirile contemporanilor*, Antologie alcătuită de Daniel Corbu, Editura princeps Edit, Iași, 2005, p. 31.
9. Teodor Ștefanelli, *op. cit.*, p. 31.

10. Leca Morariu, *op. cit.* p. 5.
11. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Eminescu. Viața*. Ediție îngrijită de Dumitru Irimia. Cuvânt înainte de Dan Hăulică, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2009, p. 27-29.
12. *Idem*.
13. Informație preluată de Leca Moraru de la C. Botez, citată după, Leca Morariu, *op. cit.*, p. 25.
14. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *op. cit.*, p.33-35.
15. Teodor Ştefanelli, *op. cit.*, p. 27.
16. *Ibidem*, p.48-49.
17. Ioan Slavici, *Cutreierările lui Eminescu*, în cartea *Mihai Eminescu, în amintirile contemporanilor*, Antologie alcătuită de Daniel Corbu, Editura princeps Edit, Iași, 1005, p.111.
18. Teodor Ştefanelli, *op. cit.*, p. 27.
19. *Ibidem*, p. 75.
20. *Ibidem*, p. 27.
21. Leca Morariu, *op. cit.*, p. 43.
22. Teodor Ştefanelli citat după cartea Leca Morariu, *Eminescu, Note pentru o monografie*.
23. Teodor Ştefanelli , *op. cit.*, p. 32.

EMINESCU LA CERNĂUȚI

„Îl sărbătorim în fiecare an pe Eminescu, îl sărbătorim chiar de două ori pe an, dar continuăm să rămânem descoperiți față de el. Cu oricâte reușite în cercetarea critică și istorică asupra-i, continuăm să fim vinovați în două privințe în ce-l privește: întâi nu-l cunoaștem încă în întregime, apoi nu-l facem cunoscut altora în întregime, așa cum a fost”
(Constantin Noica)

După cum am scris în capitolul anterior al acestui volum, când căminarul hotărăște plecarea lui Mihai la Cernăuți, unde alături de frații săi urma să-și facă studiile, copilul era deja o personalitate formată, cu interese bine definite și calități intelectuale neobișnuite pentru vârsta lui. Deprins cu o libertate neîngrădită, înfruntând chiar și restricțiile aspre ale tatălui său, obișnuit cu liniștea codrului și murmurul izvoarelor, copilului i-a venit greu să se acomodeze cu disciplina instituită în școlile germane, cu forfota gălăgioasă a orașului comercial cu o ambianță cosmopolită, uneori cu relații încordate între elevii de diferite naționalități, precum reiese și din amintirile colegilor săi. Fugea înapoi, acasă, în Ipoteștii lui dragi, ocrotit de codrii, unde, lucrurile cele mai complicate păreau mai simple, mai atrăgătoare, unde putea să citească și să-și ordoneze gândurile după voia lui, unde putea fi liber de orice prejudecăți naționale, impuse de autoritățile austriece în școală. Și drumul din Cernăuți până la Botoșani era, pe cât de pitoresc, pe atât de primejdios și anevoios. Frontiera era bine străjuită și copilul era nevoit să se strecoare „în dosul uneia din harabalele mari de mărfuri” (Leca Morariu). Legenda spune că fiind prins și îndemnat să se întoarcă la Cernăuți copilul se împotriva: „De ce să mă deie la Cernăuți, că eu îs învățat și fără Cernăuți!...”

Merită menționat faptul că Mihai Eminescu a învățat două clase primare la Cernăuți, clasele a III-a și a IV-a a școlii primare greco-orientale, National-Hauptschule. A fost înscris în clasa

a III-a în luna septembrie 1858. În documentele acestei școli este notat că s-a născut la 6 decembrie 1850 în Botoșani, iar în documentele gimnaziului este trecută data de 14 decembrie 1849. Știm de asemenea că tatăl poetului Gheorghe Eminovici scrisese pe o *Psaltire* veche, pe scoarțele căreia avea obiceiul

să însemneze datele de naștere ale tuturor copiilor săi, că Mihai s-a născut pe 20 decembrie 1849: „Astăzi, 20 decembrie, anul 1849, la patru ceasuri și cinsprezece minute evropienesti, s-au născut fiul nostru Mihai” (G. Călinescu). Această dată a fost confirmată și de alte persoane care luaseră parte la botezul copilului. Vom găsi, în fine, într-un registru al Societății „Junimea”, înscris chiar de poet, că s-a născut la 20 decembrie 1849. Aceași dată, de 20 decembrie 1849, o confirmă și sora poetului, Aglae, într-o scrisoare către Titu Maiorescu.

Amintirile bucovinenilor, elevi și ei în acea perioadă, colegi de gimnaziu și de joacă, iar mai târziu, colegi de studii la Viena, sunt extrem de prețioase pentru înțelegerea formării fenomenului Eminescu, începând de la portretul fizic al adolescentului, temperamentul, fondul moral, caracterul și până la deprinderile, lecturile și relațiile lui cu colegii. La Cernăuți, potrivit mărturiilor, Eminescu cunoaște o realitate nouă, încă nebănuită de copilul de 8 ani, o atmosferă cu totul deosebită de cea a Ipoteștilor. Este vorba, în primul rând, de condițiile în care supraviețuiau românii într-un mediu străin,

cosmopolit, cu respectarea unor riguroase legi străine, impuse mai ales în școală, unde limba obligatorie era cea germană, limbă pe care Eminescu, având o pregătire prealabilă de acasă, o învață destul de repede. Este cunoscut deja faptul că Gheorghe Eminovici, după cum afirmă și Leca Morariu, avea un respect deosebit pentru disciplina și cultura germană, și a început să-și instruiască copiii încă de acasă, invitând un profesor de limba germană: „...Școala! Căminarul Gheorghe Eminovici, care avea o mare admirație pentru nemți, crescuse pe toți copiii, de mici, cu profesor de germană în casă” (Leca Morariu).

Colegul și prietenul lui de joacă, Ștefanelli își amintește: „Pe atuncea purta Eminescu numele Eminovici. Parcă-l văd și astăzi, mic și îndesat, cu părul negru pieptănat de la frunte spre ceafă, cu fruntea lată, fața lungăreață, umerii obrajilor puțin ridicați, ochii nu mari, dar vii, colorul feței întunecat prin care străbătea rumeneala sănătoasă a obrajilor. Era totdeauna curat îmbrăcat”. Preotul Gheorghe Gheorghian, pe atunci elev și el în clasa a V-a a gimnaziului, își amintește de micul Eminescu: „Oacheș, cu părul ca pana corbului și tenul închis; ai fi zis: Ia un pui de Armănaș”.

La Cernăuți, poetul a trăit primele experiențe ale viitorului om de acțiune politică, care s-a încadrat ulterior în lupta pentru unitatea românilor din Imperiu. Să ne amintim doar de implicarea lui Eminescu în organizarea Serbării de la Putna în 1871 și a primului Congres al studenților români de pretutindeni și de activitatea poetului la Viena, unde reușise să consolideze și să unească societățile studenților români.

În 15/17 aprilie 1870 M. Eminescu publică articolul *Să facem un Congres* în care declară „...E timpul să declarăm neted și clar că în țara noastră (căci este a noastră mai bine decât a orșicui) noi nu suntem nici nu vrem să fim maghiari ori nemți. Suntem români, vrem să rămânem români și cerem egala îndreptățire a națiunii noastre. Față cu orice încercare de deznaționalizare ori suprematizare, întrebăm cu răceală și conștiință de drepturile ce ni le dă aboriginetatea noastră și spiritul secolului: *Cine sunt acești oameni și ce vor ei în țara noastră?* În încheiere poetul conchide:

1) În caz dacă opiniunea politică a popoarelor Austriei ar cere schimbarea sistemului constituțional de astăzi, românii, spre a fi factori eminent activi întru formarea viitorului

imperiului, să convoace un congres general al lor, în care toată națiunea românească să fie reprezentată și care să decidă atitudinea ei față cu situațiunea cea nouă ce împrejurările par a o crea și impune imperiului.

2) Congresul să se declare solidar cu națiunile din Austria ce urmăresc aceleași interese ca și cea română.

3) Congresul să-și aleagă reprezentanța sa, care să comunice tronului voința națiunei românești, cerând a ei satisfacere”. (citat după: Mihai Eminescu, *Națiunea română. Progres și moralitate*. Antologie și studiu introductiv de Constantin Schifirneț, editura Albatros, București, 1999, p.17.)

Poetul nu a rămas pasiv și în anul 1875, când la Cernăuți a fost organizată, cu mare fast, sărbătorirea „de o sută de ani a încorporării Bucovinei în Austria”. Tot atunci se sărbătorea inaugurarea Universității germane din Cernăuți. Teodor Ștefanelli scrie că „lipsa de tact a aranjorilor acestor serbări, caracterul antiromânesc al serbărilor acestora, precum și tendința germanizatoare a universității ce se propaga la toate întrunirile germano-evreiești, jignește sentimentele naționale ale românilor bucovineni și cu tot patriotismul încercat și mai presus de toată îndoiala a tuturor păturilor sociale românești din țară, românii hotărâră a nu lua parte la aceste serbări și a le opune o rezistență pasivă. Nobilimea românească era la țară, iar ceilalți români ce nu puteau părăsi orașul nu luau parte la nimica”. Eminescu nu putea să nu reacționeze la această evidentă sfidare a sentimentului național al românilor din Bucovina. El sosește înaintea serbării la Cernăuți „aducând cu sine un lădoi de lemn de o greutate foarte mare”, care conținea o broșură intitulată *Răpirea Bucovinei*, „scrisă de un anonim pe baza unor documente istorice, scoase în Viena din arhivele statului”. Le trecuse prin granița austriacă cu viclesug: trântise deasupra, scrie Ștefanelli, „o mulțime de cărți vechi, precum *Psaltiri*, *Ceasloave*, *Biblii*, a mulțime de hârtoage rupte”, ca dedesubt să pună broșura incendiară despre răpirea Bucovinei. Până la începerea festivităților, broșura fusese deja răspândită printre români. Eminescu avusese îndrăzneala și spiritul caracteristic tinereții să trimită broșura prin poștă „căpeteniilor serbării și unor persoane marcante oficiale”, care a doua zi comandaseră prin tribunal confiscarea ei. Era deja prea târziu. Nu mai rămăsese nici un exemplar. Era perioada când poetul

colabora la „Timpul”. Deci putem afirma că Eminescu era deja format la acea dată ca om de acțiune politică, care își formulase idealurile politice și patriotice la Cernăuți și Blaj, iar idealul înăscut de libertate a prins aici contururi noi. Ioan Slavici, care l-a cunoscut pe Eminescu la vârsta de 19 ani.

Cercetând atent amintirile lui Ștefaneli despre lecturile lui Eminescu, majoritatea în afara programei școlare, constatăm o organizare bine gândită a acestora și deja se conturează destul de clar interesele pentru preocupările de bază de mai târziu ale poetului și filozofului. Tot aici îl cunoscuse pe profesorul cernăuțean Ioan Drogli, cu care se căsătorise sora lui Aglae pe 1 ianuarie 1871. În vara aceluiași an, Mihai Eminescu, se afla la Cernăuți de unde, împreună cu Pamfil Dan, au dirijat lucrările pregătitoare pentru Serbarea de la Putna, prilej cu care și-a vizitat sora Aglae, căsătorită de curând cu profesorul Ion Drogli, în dorința de a afla unde locuiește. Vedea pentru prima oară așezarea surorii sale. Bănuim că nu a fost unicul prilej de a veni la Cernăuți și cu alte ocazii. Știm că a corespondat cu cele două surori, însă, din păcate, scrisorile nu s-au păstrat. Samuil Isopescul notează că poetul purtase în suflet dorul pentru frații săi: „În ceea ce privește familia sa, de la el nu am auzit nimic, însă atâta știu că sta în corespondență mai mare cu sora lui Aglae”. Se îngrijea și de soarta celorlalți frați, pe care a încercat să-i ajute, fiind la curent cu nevoile lor. Bănuim, de exemplu, că starea psihică a poetului depindea nu doar de supraviețuirea din străinătate, mai ales în perioada berlineză, dar și de tragediile familiei, care se țineau lanț. Fusese profund afectat de pierderea fratelui Ilie, mort la doar 17 ani, mai târziu, în 1873, moare Iorgu, apoi Șerban. Eminescologul, Iliana Gregori, în studiul său *Studii literare. Eminescu la Berlin...*⁸, afirmă că aceste evenimente tragice au „pus capăt visului universitar”. Tragedia lui Șerban, bolnav de ftizie, „medic foarte capabil, cu o anumită notorietate la Berlin” a fost susținut de către poet: îngrijirea lui la Berlin, apoi înmormântarea și acoperirea datoriilor i-au solicitat „cheltuieli imense” și daune morale, după care poetul nu mai putea spera la sponsorizări adăugătoare pentru continuarea studiilor. Din corespondența din noiembrie-decembrie 1874 „reiese, susține Iliana Gregori, că Eminescu fusese permanent solicitat financiar de fratele său. Chiar dacă nu era informat exact asupra resurselor acestuia, Eminescu

trebuie să fi bănuț natura lor, în parte oneroasă, de vreme ce se plângea de caracterul și slăbiciunile lui Șerban, atribindu-le în sinea sa o cauză patologică (*Opere* XVI, 56-62). Cine știe dacă generoasa subvenție primită de la Maiorescu pentru încheierea doctoratului nu a fost parțial absorbită de ruina lui Șerban?”. Deci nu este de mirare că, aflându-se la Cernăuți în 1871, Eminescu se interesează de situația Aglaei.

Căsătoria Aglaei cu profesorul Ioan Drogli, profesor la Preparandie, ulterior Liceul Pedagogic de băieți din Cernăuți, tatăl său, Gheorghe Eminovici, se grăbi s-o retragă pe Aglae de la mănăstire. Actul de căsătorie s-a încheiat la Primăria din Cucoreni, iar cununia a fost oficiată la Catedrala Pogorârea Sfântului Duh din Cernăuți. Deși nu se făcuse nici un contract de căsătorie, Gheorghe Eminovici îi promisese lui Drogli, drept zestre, două mii de galbeni, cu toate că nu avea suma făgăduită. În acest scop, Gheorghe Eminovici, a înstrăinat partea sa de moșie răzășească de la Ipotești, pentru ca să acopere obligațiile asumate la căsătoria Aglaei. Mihai Eminescu scria cu amărăciune despre acest gest al tatălui său: „Aș fi dorit ca să nu fi trebuit să-ți scriu această epistolă nici pentru tine pentru că te expun la o supărare, nici pentru mine, căci ea-ți deschide ferestrele spre a te uita într-o casă care n-aș fi dorit s-o cunoască nimenea-n lume, a mea adică”.

Mihai Eminescu a reveni de mai multe ori la Cernăuți ca să-și viziteze sora. (vezi materialul Aglae Eminovici-Drogli (Döllitzsturm), o prezență artistică remarcabilă la Cernăuți, publicat în revista „Glasul Bucovinei”, An. XXII, nr. 1 (85), 2015, p. 43-52).

La Cernăuți, Mihai Eminescu a trecut ucenicia unui alt timp și a unui spațiu geopolitic deosebit de cel din Botoșani. Aici, cei mai mulți profesori proveneau din universtățile de la Viena, capitala imperiului austriac, sau alte centre academice din Germania, și se bucurau de o foarte bună reputație. Fiind, în majoritatea lor, participanți ai mișcărilor revoluționare de la 1848, fuseseră expulzați prin provinciile de la marginea Imperiului și „Bucovina fiind socotită ca o margine de țară, mulți profesori distinși din Austria se pomeniră la Cernăuți” (G. Călinescu). Suflul revoluționar al provinciilor austriece a influențat și populația românească din Cernăuți, care și-a revendicat dreptul de a avea la Staatsobergymnasium o Catedră

de limba și literatura română. A fost cel mai vechi liceu din Bucovina, înființat în 1808. Catedra i-a fost încredințată profesorului Aron Pumnul, participant la revoluția din 1848 în Transilvania, refugiat la Cernăuți, găzduit și susținut de frații Hurmuzaki. Prima lui lecție a fost rostită la 28 februarie 1849. Era foarte iubit de elevii români „pentru blândețea și răbdarea lui (strângea uneori pe băieți, și bătea chiar mingea cu ei) și pentru acel patriotism preacucernic pe care îl insufla tinerilor” (G. Călinescu). Printre elevii săi, era și Mihai Eminescu, cel ce avea să devină cel mai mare poet român. Profesorul avea acasă o bibliotecă românească pe care o punea la dispoziția elevilor. Era chinuit însă de o boală grea și, deseori era înlocuit la lecții de către Matei Călinescu, secretarul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, apoi de Ion G. Sbiera (1836-1916), membru de onoare al Academiei Române din 1866. După numirea sa la Universitatea din Cernăuți, catedra a fost preluată de profesorul Ion Bumbac, iar mai târziu de Teodor Bujor. În școală disciplina era extrem de severă. În schimb profesorii erau foarte bine pregătiți. Directorul școlii, dl. Wolff era stimat de corpul profesoral. Printre ceilalți profesori era și preasfinția sa părintele catihet Veniamin Iliuț, profesorul de religie, „înalt, frumos”, insistent și strict în cerințele sale, și profesorul de istorie Neubauer, om foarte sever, dar care îl aprecia pe Eminescu pentru cunoștințele lui de istorie și mitologie antică și îl punea adesea să le povestească colegilor în clasă. Cele mai bune note le avea la religie, limba și literatura română și istorie. Eminescu a părăsit Gymnaziul în primăvara anului 1863, când, după vacanța Paștilor nu mai apare în cataloage. Revine la Cernăuți în 1864 pentru a-și susține examenele și a intra ca elev public la liceu. A locuit probabil în casa profesorului Aron Pumnul unde lucra gratuit ca bibliotecar. Nu s-a reținut însă mult timp. În primăvara aceluiași an poposise la Cernăuți trupa teatrală a Ștefaniei Tardini, primită cu multă însuflețire de publicul român și care a avut o mare influență asupra lui Eminescu. T. Ștefanelli își amintește: „Eminescu era foarte atent la cele ce se petreceau pe scenă. El sta nemișcat, cu privirea ațintită asupra actorilor, ca și când ar fi voit să soarbă toată acțiunea și frumoasele melodii cântate de dânsii, și se supăra grozav dacă careva din colegi îl stingherea prin întrebări sau observări. (...) Dacă ieșeam între acte prin

coridoarele teatrului, atuncea Eminescu fredona melodiile auzite pe scenă sau repeta fraze din piesa reprezentată”. Eminescu dispăre din Cernăuți odată cu plecarea trupei Tardini și revine iarăși în primăvara anului 1865, cu aceleași intenții de a-și susține examenele. Locuia în continuare la Aron Pumnul și îngrijea de bibliotecă. Profesorul era foarte bolnav și muri în ziua de 12/24 ianuarie 1866. Eminescu era neconsolat, pentru că-l iubea ca pe un tată. El îi povesti lui Ștefanelli despre ultimele clipe de viață ale profesorului: „acuma îl văzui întâiași oară pe Eminescu vărsând lacrimi de durere”, scria Ștefanelli. Tot atunci i-a citit pentru prima oară poezia închinată lui Aron Pumnul publicată în culegerea tipărită cu această ocazie „Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziști din Cernăuți la moartea preaiubitului lor profesor Arune Pumnul”. Poetul părăsește definitiv orașul după moartea lui Aron Pumnul, fără de care se simte dezorientat și neajutorat. Pesemne că a mai revenit în repetate rânduri la Cernăuți în dorința de a-și vizita sora sau prietenii. Documentar cunoaștem doar câteva dintre aceste reveniri. Foarte curând, când directorul teatrului Mihai Pascaly a dat câteva reprezentații la Cernăuți, în iulie 1869, foștii lui colegi l-au recunoscut pe poet ca sufleur în această trupă.

EMINESCU AFARĂ DE ȘCOALĂ

Din Amintiri despre Eminescu, de Teodor V. Ștefanelli

Eminescu, ca elev public, a cercetat numai două clase ale liceului din Cernăuți și silit fiind să repeteze clasa a doua, a părăsit-o în semestrul al doilea pentru totdeauna și de atuncea nu a mai intrat în liceu. Cauzele ce l-au silit pe Eminescu să porceadă astfel erau cu bună-seamă, înainte de toate, greutățile ce le întâmpina la studiul limbei latine și la matematici, iar cauzele ce l-au silit să dispară de atâtea ori din Cernăuți și să apară iarăși pentru a studia ne-au rămas nouă colegilor necunoscute, și Eminescu, în această privință, nu era comunicativ și nicicând. Nu ne vorbea despre afacerile sale particulare, îndeosebi despre cele familiale, care poate și ele au avut o înrăurire decisivă asupra acestei purtări a lui Eminescu.

Cu toate acestea, Eminescu avea dorința să urmeze studiile ca elev public, dovadă că a studiat atâta timp în Cernăuți ca privatist cu scopul de a trece examenele restante ca să fie primit

în clasa în care se aflau colegii săi, dovadă mai departe ca și în Ardeal a încercat să urmeze studiile la liceul din Blaj, ceea ce așisderea nu i-a succes, neputând corespunde din limba greacă.

Vedem deci că nu i-a succes ca student extern să depună vreun examen, iar ca să repeteze clasele nu l-a lăsat ambiția, pentru că ar fi rămas prea în urma colegilor săi cu care sta, cel puțin în Cernăuți, în neîntrerupt contact și era acuma aproape de șaptesprezece ani, când în anul 1866 a părăsit cu totul orașul Cernăuți. Dacă considerăm aceste împrejurări, ușor vom putea înțelege că studiile lui Eminescu nu puteau fi sistematice și că trebuiau să fie lipsite de acea temeinicie pe care și-o poate însuși cineva numai treptat prin studii regulate și sistematice.

Cu toate acestea, și studiul particular și fără control, pe care se puse Eminescu, avea pentru dânsul un avantaj, anume că putea dispune de timp cum voia, că se putea ocupa cu ce dorea, și că se putea mărgini numai la acele materii care-i plăceau mai mult și care se potriveau, mai bine cu înclinațiile sale. Și cunoștințele frumoase pe care le aflăm ulterior în scrierile lui Eminescu dovedesc că el, ca autodidact, a întrebuințat foarte bine timpul și că s-a ocupat mult cu istoria și literatura națională, cu literaturile străine, cu sistemele filosofice, cu metafizică și chiar cu latina, care în liceu îi făcea atâtea greutate. Poetul Horațiu se vede că i-a plăcut cu deosebire căci după ani de zile, când petreceam la studii în Viena, îmi recita adeseori ode ale acestui poet, între cari am ales: *Beatus ille, qui procul negotiis... Eheu! fugaces, Posthume, Posthume, labuntur anni... Versuri din Carmen saeculare* ș. a. Se aprofundase chiar în metrul antic și cei cunoscători citesc cu plăcere oda sa: *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată*, scrisă în cel mai perfect metru saphic.

Și acum să revin la viața și traiul ce-l purta Eminescu în Cernăuți în afară de școală. Am spus că în școală era vioi, vorbăreț și neastâmpărat ca mai toți colegii săi. Așa era el și afară de școală. Se înțelege că înaintând în vârstă, această vioiciune și neastâmpărare se tot domolea, se tot micșora, dar nu în mod pripit, ci pe măsura evoluției firești a pornirilor și temperamentului, când trece omul de la copilărie la pubertate.

Eu am locuit mulți ani în strada Cucur-Mare, și înaintea locușunii mele se întindea așa-numita toloacă a orașului, unde studenții jucau adese în orele libere mingea. Și Eminescu era adese printre noi și juca cu noi mingea.

Îmi aduc aminte că într-o vreme se iscase mare ceartă între studenți și între ucenicii și calfele meseriașilor din oraș, fiindcă fiecare partid voia să ocupe exclusiv pentru sine terenul de joc. Au urmat și bătălii serioase, în care însă studenții rămăseră învingători, căci erau mai mulți la număr și poliția era pe partea lor. Noi doi, adică eu și Eminescu, fiind prea mici, nu luam parte activă la aceste lupte, dar nici pasivi nu eram, pentru că la locuința mea se afla sub streășină un depozit de bețe și nuiele, pregătite anume pentru acest scop.

Când lupta era signalizată, eu și Eminescu scoteam armele și trecând cu dânsese numai drumul, eram pe toloacă și le împrăștiam între studenți ca să învingă. Odată însă, în învălmășeală, ne rătăcirăm între „dușmani” și numai o fugă sănătoasă ne-a scăpat de bătaia zdravănă ce ne amenința. Atuncea venise Eminescu cu o carte împrumutată din biblioteca studenților și în această învălmășeală unde amândoi căutam să ajungem cât se poate de repede sub adăpostul locuinței mele, Eminescu a scăpat cartea pe câmpul de luptă, iar dușmanul a făcut-o bucațele. Eminescu era nemângâiat, temându-se că neînapoid această carte, nu va căpăta altele. Dar a căpătat și mai departe cărți din această bibliotecă, pentru că bibliotecarul, un student – pare-mi-se Alexandru Pleșcă – a avut deosebită considerare pentru acest caz tragicomic de forță majoră.

Voi da aici câteva amănunte asupra acestei biblioteci, care se afla în casele lui Pumnul și care a avut o însemnătate atât de mare în dezvoltarea studenților pe terenul limbii și literaturii române. Pumnul locuia în casele proprii, aproape de periferia orașului, în strada care astăzi poartă numele lui. El avea două case în aceeași curte. Dacă intrai pe o porțiță de lemn în această curte, te aflai între amândouă casele. Cea din dreapta mai mare și mai înaltă, cu cerdac dinainte, era casa unde locuia Pumnul, iar cea din stânga, mai mică și mai joasă, era menită pentru studenții ce-i găzduia Pumnul. În această căsuță se afla și o mică bibliotecă a studenților români, ferită de ochii profesorilor străini, căci, după legile școlare, studenții nu aveau voie să întrețină biblioteci și ar fi fost confiscată și această bibliotecă, dacă în ochii lumii nu ar fi trecut de proprietate a lui Pumnul. Biblioteca era alcătuită din diferite cărți dăruite de Pumnul, de studenți și de alți bărbați, prieteni ai tineretului și ai culturii neamului nostru, cu scopul ca studenții să cunoască și literatura

românească și să se îndeletnicească în limba neamului lor, pentru că în liceu toate obiectele se predau în limba germană, iar pentru limba și literatura românească era rezervată numai o oră pe săptămână, în care trebuia să fie pe furis ghemuită și istoria națională, pentru că programa școlară nu permitea să se predea studenților români istoria neamului lor. Nu era o bibliotecă aleasă, ci cuprindea numai volumuri răzlețe din poezii și scriitorii români, broșuri, foi volante, reviste mai vechi literare, calendare cu adaos beletristic, câteva cărți privitoare la istoria românilor și Letopisețele lui Mihail Kogălniceanu. Aceasta era unica bibliotecă unde studenții cu înlesniri puteau ceti și împrumuta cărți românești. Bibliotecar era totdeauna un student găzduit de Pumnul, care locuia în camera în care se afla și biblioteca.

Aceasta a fost întâia bibliotecă consultată de Eminescu. El o cerceta foarte sărguincios, citea acolo și-și împrumuta și acasă cărți. Când mergea la bibliotecă, trebuia să treacă pe lângă locuința mea și mă lua adese cu sine. El citea cu înlesnire slova veche chirilică și mai cu seamă cărți vechi vedeam în mâna lui, iar Letopisețele lui Kogălniceanu le lua acasă. Când a văzut că eu cetesc slova veche, m-a întrebat unde am deprins această slovă, că doar în școală nu se învață. Spuindu-i că tatăl meu m-a învățat să cetesc slovele vechi după o Psaltire și după o carte ce cuprindea viața sfinților, îmi zice că și el tot acasă a deprins această slovă. Mai cu seamă în zilele de duminică și sărbători îl aflam pe Eminescu regulat în bibliotecă, răsfoind, cetind și luând acasă tot cele mai vechi cărți.

De aici ne putem explica cunoștința deplină a limbii cronicarilor pe care și-a însușit-o Eminescu și a frumoaselor forme ce le admirăm azi în scrierile sale. Dar Eminescu citea și tot felul de cărți germane, care nu stau defel în legătură cu materiile ce le învățăm în clasă.

Odată a venit la mine cu o carte intitulată *Mythologie fur Nischtstudierende* și mi-a spus că după această carte învață mitologia grecilor și a romanilor. Când i-am făcut observarea că această carte nu e pentru studenți, mi-a răspuns că ei, dacă are gust să învețe ceva temeinic, nu se ține de programa din școală. Această carte a dăruit-o apoi Eminescu în anul 1865 bibliotecii studenților și a iscălit actul de dănie cu mâna sa proprie. Dau aici și un facsimile al acestui act, deoarece această iscălitură e unica

ce o am de pe timpul când Eminescu se scria încă Eminoviciu. Mulți ani în urmă, după ce s-a desfăcut biblioteca, mitologia aceasta a devenit proprietatea mea și o păstrez și astăzi întru amintirea lui Eminescu.

Această carte a fost cu bună seamă întâia mitologie scrisă pe larg din care și-a însușit Eminescu cunoștințele sale mitologice ce le vedeam întrebuințate atât de des în poeziile sale. Și acum voi vorbi de o împrejurare care a avut o înrăurire foarte mare asupra vieții lui Eminescu și anume teatrul.

Când, după disparițiunea din primăvara anului 1863, se ivi Eminescu iarăși în Cernăuți în primăvara anului 1864, el a avut ocazia să vadă trupa de teatru a d-nei Fani Tardini, care a dat reprezentații în sala „Hotelului de Moldavie” din începutul luni martie până la 15/27 mai 1864, și apoi a fost angajată și pentru stagiunea din noiembrie 1864 până la martie 1865. Pe vremea stagiunii de primăvară 1864 era și Eminescu în Cernăuți.

Trupa d-nei Fani Tardini a fost întâiul teatru românesc pe pământul Bucovinei și a avut o deosebit de mare înrăurire asupra dezvoltării vieții și activității românilor din Bucovina. Venea publicul din toate unghiurile Bucovinei să asiste la reprezentații, iar studenții nu lipseau niciodată de la dânsese. Era totuna, ori de aveau parale sau ba, pentru că cei ce puteau plăti prețul mic de intrare ce era satorit pentru studenți, intrau cu bilete cumpărate de dânsii; la mulți le împărțea Comitetul teatral bilete prin profesorul Sbiera, iar restul forma un grup înaintea ușii de intrare și nu era seară să nu se afle câțiva bărbați cu dare de mână, cari plăteau intrarea pentru grupul întreg de studenți ce asediau ușa teatrului. Astfel tot parterul teatrului era ocupat de studenți, și nici Eminescu, nici eu nu lipseam de la aceste reprezentații.

Eminescu era foarte atent la cele ce se petreceau pe scenă. El sta nemișcat, cu privirea ațintită asupra actorilor, ca și când ar fi voit să soarbă toată acțiunea și frumoasele melodii cântate de dânsii, și se supăra grozav dacă careva din colegi îl stingherea prin întrebări sau observări. Îl supăra mult și aplauzul zgomotos din teatru, pentru că în aceste aplauze se pierdeau multe fraze și melodii ale artiștilor. Pe Eminescu nu l-am văzut aplaudând niciodată, dar acțiunea din piesa reprezentată se oglindea în fața sa și în ochii săi scânteietori. Dacă ieșeam între acte prin

coridoarele teatrului, atuncea Eminescu fredona melodiile auzite pe scenă sau repeta fraze din piesa reprezentată. Îmi aduc aminte că la o altfel de ocazie, după ce fredonase o melodie, se oprise deodată drept înaintea unui student, cunoscut al său, și-i zise brusc în față fraza auzită în acea seară pe scenă: „Ah! ești un laș și te voi pălmui!” Studentul, căruia se vede că-i scăpase această frază, era surprins de amenințarea lui Eminescu și se dete repede într-o parte. Noi ceilalți izbucnirăm într-un hohot de râs, iar Eminescu îi zise râzând și el: „Mă! tu nici nu știi ce s-a jucat pe scenă”.

Și asupra noastră, a studenților, a avut acest teatru mare înrâurire. Vedeam piese patriotice, naționale, auzeam o limbă frumoasă și cântece executate și astfel ne îndeletniceam și noi în declamațiuni și ne însuflețeam din piesele alcătuite din istoria, trecutului nostru. Toată învățătura noastră în decursul celor opt ani de zile din liceu n-a avut atâta influență asupra dezvoltării noastre naționale, ca acest teatru.

Acuma să fi văzut biblioteca studenților cât era de căutată și cum piesele publicate de V. Alecsandri, Constantin Negruzzi, Matei Millo și de alți autori, erau cetite și răscetite de studenți. Intrase o boală între noi a repeta cântece și fraze din teatru, a „face” poezii și a scrie piese de teatru pe care le arătam pe întrecute unul altuia. Poate că unii din colegi vor fi păstrând și astăzi aceste păcate comise atuncea, ca o scumpă amintire din zilele pline de-iluzii și de farmec din tinerețe. Și Eminescu ne spunea că scrie poezii și că a început și o piesă de teatru, dar nu ne-a arătat nici poezii, nici piesă.

După ce a părăsit trupa Tardini, în mai 1864, apoi în primăvara anului 1865 Cernăuțiul, a dispărut și Eminescu, dar spre toamna anului 1865 apare iarăși între noi și ne spune că se va supune unui examen pentru a fi primit ca elev public.

Acuma locuia el la Pumnul și îngrijea și de biblioteca și știa unde se află orice carte. Nu mai trebuia, ca mai înainte, să scotocești tot dulapul, pân'ce dai de cartea ce-ți trebuia. Eminescu se ducea drept la dânsa și o scotea dintre celelalte cărți dându-ți-o cu un fel de satisfacție și dovedind astfel că cunoaște fiecare tom din această colecțiune.

Pe vremea aceasta profesorul Pumnul era greu bolnav și nu mai părăsea patul. Eminescu îmi spuse că după vorbele medicilor, Pumnul nu va duce-o lung, și în adevăr Pumnul

muri în ziua de 12/24 ianuarie 1866. Doliul era mare în toată Bucovina și între studenți, iar Eminescu era neconsolat, pentru că ținea mult la acest rar bărbat și îl iubea ca pe un tată. Când am auzit despre moartea lui Pumnul, am alergat la locuința sa, ca să-l văd pe iubitul meu profesor cea din urma oară. Am intrat în camera lui Eminescu. El îmi povesti despre ultimele momente ale acestui mare apostol al românilor din Bucovina și acuma îl văzui pe Eminescu întâiași oară vărsând lacrimi de durere. Seara m-am dus iarăși la Eminescu și l-am aflat scriind o poezie. El mai schimba, mai adăuga, mai netezea, dar am observat că nu i-a plăcut că l-am surprins. Pe urmă însă îmi arată poezia și-mi spuse că mai mulți studenți vor scrie poezii la moartea lui Pumnul cari se vor tipări. Mi-a cetit apoi întreaga poezie. Este aceeași care împreună cu alte șase poezii a fost tipărită cu ocazia morții lui Pumnul sub titlu: Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziști din Cernăuți la moartea prea iubitului lor profesor Arune Pumnul.

După cetire îmi spuse singur că începutul strofei a doua, adică „Metalica vibrândă a clopotelor jale” nu-i place, dar nu mai are timp să prefacă poezia căci trebuie să o predea profesorului Sbiera. Eminescu iscălește această poezie: M.Eminoviciu, privatist.

Împrejurarea că își zise aici privatist dovedește că Eminescu venise în adevăr cu gândul la Cernăuți ca să studieze pentru a se supune unui examen și a intra în liceu ca elev public, dar această dorință nu avea să se realizeze, căci după moartea lui Pumnul, Eminescu nu rămase mult timp în Cernăuți, ci părăsi Bucovina în primăvara anului 1866. N-a știut nimeni din colegi când a plecat și încotro a apucat-o dar în urmă se lăși vestea că se află în Transilvania.

Din Amintiri despre Eminescu, de Teodor V. Ștefanelli, membru al Academiei Române. Cu o ilustrațiune, facsimile și anexe, Buc. Institutul de arte grafice, C. Sfetea, 1914. Reprodus după: Antologie de Daniel Corbu, Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor, Editura „Princeps Edit”, Iași, 2005.

CARE AU FOST LECTURILE POETULUI MIHAI EMINESCU?

„Împărtășesc fără doar și poate admirația ta pentru un geniu de care nu încetez să mă mir că a putut apărea printre noi. Eu aș formula ceva mai brutal decât tine ceea ce gândesc în privința aceasta: fără Eminescu, neamul nostru ar fi neînsemnat și aproape demn de dispreț...” (Emil Cioran, din scrisoarea către Constantin Noica)

Ce știm astăzi despre Eminescu, „planeta” cu nesfârșit de multe necunoscute? Cum îl receptăm, cum ne aprofundăm în lectura operei și cunoașterea vieții lui? Volume întregi de studii eminescologice, citite sau nu de către noi astăzi, încă nu au reușit să desăvârșească imaginea creatore a geniului eminescian. Mulți consideră, și pe bună dreptate, că este necesar de a avea un *Institut Eminescu* precum au germanii *Institutul Ghete*. Regretatul profesor ieșean Dumitru Irimia înființase la Universitatea din Iași *Catedra Eminescu*. Unde este ea acum? Profesorul cernăuțean, Leca Morariu, a editat „Buletinul Eminescu”. Cine din bucovineni le-a cercetat, precum și studiile lui Leca Morariu despre Eminescu. Dar ce știm despre Ilie Torouțiu? Când vom iniția o cercetare a eminescologiei bucovinene? Încă mai suntem datori în cunoașterea poetului.

Din amintirile profesorilor și ale colegilor de la gimnaziul din Cernăuți știm că Eminescu avea o fire dornică de cunoaștere și cercetare: „Naiv, veșnic râzând și recitând pe de rost balade populare”, astfel li s-a întipărit în mintea contemporanilor imaginea adolescentului venit la Cernăuți pentru studii. Avea o memorie excelentă. Însă în loc de a merge la școală el se închidea în biblioteca lui Pumnul unde studia nestingherit de nimeni. În rest, era un copil neastâmpărat: „Cât timp a urmat liceul era vorbăreț și vioi... avea un veșnic surâs pe buze... Acest zâmbet prielnic i-a câștigat inima colegilor săi...”. Cunoaștea mai bine decât toți istoria națională, pentru că avea

„o deosebită predilecție pentru aceasta, și se vede că avea și din România cărți de istorie națională, pe când noi, toți ceilalți, nu numai că nu aveam astfel de cărți, dar nici nu le puteam afla” (Teodor Ștefanelli).

Pagini memorabile despre Eminescu poetul, filosoful, istoricul, publicistul ne-a lăsat istoricul Nicolae Iorga care a surprins calitățile creatoare ale poetului considerându-l ca fiind „cel mai mare înțelegător al sufletului nostru popular”. „A iubi pe Eminescu, scria Nicolae Iorga, a-l respecta, a-l admira și a-l recomanda contemporanilor ca îndreptariu, aceasta cuprinde în sine și o altă datorie, anume datoria de a gândi și a scrie ca el. A gândi ca el, aceasta înseamnă a gândi potrivit cu cugetarea europeană, înseamnă a gândi potrivit cu misiunea deosebită pe care o are națiunea noastră și care nu se poate confunda cu misiunea altor națiuni pe care am putea să le imităm. A sărbători pe Eminescu, aceasta cuprinde datoria de a trăi o viață ca a lui: viața unui om care nu s-a vândut nimănui, care nu s-a folosit nici de munca, nici de sprijinul altuia, care s-a oferit jertfă întregă pentru poporul său. Aceasta înseamnă acceptarea, fără un cuvânt de protestare, a muceniciei absolute” (Nicolae Iorga, *Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1981, p.31-319).

Pe lângă limba și istoria românească pentru care folosea cărți din biblioteca lui Aron Pumnul, de care s-a și îngrijit o perioadă de timp, sau cele aduse de acasă, care-i aparțineau, Eminescu studia cu multă perseverență istoria și mitologia antică. Câteva amănunte despre Biblioteca lui Aron Pumnul, care se afla în casele profesorului, le aflăm tot din amintirile lui Ștefanelli: „Dacă intrai pe o porțiță de lemn în această curte, te aflai între amândouă casele. Cea din dreapta mai mare și mai înaltă, cu cerdac dinainte era casa în care locuia Pumnul, iar cea din stânga, mai mică și mai joasă, era menită pentru studenții ce-i găzduia Pumnul. În această căsuță se afla și o mică bibliotecă a studenților români, ferită de ochii profesorilor străini, căci, după legile școlare, studenții nu aveau voie să întrețină biblioteci, și ar fi fost confiscată și această bibliotecă, dacă în ochii lumii nu ar fi trecut de proprietate a profesorului”. Biblioteca era „alcătuită din cărți dăruite de Pumnul, de studenți și alți bărbați, prieteni ai tineretului și ai culturii neamului nostru, cu scopul ca studenții să cunoască și literatura românească și să se îndeletnicească în limba neamului lor,

pentru că la liceu toate obiectele se predau în limba germană, iar pentru limba și literatura română era rezervată doar o oră pe săptămână, în care trebuia să fie pe furis ghemuită și istoria națională, pentru că programa școlară nu permitea să se predea studenților români istoria neamului lor”. În această bibliotecă, care a fost citită aproape în întregime de Mihai Eminescu, s-au format mulți viitori intelectuali români. Tot aici el a citit și *Letopisețele* lui Kogălniceanu. Citea mult și în limba germană, îndeosebi cărți despre mitologia antică. Citea încă pe atunci cartea intitulată *Mythologie für Nichtstudierende* von G Reibeck (Professor an der deutschen Hauptschule zu St. Petersburg. Mit 16 Abbildungen. Vien, im Verlage bei R. Sammer), din care învăța mitologia grecilor și romanilor și pe care a dăruit-o în anul 1865 bibliotecii studenților. T. Ștefanelli își amintea: „Când i-am făcut observarea că această carte nu e pentru studenți, mi-a răspuns că ei, dacă are gust să învețe ceva temeinic, nu se ține de programa din școală”. Citea și dintr-o carte germană, *Weltgeschichte, (Istoria lumii)* de Welter, pe care o purta cu sine pretutindeni și care cuprindea legende și miturile popoarelor antice, în care puteau fi descifrate originile popoarelor vechi, cultura și mitologia lor fascinantă. Era o carte atrăgătoare și Eminescu „nu se putea despărți de dânsa, căci îl vedeam purtând-o cu sine chiar și la plimbări” (T. Ștefanelli). Această carte a fost popularizată mai târziu în Bucovina de către preotul Constantin Morariu sub titlul *Istoria lumii tâlmăcită de preotul Constantin Morariu din cartea nemțească a Doctorului Th. B. Welter...*, care a apărut în mai multe ediții: *Cernăuți I 1896, II 1899, și III 1901*. Eminescu a învățat mitologia la Cernăuți și după cartea lui G. Reinbek, *Mythologie für Nichtstudierende (Mitologia pentru începători)*, editată la Viena. Era de asemenea o carte care o citea sistematic. Eminescu era un cititor pasionat, citea cărți care nu erau impuse la gimnaziu, studia cu plăcere mai ales istoria românească. Cronicile le avea la dispoziție chiar în biblioteca tatălui său. Ștefanelli ne povestește mai multe amănunte: „Pe când noi, iștilalți, duminicile și în ceasurile slobode (...) mergeam adeseori să batem mingea pe câmpul de exerciții din dosul grădinii publice, numit pe atunci la Pulverturm (Pulberărie)..., Eminescu... prefera să stea acasă și să citească felurite cărți, cari se găseau în biblioteca liceului, ca *Hoffmann's Erzählungen, Der fliegende*

Holländer, Bianca iar când ne întorceam seara acasă el avea obiceiul de a ne povesti din cele cetite. O făcea și rugat fiind de noi, și de teama de a sta singur pe seară în odaia lui, căci era superstițios și se temea grozav de stafii”. Era, ca și tatăl său, un bun povestitor de la care moștenise și pasiunea pentru istorie, și colegii lui cernăuțeni îl exploatau. Darul acesta îl avea de mic copil. Într-o scrisoare către Veronica Micle din 1874 mărturisea că din totdeauna a fost fascinat de istorie, îi plăceau cronicile și cântecele populare și că toate aceste formează un material prețios din care se inspiră. Din aceste lecturi se inspiră

Eminescu în multe din poeziile sale. Astfel ne putem explica izvoarele vastei culturi, folosirea unor reminiscențe inspirate din cronică și alte lecturi, a unor personaje luminoase, pline de misticism și de poezie. Erau ascunse în Eminescu o inteligență și o curiozitate ieșite din comun, îmbinate cu un spirit acut de observație. Prin aceste calități se explică și faptul că la Ipotești, de mic copil, a asimilat cultura populară, obiceiurile și vechile mituri ale satului. La Cernăuți continuă să acumuleze cunoștințe profunde, prin lecturile pe care și le alegea singur, dorind să pătrundă în sensurile adânci ale istoriei și ale mitologiilor popoarelor. Mai târziu, la Viena și Berlin, se va ocupa cu multă perseverență de filozofie.

Studiul particular avea pentru Eminescu un avantaj: putea dispune de timp cum voia, se putea ocupa cu ce voia, cu ce dorea, „se putea mărgini numai la acele materii care-i plăceau mai mult și care se potriveau, mai bine cu înclinațiile sale”. S-a ocupat în tot acest răstimp, mai ales ca autodidact, cel mai mult cu istoria și literatura națională, cu literaturile străine, cu sistemele filozofice, cu metafizică, etc. Eminescu a reușit, prin studiile sale, care păreau „nesistematice” și lipsite de „temeinicie”, să însușească treptat cunoștințe regulate și sistematice. „Și cunoștințele frumoase pe care le aflăm ulterior în scrierile lui Eminescu, scrie T. Ștefanelli, dovedesc că el, ca autodidact, a întrebuițat foarte bine timpul și că s-a ocupat foarte mult cu istoria și literatura națională, cu literaturile străine, cu sistemele filozofice, cu metafizica, cu latina, care în liceu îi făcea atâtea greutate. Poetul Horațiu se vede că i-a plăcut cu deosebire căci după ani de zile, când petreceam la studii în Viena, îmi recita adeseori ode ale acestui poet...”.

Sunt multe mărturii ale colegilor și contemporanilor lui Eminescu care apreciau că studiile poetului erau sistematice, mai ales, în domeniile care-l interesau. Ne vom opri însă aici, la perioada când Eminescu, după moartea profesorului Aron Pumnul părăsește Cernăuțiul, având un bagaj inestimabil de cunoștințe, era o personalitate deja formată ca poet, istoric și filozof, om de acțiune politică, patriot și convins luptător pentru unitatea culturală a românilor de pretutindeni. Dovadă – alegerea itinerariului peregrinărilor sale care i-a permis să cunoască viața românilor din toate teritoriile aparținând pe atunci Austro-Ungariei, dorința de a-și continua studiile la Blaj.

Începea pelerinajul poetului prin teritoriile locuite de români. El cunoștea mai ales Bucovina. Nicolae Iorga scria: „Eminescu a cunoscut Bucovina când era reprezentată altfel decât prin preoți oficializați și prin învățători învrăjbiți de politică de mai târziu. El a cunoscut o altă Bucovină: a cunoscut pe țărani aceia pe cari înainte de Unire i-am cunoscut și eu. Îmi aduc aminte de o veghe de Paști la mănăstirea Putna, când preotul la miezul nopții a apărut în mijlocul bisericii cu lumina și tot lăcașul sfânt era plin de țărani aceștia înalți cu plete lungi pe umeri, încinși cu chimire peste cojoacele noi, care stăteau răzimați în strane cum s-ar fi răzimat pe vremuri boierii țerii, într-o liniște care avea ceva din majestatea

timpurilor eroice; ei așteptau cu pietate vitează să iasă lumina din altar, și parcă sufletul lui Ștefan însuși s-ar fi înălțat pe supt lespezi ca să arăte drumurile viitorului fiilor Bucovinei, strânși în jurul mormântului său” (N. Iorga, p.136-137). Citându-l în continuare pe Iorga, recapitulăm locurile prin care a trecut poetul: „Eminescu a cunoscut înainte de toate această lume. Dar el a cunoscut admirabil și tot Ardealul, în special Ardealul Blajului de odinioară, Ardealul acela în care cea mai mare ambiție era să ajungă preot în satul lui, cel mult un avocat care să poată rosti un cuvânt pentru nația lui” p. 137).

Așa s-a format personalitatea poetului care a fost preocupat de soarta românilor rămași să viețuiască în imperii străine – Imperiul Rus și cel Austriac – a căror soartă a fost analizată în publicistica sa prin care s-a afirmat nu doar ca patriot al națiunii sale, dar mai ales ca istoric.

La Viena, unde vine pentru a-și aprofunda studiile, Mihai Eminescu întâlnește colegii cernăuțeni, dar și alți tineri români proveniți aproape din toate teritoriile românești: „Viena de odinioară, scria Nicolae Iorga, putea reprezenta poporul românesc de pretutindeni. Erau atâția români acolo, încât capitala aceasta a Austriei putea semăna în parte și cu un oraș românesc” (p. 137). Începe o nouă etapă a formării poetului ca personalitate de acțiune politică, afirmându-se la Viena prin activitatea de a-i uni pe studenții români de pretutindeni. Să ne amintim doar de primul Congres al studenților români de la Putna.

MIHAI EMINESCU ȘI ARON PUMNUL. IMPORTANȚA LEPTURĂRIILOR PROFESORULUI CERNĂUȚEAN

Sunt memorabile cuvintele lui Mihai Eminescu despre însemnătatea *Lepturariilor* lui Aron Pumnul: „Nu râdeți, domnilor de *Lepturariu*. Dacă a exagerat în laude asupra unor oameni ce nu mai sunt, apoi aceia, mulți din ei, au fost pionieri perseverenți ai naționalității și ai românismului, care însă, dacă nu erau genii, erau cel puțin oameni de o erudițiune vastă, așa precum nu există în capetele junilor noștri dandy” (Mihai Eminescu, *Scrieri politice și literare*, vol. I, (1870-1877), Ediție critică cu introducere de Ion Scurtu, Minerva, 1905, p. 72). Într-o altă lucrare, *Austro-Ungaria. Cărți românești interzise pentru Ungaria*, Eminescu va urmări soarta *Lepturariului*, care se număra printre cărțile românești interzise în Transilvania și Ungaria, „ca să se vadă cum gospodăresc frații maghiari cu naționalitățile în școlile de pe teritoriul fericitului regat al Sfântului Ștefan”. Poetul precizează în continuare: „Între cărțile românești, vedem figurând chiar „cartea de lectură a lui Pumnul, aprobată de ministerul din Viena și tipărită în chiar Tipografia statului. Dar ceea ce la Viena nu-i periculos, în Ungaria e, din contra, un sămbure de distrugere a statului unguresc, când, precum se știe, *Lepturariul*, în aparență inocent, al lui Pumnul îi oprește pe românii din Transilvania și Ungaria de-a se face maghiari” (Mihai Eminescu, *Scrieri pedagogice*, Editura Junimea, 1977, p. 137-139). În polemica cu Dimitrie Petrino, Eminescu îl susține pe Pumnul, numindu-l „nemuritor și mare”, argumentând că el „e personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat consistență națională maselor și a făcut din ele o națiune”. Aceste aprecieri pot fi considerate și ca răspuns la critica lui Titu Maiorescu la alcătuirea didactică a *Lepturariului*.

George Călinescu, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (București, 1982), în care a acordat, nepermis de puțină informație despre Aron Pumnul, constata: „Între profesorii români, în afară de „popa Veniamin Iliuț”, care „pârlea”, se remarcă Aron Pumnul. Era un mare patriot care înlesnea copiilor citirea de cărți românești și se purta prietenos cu studenții, cu care bătea chiar mingea. Eminescu îl iubea în chip deosebit, îi devoră *Lepturariul* cu toate ciudățeniile

lui” (*Istoria literaturii...*, p. 443). Menționăm aici că în acea perioadă Aron Pumnul era mistuit de o boală grea și ne îndoim că putea să „bată mingea” cu elevii săi.

Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, în lucrarea *O ipoteză cu privire la Epigonii* menționează că pentru Eminescu *Lepturariul* a fost cartea care l-a învățat să cunoască și să iubească producția poetică a predecesorilor săi, mai mari sau mai mici, iar *Epigonii*, cum bine se știe, este o adevărată apărare a *Lepturariului*, atacat în *Observațiile polemice* ale lui T. Maiorescu”. (*Analele Universității, București, Seria științe sociale, filologice, XI, 1962, p. 561*).

Analizând poezia *Epigonii* constatăm că tot ce știa Eminescu din literatura română la acea perioadă era inspirat din *Lepturariu* și alte manuscrise ale profesorului, din lecturile poetului în biblioteca gimnaziștilor și chiar din alte surse neidentificate.

Istoricul literar Constantin Loghin face o analiză comparativă a scriitorilor din *Epigonii* cu caracteristicile făcute de Aron Pumnul în *Lepturarii*. Printre numele scriitorilor din *Epigonii* vom prezenta doar câteva.

„Chichindeal – gură de aur” – epitetul „gură de aur” este inspirat doar din biografia entuziastă pe care poetul o citise din manualul lui A. Pumnul; „Mumulean glas de durere” – notele biografice (trei pagini) din *Lepturariu* sunt reproduse după Eliade, care susținea că Mumuleanu „dacă ar fi trăit sau dacă grijile și necazurile sale l-ar fi lăsat să poată a-și cerceta și îngriji

pe unde și unde lucrările sale sau a se sfătui cu prietenii săi, apoi scrierile astea de pe urmă (e vorba de poeziile influențate de Lamartine) ar fi fost un cap de operă de închipuință firească și un model pentru mulți rumâni”. Aron Pumnul publică în „Lepturariu” o poezie lungă din trei părți: *Plângerea și tânguirea patriei; Blestem pentru nelegiuirea lor și Rugăciune pentru a sa scăpare*”.

„Prale, firea cea întoarsă” este născut în Basarabia, în satul Volcinețul-Răzeși, în târgul Sorociei. Pumnul scrie că „a fost un bărbat genial și ciudat în felul său; cu un spirit plin de artele frumoase; poet, muzician, arhitect, croitor, ciubotar și aflător de lucruri noi; spiritul lui ținea la universalitate, ca probă ne poate servi unlitere (alfabet), ce făcuse cu cifre universale, cum sunt numerii arabici, ca să se citească în toate limbile cu aceeași însemnătate; – cunoștea și limba greacă veche; la 1819 călătorește la Peterburg cu episcopul Varlaam, când s-a tipărit acolo biblia românească a lui Clain și Micul; – a compus toată psaltirea în versuri, nu prea nimerite după măsura poetică, și după curățenia limbii; a viețuit la Iași, unde a repausat, după spusa unui nepot al lui, pe la anul 1847”.

Presupunem că Eminescu a citit în întregime *Psaltirea în versuri* care se afla în biblioteca gimnaziștilor. În continuare poetul îi amintește pe: „Daniil cel trist și mic”, „Văcărescu cântând dulce a iubirii primăvară”, „Cantemir croind la planuri de cuțite și pahară” etc. Ne vom opri doar la câteva fragmente din biografia lui Dimitrie Cantemir: „Domnitorul Moldovei, Dimitrie Cantemir, după deparatul său din Moldova, a fost cel mai credincios, mai folositor și mai priincios sfetnic al lui Petru cel Mare, în trebile politice și luminării Rusiei; el a fost întemeietorul academiei științelor în Rusia, al căreia așezăminte și statute le-a făcut după planul marelui filosof Leibnitz. Învățătura cea înaltă a principelui Cantemir, sentimentele lui cele nobile, zelul lui spre înaintarea științelor și nemărginita lui iubire, ce a avut-o către națiunea noastră română sufla cu înfocare din numeroasele lui produse literare, carile au fost și sunt încă și astăzi laudate cu gura în toată lumea învățată (vezi nr. XXIII, din tomul III al Lepturariului).

Mihai Eminescu, ca cel mai iubit dintre învățăceii lui Pumnul, avea acces și la manuscrisele profesorului său, manuscrise care au fost publicate de abia după moartea lui de către un alt renumit

elev al său, Ion Gh. Sbiera, în cartea *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui, dimpreună cu documentele relative la înființarea catedrei de limba și literatura românească la gimnasiul superior din Cernăuți, precum și scrierile lui mărunte și fragmentare, publicate de Dr-ul Ion al lui G. Sbiera, profesor la universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române din București, membru onorariu sau fondatoriu al mai multor societăți literare etc.* Cu spesele acordate de Fundăciunea Pumnuleană, de către Societatea pentru Cultura și Literatura română în Bucovina, Editura Societății, Tipografia Arhiepiscopală, Cernăuți, 1889. În această lucrare Sbiera include lucrările inedite ale profesorului. A publicat *Cursul de literatură*, această, valoroasă pentru cunoașterea activității și competenței profesorului, și capitolul *Forma din afară a poeziei române* (p. 357-363), în care sunt prezentate elemente de prozodie: poezia și felurile ei, elementele formei den afară a poeziei, măsura încheieturilor (a silabelor – n.n.), nălțimea și josimea încheieturilor în cuvinte de mai multe încheieturi, piciorul, versul sau șirul versual, însușitățile versurilor mari și mici, felurile versurilor în privința cădîinței ori a țarmuriciunii (a rimei n.n.), întorsura. Prin urmare, Eminescu a cunoscut primele elemente de prozodie tot de la profesorul Aron Pumnul. Lui A. Pumnul îi aparține și prima periodizare a literaturii române: prima perioadă – 1433-1780; a doua – 1780-1828; a treia – 1828-1850. Tot în acest capitol Aron Pumnul își expune conceptul unei istorii a literaturii române, care a fost ulterior dezvoltat și aplicat de către I. Gh. Sbiera.

Sub influența activității și a *Lepturarelor* lui Aron Pumnul în Bucovina a crescut o generație nouă, o generație fanatizată în tot ce este autentic românesc și s-a opus cu îndârjire tendințelor de înstrăinare a sufletului românesc.

EMINESCU LA VIENA

„Ieșit din «adâncul firei românești», prizonier al unei limbi pe care a desăvârșit-o, Eminescu a fost vârful de lance al unei bătălii canonice, provocată și câștigată de junimiști. Iar profeția maioreșciană suna răspicat: la Eminescu se va raporta «toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești»” (Adrian Dinu Rachieru)

Spre marea bucurie și surprindere a colegilor săi din Cernăuți, Eminescu vine pe neașteptate la Viena în toamna anului 1869. Teodor Ștefanelli scria: „Toți îl primirăm cu mare dragoste și vechea prietenie era iarăși încheată, astfel ca și când niciodată nu am fost despărțiți timp atât de îndelungat. Și ne părea cu totul firească sosirea lui Eminescu la Viena, pentru că coincidea cu sosirea noastră, astfel că dacă el ar fi urmat studiile liceale, trebuia numaidecât să se înscrie la Universitate odată cu noi, precum a și făcut-o”.

Eminescu era înscris la Facultatea de Filozofie numai ca auditor extraordinar și nu susținea examene, i se testa numai în *index lectionum* la sfârșitul fiecărui semestru. Era un avantaj pentru el căci avea deplina libertate de a-și alege obiectele ce dorea să le asculte și îi conveneau mai mult, care-i plăceau.

În acea perioadă nu exista la Cernăuți o universitate și mulți tineri din Bucovina, care doreau să urmeze studiile, veneau la Viena. Erau și mulți tineri veniți din România, Transilvania, Ungaria, Banat și Macedonia, astfel că se afla aici o mare colonie de studenți români. Mihai Eminescu a reînnoit prietenii din Cernăuți și a legat prietenii noi. Bucovinenii își aleseseră locuințele în al treilea cartier din Viena, Eminescu locuia în apropierea lor.

Amintirile lui Theodor Ștefanelli care, fiind coleg de gimnaziu și prieten de joacă cu adolescentul Eminovici la Cernăuți, apoi studiind amândoi la Viena, a surprins mai multe momente referitoare la comportamentul și lecturile poetului,

relațiile lui cu colegii. Amintirile lui Ștefanelli sunt punctuale. Lui îi aparține și portretul fizic al lui Mihai, sosit la Viena pentru studii, un portret de care astăzi ne amintim mai puțin: „Eminescu, cât timp a petrecut la Viena, arăta de regulă foarte bine și era pe deplin sănătos. Prin pelița curată a feței sale străbătea o rumeneală sănătoasă, iar ochii negrii, nu mari, dar pururi vii, te priveau dulce în față și se închideau pe jumătate când Eminescu râdea. Și râdea adese, cu o naivitate de copil, de făcea să răză și ceilalți din societatea lui, iar când vorbea prin răs, glasul său avea un ton deosebit, un ton dulce, molatic, ce ți se lipea de inimă. Părul său negru îl purta lung, pieptănat fără cărare, spre ceafă și astfel fruntea sa lată părea și mai mare de cum era, ceea ce-i da o înfățișare senină, inteligentă, distinctă. Eine Denkerstirne (frunte de gânditor) ziceau colegii lui germani. Avea statură mijlocie, era cam lat în spate, dar totul era proporționat. Când a venit la Viena avea mustața rasă, ceea ce ne-a făcut să-l recunoaștem îndată, căci avea astfel înfățișarea tânărului băiat ce dispăruse din mijlocul nostru în Cernăuți, dar în Viena a lăsat să-i crească mustața, avea însă obiceiul să și-o muște”. Ștefanelli ne descrie în continuare obiceiurile lui Eminescu: felul de a se îmbrăca, traiul lui, care era destul de simplu, „Eminescu, scria Ștefanelli, nu era așa de practic ca noi, nu avea grija zilei de mâine”.

Fiind înscris la universitatea vieneză ca student extraordinar, el avea dreptul să frecventeze disciplinele care și le dorea. Își alegea profesorii și obiectele care-i conveneau, îndeosebi cursurile de filozofie, filozofia dreptului, economia politică, știința financiară, dreptul internațional, științele administrative. Frecvența și cursul de medicină legală. Mai departe a urmat cursurile universitare la Berlin. Ștefanelli menționează că printre „mijloacele de cultură pe care le-a întrebuințat el, trebuie neapărat să numărăm muzeele, ce le posedă în număr atât de mare capitala Austriei, apoi renumitele galerii de pictură și diferitele expoziții de artă. Eminescu le cerceta pe toate cu catalogul explicativ în mână...”. Frecvența și Teatrul Curtii de la Viena.

Tot în același an sosește la Viena și Slavici cu care Eminescu se împrietenește. Poetul avea doar 20 de ani, dar „avusese până atunci o viață zbuciumată, scrie Slavici, umblase ani de zile de-a rândul răzleț ca un copil pierdut, se zbătuse pe la Sibiu, pe

la Blaj, pe la Beiuș și ca suflor la trupe călătore în fel de fel de mizerii, cunoștea în toate amănunțele ei partea urâtă a vieții omenești și era oarecum copt înainte de vreme. Nu-și urmase în mod regulat studiile secundare, dar citise mult și nu numai își făcuse reputațiunea literară, ci știa totodată multă carte și judeca cu capul lui”. Ioan Slavici își amintește în continuare despre influența ce o avusese asupra sa Eminescu. Fusese surprins mai ales de cunoștințele de istorie și cele despre viața românilor de pretutindeni.

Clădirea din Viena în care poetul Mihai Eminescu a locuit prima dată la începutul studiilor sale universitare

În anii care au urmat, la Viena, Berlin, Iași și București, Eminescu și-a păstrat consecvent convingerile sale. Putem vorbi doar de schimbările care au avut loc în stilul de viață, caracterul și reacțiile lui, „uneori mai domoale, alteori mai violente”, ca răspuns la evenimentele care-l afectau în mod deosebit. A rămas însă în permanență un om de acțiune, implicat în istoria politică a vremii care nu l-a cruțat.

În acea perioadă la Viena ființau mai multe societăți studențești românești: societatea „România” și „Societatea literară științifică”. Acestea luptau între ele, pentru cooptarea de noi membri. De multe ori ei erau înscriși cu mult înainte de a sosi la Viena. Astfel Eminescu și Slavici au fost înscriși în

Societatea literar-științifică încă în februarie 1869. Societatea academică „România Jună” era întemeiată prin stăruința patriotului bucovinean Alecu Hurmuzaki, prin unirea celor două societăți studențești anterioare „România” și „Societatea literară și științifică”. Această nouă societate avea membri din toate țările locuite de români și, în mod firesc, nu a existat de la bun început o unitate de vedere, fiecare impunându-și un punct de vedere al său. Un motiv de neînțelegere era legat de ortografie. Studenții erau împărțiți în două grupe: un grup susținea direcția nouă, susținută și propagată de Titu Maiorescu prin „Convorbiri literare”, în fruntea acestui grup erau Eminescu și Slavici, la care au aderat studenții din România și Bucovina, în afară de Ioniță Bumbac. Cea mai mare parte a studenților din Regatul Ungariei „combătea cu cea mai mare înverșunare, scria Ștefanelli, direcția nouă și ortografia societății „Junimea” din Iași, numindu-i pe junimiști și pe aderenții lor lipsiți de orice patriotism.

Conflictele acestea se resimțeau la toate întrunirile studențești și chiar la lucrările pregătitoare pentru serbarea comemorării lui Ștefan cel Mare ce avea să se țină în anul 1871 la Putna. Se mai iviră în anul 1870 și certuri din cauză că firma românească din Viena „Mureșianu și Perlea” dispăruse cu banii adunați de „România Jună” pentru Serbarea de la Putna. Și se discuta cu mare înfierbântare a cui este vina că banii au fost depuși la această firmă și că nu s-au luat măsuri de urmărire. „Conflictele dintre studenții societății „România Jună” se resimțeau și în alte cazuri, de exemplu, în ședințele literare, dar și cele sociale ale societății. Grupul căruia îi aparținea Eminescu era mai puternic, pentru că avea mai mulți aderenți și astfel concluziunile votate în ședință erau deocamdată în favoarea acestui grup și astfel sub patronajul lui s-a făcut și Serbarea de la Putna în vara anului 1871”. Eminescu a susținut și direcția nouă în ortografie și Serbarea de la Putna. În acest scop el a plecat la Cernăuți de unde, împreună cu Pamfil Dan a dirijat pregătirile serbării. De la Cernăuți a plecat la Putna, unde a luat parte activă la toate lucrările. Lui Eminescu i se datorează multe în reușita serbării.

Din cauza conflictelor, Eminescu venea rar la ședințele societății. I se păreau neinteresante. Afirma: „Păcat de vreme, mă plictisesc. Membrii nu produc nimic original. Imitează

pe studenții nemți fără să cugete că deprinderile acestora se sprijinesc pe o vechime istorică seculară și că au rostul lor în vechimea de sute de ani de existență a Universității din Viena și nu se potrivesc cu deprinderile românului și nici nu se vor lipi vreodată de sufletul nostru”.

Studenții din Bucovina au propus să organizeze niște petreceri, fără însă de a se îndepărta de „România Jună”. Au propus să constituie după modelul vechilor așezăminte ale neamului – „divanul domnesc” și „obștească obicinuită adunare”. Au format divanul. Pe Pamfil l-au ales domn, Danvodă, iar pe O. Țurcan – mitropolit, care făcuse studiile teologice la Cernăuți, aleseseră și boieri de divan. Restul studenților formau obșteasca adunare. La întrunirile divanului toți erau obligați să vorbească în limbajul vechilor cronici și se făcea mare haz de colegii care nu cunoșteau cronicile. Se citeau cărți domnești cu mult umor, petrecerile aveau un mare succes. Și Eminescu fusese ales printre „boierii din divan”.

Avea tânărul Eminescu harul de a-i uni în jurul său pe studenții din toate teritoriile locuite de români: Bucovina, Transilvania, Țările Române...

„Când a venit Eminescu la Viena, scria Ștefanelli, a căutat (...) întâi pe colegii săi de la Cernăuți, pe care îi cunoștea încă din liceu, și aflând în societatea acestora și alți studenți din Bucovina cari studiaseră la liceul din Suceava, făcu și cunoștința acestora astfel dintru început se mișcă mai mult în cercul bucovinenilor, căci îl legau de ei amintirile din tinerețe, iar dragostea ce purta el pentru dulcea sa Bucovină unde petrecuse cea mai mare parte a fragedei sale copilării, se răsfrângea și asupra fiilor Bucovinei, ce erau acum tovarășii săi de traiu într-un mediu străin”. Acestea sunt doar câteva frânturi, depănate din memoria lui T. Ștefanelli și I. Slavici despre perioada vieneză.

AGLAE EMINOVICI-DROGLI (GAREISS DÖLLITZSTURM), O PREZENȚĂ ARTISTICĂ REMARCABILĂ LA CERNĂUȚI

Aglae Eminovici-Drogli (Gareiss von Döllitzsturm) a rămas în istoria culturală a Cernăuților doar ca fiind sora poetului Mihai Eminescu. Legăm amintirea numelui ei doar de profesorul Ioan Drogli, primul soț, cu care a locuit, la timpul său, în capitala Bucovinei. Atât. Chiar și amintirile bucovinenilor despre Aglae s-au pierdut printre filele îngălbenite ale cărților și ale documentelor de arhive, aproape necitite. Astfel știm mult prea puțin despre sora mai mică a poetului.

Aglae Eminovici-Drogli (Gareiss von Döllitzsturm) era înzestrată cu remarcabile talente muzicale și dramatice, fiind, în același timp, frumoasă și distinsă. S-a remarcat prin talent și buna cunoaștere a creațiilor de operetă. Între anii 1869-1871 a luat câteva lecții de pian și canto și s-a dedicat total muzicii și teatrului. Pentru ea, ca și pentru fratele Mihai, teatrul a fost o pasiune constantă, pe care a cultivat-o și copiilor săi. Ea a contribuit esențial la afirmarea vieții culturale românești în Cernăuți, într-o perioadă de înflorire a culturii germane. În societatea cernăuțeană și cea suceveană, Aglae s-a bucurat de un binemeritat succes. Din amintirile prietenelor cernăuțene, Paulina Lumicovschi și Sofia Ștefanovici, aflăm că era o femeie distinsă, simpatizată și aplaudată: „șatenă, înaltă, bine închegată la trup, sveltă, și-a cultivat frumusețea în eleganța predilectă încrederilor de sine”. A jucat teatru, a cântat în operetă, avea farmecul recitărilor. Fusese prietenă cu compozitorul Tudor Flondor, autorul melodiei la poezia *Somnoroase păsărele*, armonizată în 1883 și concertată în 1884. Aglae îi ceruse lui Eminescu și alte poezii. Aflăm dintr-o scrisoare a Harietei către sora Aglae că, în perioada când Eminescu se afla la Botoșani în îngrijirea Harietei, poetul căuta să-i împlinească dorința în privința versurilor. Presupunem, că Aglae cerea versuri, mai ales, pentru a le oferi compozitorilor de la societatea muzicală „Armonia” din Cernăuți. După moartea Harietei, puținele bunuri de familie, hârtii, diferite amintiri răzlețe trecură la Aglae.

Aglae s-a născut la Ipotești, la 9 mai 1852, cu doi ani după Mihai. Ca și frații săi, a avut o copilărie țărănească, în izolarea satului, „încins de codri”. Octav Minar¹, inspirat din *Memoriu asupra familiei Eminovici* al lui Matei Eminovici, scria despre copilul Aglae, așa cum au perceput-o frații ei: „Încă din copilărie arăta-se a fi un temperament vioi, vesel, de o veselie neobișnuită

în familia noastră. N-a învățat prea multă carte ci atâta cât trebuie unei gospodine, așa cum zicea tata, dar învățase nemțește și franțuzește binișor, de la o guvernantă bătrână care venea de la Botoșani o dată pe săptămână la Ipotești”. Frații Eminovici, inclusiv Aglae, au lăsat posterității amintiri de familie, care se află în colecția Ștefanelii, uitată și aceasta de istoricii literari. Memoriile Eminovicilor conțin și amintiri despre fratele Mihai. Aflăm, de exemplu, din memoriile Aglaei², că Eminescu încă din copilărie căpătase o instrucțiune aleasă. Când avea șase ani, mama le aduse o guvernantă bătrână, pe Freuilain Ana, care îngrijise de Muți Balș și „care a fost în casa noastră până a murit. De la dânsa toți am învățat nemțește și puțin franțuzește. Mihai avea mare plăcere pentru cunoașterea limbilor”.

În *Note pentru o monografie*, în capitolul *Frățâanii Eminescu*, cercetătorul bucovinean, profesor la universitatea cernăuțeană, Leca Morariu, scria despre Ipoteștii lui Eminescu: „...o vale retrasă și liniștită, departe de ochii lumii, încununată de strămtul ei orizont de dealuri păduroase. În această singuratecă așezătură, stă tupilat, uitat parcă de lume, satul Ipotești... Câteva case umile de țară ale locuitorilor ce-și duc aici în ticnă traiul pe care nu-l tulbură nici zbugiumul orașului lăsat în urmă, nici mișcarea mai vioaie a satelor mai mari de după dealurile dimprejur, ca Dumbrăvenii, Cucorenii, Călineștii...”³. Despre

casa⁴ de la Ipotești se menționa că: „...de modestă ce este, numai poreclă de casă boierească nu-i poți hărăzi, pare mai mult a fi o casă de gospodar de țară a vreunui răzeș mai cuprins, cu dare de mână. Gospodăria toată e adunată în jurul acestor case vechi cu cerdac de lemn în față. Peste un prilaz treci mai la deal într-un loc îngrădit cu un ceair; în mijlocul lui, mai spre un zaplaz înclinat de vremuri, se înalță doi tei. Teii cei sfinți, ce i-a sădit odinioară o mână sfântă de copil...”.

Mărturisiri despre copilăria de la Ipotești găsim și în scrisoarea poetului adresată surorii sale Harieta: „E mult de atunci Harietă, de când eram mici de tot și ne spuneau moșnegii povești. Povești sunt toate în lumea asta. Al tău Mihai”⁵.

Amintirile din copilărie ale poetului, despre care știm doar din versurile lui, redau lumea plină de farmec, infinit de frumoasă, a codrului și a personajelor satului. La Ipotești era cea mai fericită, poate, perioadă din viața fraților Eminovici, petrecută într-o atmosferă idilică și plină de povești: „O babă ce atâtea povești știa /Tovarășă în viața-i, pe el l-a învățat /Să talmăcească graiul și-a păsărilor spuse /Și murmura cuminte a râului curat!” Copilăria Eminovicilor era legănată de vraja folclorului și a naturii. Printre notele din manuscrisele poetului pot fi găsite și alte informații despre copilăria din preajma casei cu plop, în grădina unde, pentru prima dată, copiii jucară teatru. Iată câteva versuri despre zbenguirea fericită de la Ipotești: „Copii eram noi amândoi / Frate-meu și cu mine /Din coji de nucă car cu boi / Făceam și înhămam la el /Culbeci bătrâni cu coarne. /Și el citea pe Robinson /Mi-l povestea și mie; /Eu zidiam Turnul-Vavilon / Din cărți de joc și mai spuneam / Și eu câte-o prostie”⁶. Sau: „Adesea la scăldat mergeam / În ochiul de pădure / La balta mare ajungeam / Și ntr'al ei mijloc... / În insula cea verde”⁷. Este inspirat din viața de la Ipotești și un fragment din *Geniu pustiu*: „Pe urmă am plecat la țară, la o moșioară a părinților mei unde am petrecut o vară frumoasă plină de povești și de cântece bătrânești”⁸.

Sufletește, Aglae era mai apropiată de mama Raluca, a cărei căldură și blândețe, evlavie, cu care-și creștea copiii, a însoțit-o de-a lungul vieții. În scurt timp însă, pentru Aglae, idila de la Ipotești se destrămasă. Raluca era hotărâtă s-o închine mănăstirii, încredințând-o mătușelor de la Agafon: maica Fevronia, la bătrânețe schivnică; maica Olimpiada, stareță,

maica Sofia. Duceau canon călugăresc și cuviosul Ioachift, la fel – fratele Calinic. Se pare că era o predispoziție înnăscută în familia Jurășceștilor de a se însingura și a se adânci în rugăciune, îmbrățișând viața monahală. O găsim astfel pe Aglae în 1870 soră la Agafton sub îndrumarea uneia dintre mătuși. Tot aici îl cunoscuse pe profesorul cernăuțean Ioan Droglî, cu care se căsătorește pe 1 ianuarie 1871.

În vara aceluiași an, Mihai Eminescu se afla la Cernăuți, de unde, împreună cu Pamfil Dan, au dirijat lucrările pregătitoare pentru Serbarea de la Putna, prilej cu care și-a vizitat sora Aglae, căsătorită de curând cu profesorul Ioan Droglî, în dorința de a afla unde locuiește. Vedea pentru prima oară așezarea surorii sale. Bănuim că nu a fost unicul prilej de a veni la Cernăuți și cu alte ocazii. Știm că a corespondat cu cele două surori, însă, din păcate, scrisorile nu s-au păstrat. Samuil Isopescul notează că poetul purtase în suflet dorul pentru frații săi: „În ceea ce privește familia sa, de la el nu am auzit nimic, însă atâta știu că sta în corespondență mai mare cu sora lui Aglae”⁹. Se îngrijea și de soarta celorlalți frați, pe care a încercat să-i ajute, fiind la curent cu nevoile lor. Bănuim, de exemplu, că starea psihică a poetului depindea nu doar de supraviețuirea din străinătate, mai ales în perioada berlineză, dar și de tragediile familiei, care se țineau lanț. Fusesse profund afectat de pierderea fratelui Ilie, mort la doar 17 ani. Mai târziu, în 1873, moare Iorgu, apoi Șerban. Eminescologul Iliana Gregori, în studiul său *Studii literarte. Eminescu la Berlin...*, afirmă că Eminescu fusese permanent solicitat de fratele său Șerban. Chiar dacă nu era informat exact asupra resurselor acestuia, „Eminescu trebuia să fi bănuț natura lor, în parte oneroasă, de vreme ce se plângea de caracterul și slăbiciunile lui Șerban, atribuindu-le în sinea sa o cauză patologică. (...) Cine știe, se întreabă Iliana Gregori, dacă generoasa subvenție primită de la Maiorescu pentru încheierea doctoratului nu a fost parțial absorbită de boala lui Șerban?”¹⁰.

Aceste evenimente tragice din familie l-au marcat profund pe poet și au „pus capăt visului universitar”. Fratele Șerban, bolnav de ftizie, fusese un medic foarte capabil. El a fost susținut de către poet: îngrijirea lui la Berlin, apoi înmormântarea și acoperirea datoriilor i-au solicitat „cheltuieți imense” și daune morale, după care poetul nu mai putea spera la sponsorizări

adăugătoare pentru studii. Din corespondența din noiembrie-decembrie 1874 reiese că Eminescu fusese permanent solicitat financiar de către fratele său. Deci nu este de mirare că, aflându-se la Cernăuți în 1871, Eminescu se interesează și de situația Aglaei.

Tatăl, Gheorghe Eminovici, era împovărat cu obligațiile căminărești și grijile casei, cu socotelile contabile. Severitatea lui, venea mai ales din dorința de a cultiva fiilor săi aceeași ordine germană, cu care fusese el însuși deprins încă în Bucovina. „Avea o mare admirație pentru nemți”, afirma Leca Morariu, și-a crescut copiii de mici cu profesor de germană. Aglae, ca și frații săi a învățat limba germană acasă. Căsătorind-o pe Aglae cu Ioan Drogli, profesor la Preparandia, ulterior Liceul Pedagogic de Băieți din Cernăuți, Gheorghe Eminovici, s-a grăbit s-o retragă de la mănăstire. Actul de căsătorie s-a încheiat la Primăria din Cucoreni, iar cununia a fost oficiată la Catedrala Pogorârea Sfântului Duh din Cernăuți. Deși nu se făcuse nici un contract de căsătorie, Gheorghe Eminovici îi promisese lui Drogli, drept zestre, două mii de galbeni, cu toate că nu avea suma făgăduită. Mai târziu, Gheorghe Eminovici a înstrăinat partea sa de moșie răzășească de la Ipotești, pentru ca să acopere obligațiile asumate la căsătoria Aglaei¹¹. Mihai Eminescu scria cu amărăciune despre acest gest al tatălui său: „Aș fi dorit ca să nu fi trebuit să-ți scriu această epistolă nici pentru tine pentru că te expun la o supărare, nici pentru mine, căci ea-ți deschide fereștrile spre a te uita într-o casă care n-aș fi dorit s-o cunoască nimenea-n lume, a mea adică.

Nu știi ce tată am. Sărac și împovărat de o familie grea (șapte copii) e cu toate astea înzestrat c'o deșertăciune atât de mare încât ar putea servi de prototip pentru acest viciu, după părerea mea, cel mai nesuferit în lume.

Măritându-se sora mea, el i-a promis zestre de două mii de galbeni. Este ridicol când un om promite în scris ceea ce nici nu are și nici poate realiza, dar obligațiunea față de cumnatu-meu este pozitivă și bătrânul meu este ca și ruinat...”¹². Era o perioadă în care Eminescu era și el strâmtorat de datorii. Întors peste vară acasă el se gândea să-și întreprindă studiile.

Profesorul Ioan Drogli a jucat un rol important în afirmarea învățământului și culturii românești din Cernăuți și Suceava. Era din Măzănăești, născut la 21 ianuarie 1831, fiul

lui Gheorghe Drogli, grănicer civil. A fost ucenicul lui Aron Pumnul la Obergymnasium-ul cernăuțean, cam pe vremea când aici învățau viitorii lui cumnați Iorgu, Șerban și Nicolae Eminovici. După terminarea liceului a audiat până în 1860 cursurile Institutului Teologic Diecezan greco-oriental. S-a aflat printre frunțașii bucovineni care au semnat apelul către episcopul Eugeniu Hacman pentru înființarea Institutului greco-oriental¹³. În 1865 a fost propus în comisia de cercetare oficială a cărților școlare alături de Samuil Andrievici, Eusebie Popovici, Artemie Ieremievici, Alecu Hurmuzaki și Oreste Renney¹⁴. A avut serioase preocupări pedagogice. Dimitrie Isopescul scria despre lucrarea lui, *Elementariu pentru clasa primară a școalelor populare*: „Acest elementar este unicul care s-a dat la lumină în Bucovina, cu litere latine. La scriere s-a observat ortografia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Metoda este cea îndătinată în școlile publice din Austria, adică cea a *citirei prin scris*”. Ioan Drogli a mai scris și alte studii didactice în limbile română și germană, publicate în revistele de atunci¹⁵.

Venind la Cernăuți, Aglae era o cântăreață și artistă de teatru deja formată, fiind, de obicei, cap de afiș și jucând în piese de Alecsandri, Bengescu, Cornea, cântând în operete și vodeviluri (cele mai multe piese fiind „aranjate” ori compuse de Tudor Flondor). Despre talentul Aglaei Drogli-Eminovici aflăm și din reportajul lui Dionisie Olinescu din revista „Familia”: „... Publicul rămase încântat de executarea precisă a programei. Doamna Drogli declamă poemul *Domnița și robul* cu o exactitate de admirat. Unele pasaje din poem o atrase pe tărâmul dramatic, și aci a fost executarea declamatorie la culme. Doamna Drogli e sora poetului român Mihai Eminescu, care și-a făcut studiile gimnaziale la Cernăuți”¹⁵. Tot în revista „Familia” același cronicar scria: „... Reprezentațiunile au reușit foarte bine. Cu multă grație [...] jucaseră până acum rolurile lor doamnele: Drogli, Caplonsca, Lumicovschi, d-ra Ștefanelli și domnii frați Meșederi, dr. G. Popescu, M. Grigorovița, Ștefan Popescu ...”¹⁶. „Teatrul nostru diletant, scrie în continuare, face progrese minunate. Mulți dintre membrii lui s-au ridicat la mare perfecțiune. Mai ales credem că s-au distins prin o jucare fină și foarte frumoasă: doamna Drogli și dr. Popescu și Nicolau Meședer”¹⁷.

Pentru aprecierea înzestrării artistice a surorii lui Eminescu este importantă însemnarea lui Titu Maiorescu din 18 februarie 1883 care, fiind în trecere prin Cernăuți scria referitor la spectacolul *Florin și Florica*, pe care îl văzuse în seara precedentă: „Aseară teatrul de diletanți al societății românești de aici, într-o sală a otelului Moldavia, în etajul I. Tânărul jurist Flondor dirija orchestra (tânăr, simpatic, zvelt), un frate mai mic toba mare (nostim de tot), alții școleri și studenți celelalte instrumente, v.[on] Onciul flaut, un mic și încântător băiat Isopescul violină ș.a.m.d. Locuri vreo 200, sala ticsită (a 70 crăițari, dar numai cu invitație, nu putea intra oricine). Era acolo toată lumea mare și mijlocie din Cernăuți: alde Petrino, alde Stârcea, Cârste, contesele Logotethi-Popovici, arhimanritul Ciupercovici etc. Totul sub conducerea predicatorului Catedralei (metropolitane) Ioan Procopovici.

S-a jucat *Drumul de fier*, așa și-așa, dar *Florin și Florica*, admirabil de bine, și, în cea mai mare parte, inteligent... Excelentă, și în unele pasagii, de o ștrengărească drăgălășenie, sora lui Eminescu, doamna Drogli...”¹⁸.

După moartea poetului, Titu Maiorescu îi ceruse Aglaei, prin I. G. Sbiera, date biografice despre fratele său. Răspunsul ei fusese laconic. Făcând trimitere la revista „Familia” ea îi scria:

„Stimate Domn,

Conform dorinței D-voastră vă trimit „Familia, nr. 2, anul 1885. Biografia fratelui Mihai este exactă, cu deosebire că s-a născut în satul Ipotești lângă orașul Botoșani, depărtarea 1^{1/2} oară, proprietatea tatălui nostru.

Gimnaziul superior (la Cernăuți n.n.) nu l-au terminat aice din disperare că murise Pumnul. Îmi aduc aminte că după înmormântarea lui Pumnul ș’au depus cărțile sub un scaun în grădina publică ș’au plecat spre casa părintească. Întrebat de părinți de ce au fugit de la școală, el plângând răspunde: „mai mult n’am ce face la Cernăuți – Pumnul nu mai este – a murit”. Părinții în loc să-l mustre, au plâns și ei: noi, copiii, văzând că plâng părinții, începurăm și noi – așa că acea scenă nu se va șterge niciodată din memoria mea.

În anul 1871 părăsii și eu țara, el fiind la studii în Viena. La moartea mamei în 1876 l-am văzut pentru ultima oară ca bărbat sănătos; atunci era deja la Iași ca funcționar. Cred că de

la 1871 încoace, d-l Maiorescu va ști mai bine viața lui activă. Sunt multe scene din copilărie care mi le reamintesc, însă sunt de prisos a le spune, căci nu pot fi bune pentru biografie”¹⁹.

În această perioadă românii din Bucovina, ca și cei din Transilvania, au avut de suferit o restrângere severă a vieții lor naționale. În anul 1875 se împlineau o sută de ani de la anexarea nordului Moldovei. Guvernul de la Viena a dorit să dea o amploare deosebită evenimentului, hotărând ca în luna octombrie, când împăratul Austriei își sărbătorește onomastica, să se sărbătorească centenarul anexării Bucovinei la Austria. Astfel străvechiul târg Cernăuți, cunoscut documentar încă din 8 octombrie 1408 prin *Tratatul de comerț* încheiat de către domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun, devenea arena manifestării în forță a autorității austriece. Românii au protestat. Sărbătoarea, așa cum a fost concepută, era un act de sfidare a demnității lor. Boierii români au refuzat să participe la serbare și la inaugurarea universității. Au refuzat să participe la eveniment și membrii Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, recomandând ca românii să manifeste maximum de pasivitate cu prilejul centenarului și chiar al inaugurării universității, cu toate că românii din Bucovina și cei din Transilvania își doriseră de mult o universitate în limba română. Acum însă li se oferea o universitate în limba germană, care ar fi putut să contribuie la germanizarea ținutului. Nu se antrenase să participe la aceste evenimente nici biserica ortodoxă. Serbarea îi umilea pe români.

Ziarul „Neue Freie Presse” anunțase că Guvernul de la Viena a hotărât Sărbătorirea anexării Bucovinei pentru 3-4 octombrie, prilej cu care va fi inaugurată universitatea cernăuțeană și se va ridica în cinstea Mariei Theresa monumentul Austriei, care de fapt, din lipsă de fonduri, a fost inaugurat cu doi ani mai târziu. Serbarea, care a stârnit un val de indignare printre români, a fost o gloriificare a culturii germane. Cu acest prilej, Mihail Kogălniceanu a publicat în limbile română și franceză lucrarea *Răpirea Bucovinei*. La 11 mai Vasile Alecsandri a publicat poezia *Răpirea Bucovinei*: „Tu scumpă Bucovină, odraslă românească / Tu cuibul vieții, tu, fală strămoșească, / Răspunde-n fața lumii cu-a ta disprețuire / Acelor ce aclamă a ta nenorocire”. Iacob Negruzzi, publică și el în „Convorbiri literare” articolul *Serbarea din Bucovina îndreptată împotriva românilor*, în care,

plin de revoltă, acuză politica de deznaționalizare a Austriei. Atmosfera încordată ce domnea printre românii din Cernăuți nu putea să nu se răsfrângă și asupra stării de spirit a Aglaei și a colegilor ei care militau pentru un teatru în limba maternă.

Un reper în această curgere a vremurilor îl reprezintă serbarea de la Putna din 1871, despre care Eminescu spunea: „Idea uniității morale a națiunii noastre e ceea ce ne-a însuflețit să luăm inițiativa unei serbări, în care cugetele se vor unifica, astfel încât pe viitor lucrările noastre toate să aibă una și aceeași țintă, astfel ca unificarea direcției noastre spirituale să urzească unitatea destinelor noastre. Să facem ca o cugetare, una singură, să treacă prin toate faptele, să pătrundă toată viața noastră națională”. T. Ștefanelli scria că „lipsa de tact a aranșorilor acestor serbări, caracterul antiromânesc al serbărilor acestora, precum și tendința germanizatoare a universității ce se propaga la toate întrunirile germano-evreiești, jignește sentimentele naționale ale românilor bucovineni și cu tot patriotismul încercat și mai presus de toată îndoiala a tuturor păturilor sociale românești din țară, românii hotărâră a nu lua parte la aceste serbări și a le opune o rezistență pasivă. Nobilimea românească era la țară, iar ceilalți români ce nu puteau părăsi orașul nu luau parte la nimica”²⁰.

Mihai Eminescu nu putea să nu reacționeze la această evidentă sfidare a sentimentului național al românilor din Bucovina. El sosește în ajunul serbării la Cernăuți „aducând cu sine un lădoi de lemn de o greutate foarte mare, care conținea o broșură intitulată *Răpirea Bucovinei* scrisă pe baza unor documente istorice, scoase în Viena din arhivele statului”²¹. În tot timpul serviciului divin de la Putna, mormântul venerat al marelui Ștefan, împodobit cu ghirlande de flori și făclii, era vegheat de o gardă de onoare, compusă din patru dintre membrii Comitetului conducător. După predică, clerul, în veșminte sacre, purtând icoane, evanghelii, cruci și stindarde de-ale bisericii, urmat de membrii comitetului, de diferiți reprezentanți (dd. Cristian Cerchez, primarul de Iași, Dimitrie Gusti, Mihail Cogălniceanu, Ion G. Sbiera, Dimitrie Lupașcu, Hociung, D. Văsescu, Cananău, Dočan, V. Adrian, Bosie, Mihăileanu, Ionescu, Costinescu și alții), de numerosul public, de domni și doamne, mai ales din Bucovina și Moldova, între două șiruri de juni academici, purcese, în bubuitul salvelor

și în sunetul jeltor al clopotelor, purcese spre porticul festiv, unde, pe o masă spațioasă, se aflau, învelite cu crep negru, urna consacrativă de argint, cele două magnifice epitafuri și stindardele, între care al doamnei Haralambie, din Craiova, se distingea prin frumosul portret al marelui Ștefan, prin bogăție și prin inscripțiunile, cu care era ornat. Domnul Xenopol rosti, de pe tribună, cuvântarea festivă și corul teologilor intonă următorul un imn religios: „Etern Atotputernic, o, Creator sublim, / Tu, ce ai dat lumii viață și omului cuvânt, / În tine crede, speră întreaga românie, / Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!”

În această atmosferă politică, viața culturală a românilor din Cernăuți a continuat să ființeze. În 1882 amatorii de teatru dintre familiile bucovinene au creat un Comitet pentru crearea unui teatru român la Cernăuți. Printre organizatori s-a aflat fiul mitropolitului Bucovinei Silvestru Morariu Andrievici, Vasile Morariu, și Aglae Droglî. Teatrul a închiriat o sală în Hotelul de Moldavie de lângă Biserica Sf. Paraschiva. După câteva spectacole s-a contopit cu Societatea „Armonia” condusă de Tudor Flondor.

Când Ioan Droglî, fusese numit, prin Decret cesarocraiesc, inspector districtual peste Suceava și Câmpulung, sora lui Eminescu a locuit o vreme la Suceava. Eminescu a vizitat-o pe Aglae și la Suceava, după 1875. Sursele atestă că în această călătorie spre Suceava poetul însoțea „o domnișoară oloagă”, pe semne pe Harieta, și un domn (presupunem că pe unul dintre frați).

Pe atunci, orașul Suceava începea să aibă o bogată viață muzicală și teatrală, despre care au scris Victor Morariu, Rudolf Gassauer, Liviu Rusu și alții. Printre animatori se afla și Aglae. Ca și la Cernăuți, scena a fost pentru ea un miraj și o posibilitate de a-și etala grația și junețea.

La numai 48 de ani a fost răpusă însă de boala Bazedov și a hotărât să părăsească scena, considerând că nu mai putea să mai apară în public (de prin 1885). Nu a putut să trăiască însă fără teatru. Și-a amenajat un teatru în miniatură acasă, unde a jucat frecvent, cu statornicia sa pasiune, împreună cu fiii ei.

După moartea lui Ioan Droglî existența Aglaei, rămasă cu 2 copii mici în grijă și cu o pensie de urmaș neîdestulătoare, devine din ce în ce mai grea. Harieta o chemă la Botoșani – unde

era și Mihai, bolnav, fără speranță. Peste 2 ani, altă nenorocire: la 15 iunie, moare Mihai Eminescu. În toamnă, prin octombrie, în cea mai neagră mizerie, se stinge și Harieta.

La bătrânețe se urâtește mult, din cauza bolii Bazedov: avea pomeții obrajilor proeminenți, privirea încețoșată, purta haine închise la gât pentru a-și ascunde gușa. Într-o fotografie târzie, după moartea lui Drogli, când devenise Doamna von Döllitzsturm, mai păstra urme ale frumuseții de odinioară. Purta doar un guler înalt care ascundea consecințele bolii.

A murit pe 30 iulie 1900. Familia Gareis von Dollitzsturm a înștiințat moartea Aglaei Gareis von Döllitzsturm geb. Eminescu. Puțini și-au amintit faptul că a murit sora poetului, cântăreața care ctitorise Societatea „Armonia” și care cu câțva timp înainte declamase cu mult talent poezii și jucase în multe piese românești. Itinerarul turneelor ei teatrale era bogat: Suceava, Câmpulung, Vatra Dornei, Gura Humorului, Rădăuți.

Aglae a fost înmormântată în cimitirul vechi al orașului, după ritul catolic al familiei austriece, în locul în care astăzi se înalță clădirile universității cernăuțene. A însoțit-o în utimul drum bagheta neîntrecutului Tudor Flondor și a profesorului Anton Koller, ultimul salut melodic al prietenilor artiști. Singurul ziar care a înștiințat această mare pierdere pentru viața culturală a Cernăuților a fost „Czernowitzer Zeitung”, din 31 iulie 1900. Pentru ceilalți s-a înțeles că a murit soția unui ofițer austriac și doar steagul negru din ușa muzeului mai amintea despre pierderea unei importante personalități.

Când autoritățile hotărâseră să desființeze cimitirul vechiului oraș, pentru ca în acest loc să se construiască clădirile universității, oasele celor mulți au fost aruncate într-o groapă comună. Familia von Dollitzsturm a adunat osemintele familiei, inclusiv și cele ale Aglaei, și le-au reînhumat în cimitirul Horecea. A. Z. Pop afirmă că Aglae a fost reîngropată împreună cu socrii ei – Amalia și Vinzenz Gareis von Dollitzsturm și cu părinții mamei lui Heinrich – Antonina și Iosef Ambros Malltzeck în cripta familiei, pe aceeași parcelă, și doar la o mică depărtare de mormântul lui Ioan Drogli. Fiul ei Ioan și soțul i-au așezat în partea de jos a soclului pe o mică placă de marmoră neagră inscripția: Aglae Gareis v. Dollitzsturm, K. K. Hauptmanns Gattin, 7/V 1852 - † 30/VII 1900. A. Z. Pop scria: „dar numele ei îi este umbrat multă vreme din an de tulpina ierburilor...”.

NOTE

1. Octav Minar, *Eminescu. Aspecte din viața și opera poetului*, Editura clasic și modern, București, 1933, p. 35.
2. Aglae Drogli, *Memoriul despre fratele meu Eminescu* (colecția Gareiss von Döllitzsturm), informația este preluată din cartea lui Octav Minar, *op. cit.*, p. 41.
3. Leca Morariu, *Eminescu. Note despre o monografie*, capitolul VI: *Copilăria*, Suceava, 1932, Tipografia Hermann Reiner, p. 5.
4. Leca Morariu a scris și despre soarta acestei case: „Ștearsă de pe fața pământului în iulie 1924 de vandalismul grecoteiului Dr. Papadopol – vezi „Jun. Lit.”, 1924, 274-275. Ruina casei care deci, în loc să devină un Muzeu Eminescu, a rămas un morman de moloz – vezi-o în „Jun. Lit.”, 1924,, 400 nr. 27 din iunie 1929...”.
5. *Ibidem*, p. 16.
6. *Idem*.
7. *Ibidem*, p. 21.
8. *Ibidem*, p. 16.
9. Augustin Z. N. Pop, *Despre Aglae Eminescu sora poetului*, în: *Eminescu și Bucovina*, cu contribuții de Tudor V. Ștefanelli, Vasile Gherasim, Constantin Loghin, Leca Morariu și alții, Cernăuți, Editura Mitropolitul Silvestru, 1943.
10. Iliana Gregori, *Studii literare. Eminescu la Berlin. Mircea Eliade: Trei analize*, București, 2002, p. 23.
11. Despre problemele lui vezi mai amănunțit în: Gheorghe Ungureanu, *Eminescu în documente de familie*, Editura Junimea, Iași, 2001, p. 21-22.
12. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p.593.
13. *Idem*.
14. Constantin Morariu, *Istoricul școlii reale greco-orientale din Cernăuți*, Cernăuți, 1889, p. 39.
15. *Idem*.
16. Revista „Familia”, an. XIX, 1883, nr. 6, p. 70. Vezi și alte surse pe această temă: I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, București, 1933; „Convorbiri literare”, an. XLIV (1910), nr. 2, p.189; Leca Morariu, *Mărturii noi despre studentul Eminescu*, în „Junimea literară”, an. XII (1923), p. 128; Ion Grămadă, *Mihail Eminescu, Contribuții la studiul vieții și operei sale*, în: „Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien”, I Band, Heidelberg, 1914, p. 231-232.
17. *Ibidem*, p. 142.
18. I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol.V, 1943, p. 124.

19. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 593.
20. *Eminescu și Bucovina*, cu contribuții de Tudor V. Ștefanelli, Vasile Gherasim, Constantin Loghin, Leca Morariu și alții, Cernăuți, Editura Mitropolitul Silvestru, 1943.
21. Idem.
22. Idem.
23. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*

DESTINUL ROMÂNILOR DIN AUSTRO- UNGARIA ÎN PUBLICISTICA LUI MIHAI EMINESCU

„Nu scriem nici pentru bucureșteni,
nici pentru munteni și moldoveni,
ci pentru toți românii și nu numai
pentru cei de azi, ci și pentru cei
viitori” (Mihai Eminescu)

Serbarea de la Putna – continuitatea unui ideal din august 2021, pentru noi, cei din nordul Bucovinei, a fost încă un prilej de meditație asupra rolului pe care l-au avut bucovinenii în istoria românilor, a implicării personalităților în evoluția istorică, culturală și politică a acestor meleaguri, păstrătoare de tradiții și monumente istorice românești spre care cu pietate ne îndreptăm și astăzi pașii: cetatea Hotinului, biserica din Toporăuți, ctitorită de Miron Barnovschi, Reședința Mitropoliților Bucovineni, mormintele unor importante personalități ale istoriei și culturii românești precum academicianul Dimitre Onciul, familia Hurmuzaki, Epaminonda Bucevschi, Ioan Gheorghe Zbiera, Aron Pumul, Aglae Drogli, sora lui Mihai Eminescu, cunoscută prin activitatea sa artistică în echipa teatrală a compozitorului bucovinean Tudor Flondor etc. – sunt doar câteva dintre locurile sfinte situate în nordul Bucovinei. Iar printre personalitățile pe care Bucovina le-a dat științei și culturii românilor de pretutindeni, bucovinenii, îl evidențiază pe Mihai Eminescu, a cărui personalitate fascinantă s-a format la Cernăuți, și nu numai în perioada studiilor gimnaziale, dar și cu ocazia revenirii poetului în orașul adolescenței sale.

Pagini memorabile despre Eminescu poetul, filosoful, istoricul, publicistul ne-a lăsat istoricul Nicolae Iorga care a surprins calitățile creatoare ale poetului considerându-l ca fiind „cel mai mare înțelegător al sufletului nostru popular”: „A iubi pe Eminescu, scria Nicolae Iorga, a-l respecta, a-l admira și a-l recomanda contemporanilor ca îndreptariu, aceasta cuprinde în sine și o altă datorie, anume datoria de a gândi și a scrie ca el. A gândi ca el, aceasta înseamnă a gândi potrivit cu cugetarea europeană, înseamnă a gândi potrivit cu misiunea deosebită pe

care o are națiunea noastră și care nu se poate confunda cu misiunea altor națiuni pe care am putea să le imităm. A sărbători pe Eminescu, aceasta cuprinde datoria de a trăi o viață ca a lui: viața unui om care nu s-a vândut nimănui, care nu s-a folosit nici de munca, nici de sprijinul altuia, care s-a oferit jertfă întreagă pentru poporul său. Aceasta înseamnă acceptarea, fără un cuvânt de protestare, a muceniciei absolute”.

Opera publicistică a lui Mihai Eminescu este actuală și astăzi. În timpul vieții Mihai Eminescu avusese intenția de a publica câteva volume: un volum de poezie pe care dorea să-l intituleze *Lumină de lună*. Titlul a fost preluat mai târziu într-o ediție din 1910 îngrijită de Ion Scurtu. Dintr-o însemnare din manuscrisele lui M. Eminescu, aflăm că poetul era preocupat, după cum menționează eminescologul Dimitrie Vatamaniuc, „să tipărească și articolele politice. „Articolele mele de ziar, nota poetul în aprilie-iunie 1883, revăzute și publicate în volum c-o prefață istorică”.

Dimitrie Vatamaniuc, care a continuat „munca lungă și inteligentă” (N. Iorga) a lui Perpessicius, cu care a colaborat la Muzeul Literaturii Române și a editat în continuare operele eminesciene, consideră că „publicistica lui Eminescu ocupă în contextul operei sale ponderea cea mai mare ca extindere și relevă un luptător pe tărâm social și politic cu o înaltă conștiință

civică. Este ținută sub strictă supraveghere în anii dictaturii și aproape trei decenii nu se poate tipări decât o modestă culegere, cu câteva articole ciuruite de croșete¹. Apariția primului volum de publicistică în ediția națională în 1980 a stârnit reacții violente din partea unor cercuri interesate, volumele următoare din acest sector al scrisului eminescian se tipăresc în tiraje minime pentru o ediție națională și apariția lor este înconjurată de o conjurație, dirijată de sus, a tăcerii. Unul din volume, cel de al zecelea, a așteptat opt ani să intre în tipar și, când se tipărește i se interzice difuzarea. A trebuit să vină Revoluția din 1989 pentru a putea intra în librării. Explicația pentru reținerea sub strictă supraveghere a publicisticii eminesciene stă în oportunismul politic. Aceste măsuri ale forurilor politice și administrative – și altele asupra cărora nu stăruim – sunt ilustrative în mai mare măsură decât orice comentariu privind actualitatea acestui sector al scrisului eminescian”².

Perpessicius intenționase să realizeze o ediție a întregii opere eminesciene, muncă căreia i se dedicase pe parcursul întregii vieți. În 1953 el fusese aspru criticat în cotidianul „Scânteia” pentru obiectivism în interpretarea marilor clasici „fără să ia atitudine critică față de aceste măsluiri ale operei eminesciene...”. Autorul fusese acuzat că ignorează „faptul că abia astăzi, după doborârea regimului burghezo-moșieresc a devenit posibilă și s-a început munca de interpretare critică științifică”. Apreciind truda altor eminescologi, ca cea a bucovinenilor Ilie Torouțiu sau Leca Morariu, Perpessicius primise propunerea lor, ca de exemplu „ideea unui *indice lexical* în care să se cuprindă toate variațiunile care se întâlnesc și, dacă se poate, în ordinea lor cronologică, ni se pare din ce în ce mai justificată. Folosul lui ar fi incalculabil. În fața evidenței, simplă dar inexorabilă, d. Leca Morariu n-ar mai urmări cu fulgerele – vorbesc, desigur cu creioanele d-sale roșii și albastre – și de la înălțimea Cernăuților, pe oricare dintre editori...”³. Exegetul operei eminesciene, Perpessicius, aprecia importanța lucrării bucovineanului Ilie Torouțiu, *Studii și documente literare*. În volumul al IX-ea D. Vatamaniuc a editat publicistica eminesciană.

Mihai Eminescu nu are un volum de studii istorice aparte care să-l impună în rândul istoricilor, însă profunzimea cunoașterii istoriei, perceperea mersului și a devenirii poporului

român, a existenței sale istorice, a intuirii esenței spiritului românesc, problemele epocii pe care le analizează genial le aflăm în publicistica lui. Poetul avea ample cunoștințe istorice și despre situația românilor din afara granițelor României. El și-a început studiile la Cernăuți, a colindat apoi toate teritoriile locuite de români: Transilvania, Bucovina, Principatele Române, Basarabia, Dobrogea, a cunoscut în timpul peregrinărilor sale situația românilor din tot cuprinsul teritoriilor locuite de români. Nota într-un carnet impresiile, folclorul, limba a fost întotdeauna aproape de sursele vii ale limbii.

Articolele publicate în „Timpul” și „Curierul din Iași” sunt studii istorice competente bazate pe cercetarea unor lucrări fundamentale ale istoricilor, cunoștea viața românilor de pretutindeni și din propria experiență trăită în timpul pelerinajelor sale.

În anul 1870, în 22-29 aprilie, la un an de până la Serbarea de la Putna, Mihai Eminescu publică articolul *Echilibrul* care ne surprinde prin cunoașterea și profunzimea gândurilor exprimate într-o analiză a situației nedrepte în care se aflau românii din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar: „Opinia publică a Austriei, constata poetul, s-a pronunțat pentru căderea constituției, pentru răsturnarea completă a dualismului, care nu are nici o rațiune de a fi. Dacă suveranul s-ar învoi să-și cercuie fruntea cu coroana Boemiei, el ar trebui prin consecință să reprimească autonomia marelui principat al Transilvaniei. [...] Un popor – oricum ar fi el – are dreptul de a-și legiui trebuințele și tranzacțiunile ce rezultă neapărat din acele trebuințe, reciprocitatea relațiilor sale, într-un cuvânt: legile unui popor, drepturile sale nu pot purcede decât din el însuși”⁷⁴. El prezintă în continuare situația românilor din Transilvania, recomandând guvernului austriac „o deplină îndreptățire a naționalităților” care, în reforma aplicată popoarelor, cărora li se dă autonomie (cehilor, galițienilor, tirolezilor...) uită intenționat că este și o Transilvanie care cere aceeași autonomie pe care o cere Boemia și Galiția. Opinia publică a Austriei s-a pronunțat pentru căderea constituției, pentru răsturnarea completă a dualismului”.

Tonul poetului e violent. Revoltat de această tendință irațională el acuză politica nedreaptă a imperiului care-i afectează pe românii transilvăneni: „Cauza acestei trebuințe,

scrie Eminescu, e rațiunea lui de a fi, și aceasta trebuie să fie neapărat o rațiune, nu o combinație răutăcioasă ori esaltată, ci un rezultat neapărat, neînlăturabil a unei cauze anterioare, asemenea cum din calculul cert al două cifre este un rezultat neapărat, ce nu se poate schimba fără amestecarea unui element arbitrar ori nerațional”⁵.

El analizează în continuare „rațiunea de a fi a dualismului”, care au fost cauzele „ce au trebuit să-l producă; sau această formă e numai o ficțiune diplomatică, o variantă a eternului „divide et impera”, o formă arbitrarie care să nu rezulte din ideea ce, naturalmente o conține în sine materialul ei – popoarele”. Este o metodă, susține poetul, de a dispune „condițiunea de viață” a unui popor ale cărui drepturi nu pot fi impuse, „drepturile sale nu pot purcede decât din el însuși”. Pledând pentru drepturile românilor din Transilvania, Eminescu expune trei principii care ar explica „rațiunea atitudinii excepționale a ungarilor din Austria, atitudine ce li dă în mână domnia asupra unei națiuni esențial diferite de a lor tot așa de mari la număr și nu mai înapoiate în cultură”. Primul principiu, care dovedește civilizația unui popor, consideră poetul, este limba ori limba română este „o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete – noțiuni prin șir și accent logic – cugete, prin accent etic – simțăminte”. El analizează în continuare superioritatea civilizației poporului român prin limbă, cultură, inteligență în comparație cu brutalitatea maghiarilor, care „guvernându-ne [...] pre noi printr-o ficțiune diplomatică, ieșită din niște școli mizerabile, a căror singură țintă e propagarea minciunii, în care n-au învățat nimic alta decât fanatismul, primind o educațiune care avea în principiu de a stinge tot ce în suflet e curat, uman, nobil, pur s-au infiltrate în capetele unei generații june și de aceea docile niște principie sistematice, în flagrantă cotradicțiune cu tot ce era mai nobil în spiritul secolului nostru. Aceste principie sistematice ale lor, scoase deductiv din o istorie falsificată, escamotate din concepția esagerată a națiunii lor, din noțiunea falsificată a dreptului – ce puteau fi ele decât pure minciune?”

În concluzie, poetul afirma „ungurii nu sunt superiori în nimica națiunilor cu cari locuiesc la un loc, și acest palat de spume mincinoase cu care au înșelat Europa e, de aproape privit, forma ridicolă a unor pretențiuni ridicule”.

Un al doilea argument: „Idea etică care a dominat poporul nostru când a primit tăcând o reformă, ce el o ura, din creieri tulburi. Nu cred să fie vreun ungar chiar să aibă bunomia de a crede cum că în legile și măsurile lor ne obligă creațiunile unor creieri tulburi ungurești, ori semnătura cutărui om al lui Dumnezeu care se intitulează, cu cale ori fără cale, ministru. Pre noi ne obligă pur și simplu semnătura suveranului nostru. Suveranul reprezintă unitatea de stat austriac, și pentru noi el e personificarea națiunii române. Noi sîntem amici ai unității Austriei și tronul va găsi la noi totdeauna apărători sinceri, deși legi prin cari nu ni le-am făcut noi nu ne obligă”.

Îi erau bine cunoscute toate aceste probleme și din manuscrisele profesorului său de la Cernăuți pe care, după afirmația lui Ioan Gheorghe Sbiera, le copiasse.

Pentru articolul *Echilibru*, publicat în ziarul „Federațiunea” din 10 aprilie 1870, care nu convenea, în primul rând, autorităților maghiare, Eminescu a fost citat de către Parchetul de la Budapesta. „Iată cum atât de tânăr, scria Zoe Dumitrescu Bușulenga, Eminescu se afla în miezul încâlcitelor probleme politice ale Austro-Ungariei, ca unul care din adolescență cunoscuse și adâncise necesitățile și vicisitudinile vieții publice naționale, a poporului său”⁶.

Poetul a acuzat Imperiul Habsburgic de răpirea Bucovinei, pe care o definește ca fiind „partea cea mai veche și mai frumoasă a țării noastre”; „răpire fără de samăn”; fărădelege nemaipomenită, uneltire mișlească, afacere dintr-o muiere desfrănată și între pașii din Bizanț...” „o vecinică pată pentru o împărăție vecină, de-a pururi o durere pentru noi”. Această răpire s-a încheiat în 1777 „prin vărsarea sângelui lui Grigore Ghica V. Vod...”. Oștirile austriace, au intrat în Moldova, pe care au denumit-o ulterior Bucovina, „fără a vărsa o picătură de sânge, fără muncă, fără inteligență”⁷.

Nicolae Iorga a apreciat calitățile de istoric ale lui Eminescu, afirmând că „Eminescu stăpânea cu desăvârșire cunoștința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală: nimeni din generația lui n-a avut în acest grad instinctul adevărului înțeles al istoriei, la nimeni el nu s-a prefăcut ca la dânsul într-un element permanent și determinant al întregii lui judecăți. E uimit cineva astăzi, la capătul atâtor cercetări minuțioase și pline de răbdare, după adăugirea unui

imens material de informație și atâtor sfortări ale criticii, când constată cât înțelegea acest om, și gânditorul politic trebuie să admire ce mare era puterea lui de a integra faptele mărunte și trecătoare ale vieții contemporane în maiestruasa curgere a dezvoltării istorice”⁸. Ca publicist Eminescu a manifestat un interes aparte pentru soarta românilor din imperiile Austro-Ungar și Rus.

NOTE

1. M. Eminescu, *Icoane vechi și icoane nouă*, Antologie, studiu introductiv, note și glosar de Gh. Bulgăr și Al. Meltan, București, Editura Eminescu, 1974, 237 p., cuprinde 51 de articole din cele de vreo 1700.
2. D. Vatamaniuc, Eminescu, Contribuții documentare, Editura Porto-Franco, Muzeul literaturii Române, Galați, 1993, p. 38-39.
3. Perpessicius, *Studii eminesciene*, Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2001, p.62,
4. M. Eminescu, *Publicistica*, p. 1
5. Citatele sunt preluate după: *Echilibrul*, în cartea: Mihai Eminescu, *Publicistică*. Referiri istorice și istoriografice, ed. Cartea moldovenească, Chișinău, 1990, p. 1-12, în care articolele scrie de M. Eminescu sunt aranjate în ordine cronologică
6. Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Eminescu. Viața, Studiu introductiv*, Editura Nicodim Caligraful, p. 95.
7. *Ibidem*, p. 76.
8. N. Iorga, *Literatura în serviciul politicii*, în: N. Iorga, *Eminescu*, Iași, Junimea, 1981, p. 269.

CUM A FOST ȘI CUM NU TREBUIE TRADUSĂ POEZIA EMINESCIANĂ

Primele traduceri ale poeziei lui Eminescu datează chiar din timpul vieții poetului, el însuși fiind preocupat să-și talmăcească în limba germană câteva versuri. Din aceeași perioadă datează traducerea în limba germană a 19 creații eminesciene realizată de Mite Kremnitz și publicate în antologia „Rumanische Dichtungen” din 1881 și îmbogățite cu alte 13 poeme în următoarele ediții.

În 1887, la Veneția, vede lumina tiparului prima traducere în limba italiană a poeziei lui Eminescu, realizată de Marc’Antonio Canini, care cunoaște mai multe ediții.

În 1890 apare sub titlul *Bel-Enfant de la larme* basmul *Făt Frumos din lacrimă*, considerat prima încercare de traducere a lui Mihai Eminescu în limba franceză. În limba engleză prima editare, prefațată de Nicolae Iorga, este relativ târzie, abia în 1930. Traducerile în limba maghiară cunosc peste 100 de ediții, în versiuni diferite.

Interesul față de geniul literar al lui Mihai Eminescu a crescut de-a lungul timpului, opera sa fiind tradusă în peste 50 de limbi, cu mai multă sau mai puțină măiestrie, căci, așa cum susține Tudor Arghezi, „lacătul limbilor nu poate fi descuiat cu chei străine [...], iar Eminescu nu este el decât în românește”.

Despre traducerea lui Mihai Eminescu în limba ucraineană s-a scris foarte puțin și aproape că nu vom găsi nici o lucrare serioasă despre opera poetului român. Despre traducerea poeziei lui Eminescu în limba ucraineană s-a scris doar descriptiv, enumerându-se ce, când și de cine s-a tradus. Nu vom găsi și o analiză pertinentă a concepției traducerii poeziei eminesciene.

Despre cum nu poate fi tradusă o opera poetică în general putem citi în interviul realizat de către autorul monografiei Ioan Rebușapcă cu Andryi Miastkivski, traducătorul și îngrijitorul ediției din 1974 a poeziilor lui Eminescu în limba ucraineană *Limba ucraineană se potrivește pentru traducerea lui Eminescu?* Găsim aici două întrebări care nu pot explica relația poet-traducător, acestea neputând, în principiu, să caracterizeze traducerea nici ca proces și nici ca finalizare, deoarece în această „originală întrecere” între poet și traducător niciodată nu „va ceda” poetul, întotdeauna „va ceda” numai și

numai traducătorul. La fel și relația limba sursă/limba țintă nu este cea de potrivire/nepotrivire a limbilor pentru traducerea poetică. Problema traducerii poetice este mult mai complexă decât cea a specificului lingvistic și a calităților lingvistice ale originalului.

Ar trebui să vorbim despre astfel de noțiuni ca personalitatea artistică a poetului și cea a traducătorului, nu în ultimul rând despre concepția și profesionalismul traducătorului. Iată de ce nu putem fi de acord cu afirmația poetului și traducătorului ucrainean Miastkivski: „Eu am căutat ceva care să sune ucrainește à la Șevcenko, pentru că Eminescu, sunt sigur, citise *Cobzarul* lui Șevcenko și pentru români el este atât de ușor! Am dorit ca la fel de ușor să fie și pentru ucraineni. De aceea, am cedat cumva în anumite cuvinte, unele expresii, făcându-l poet ucrainean”. De aici, pornește greșeala esențială a traducătorului, care, încercând să-l analizeze pe Eminescu prin prizma calităților poeziei lui Șevcenko, l-a îndepărtat pe poetul român de ceea ce numim specific național, concepție artistică, limbaj poetic, muzicalitate.

Reîntruparea poeziei lui Eminescu – unică în totalitatea ei artistică, cum de fapt unică este orice valoare artistică – în limba ucraineană, înseamnă transpunerea ei în spațiul altei culturi și nu căutarea de poeți echivalenți ca valoare în altă literatură. O traducere bună, autentică și spontană, va porni numai din sufletul preaplin al armoniilor.

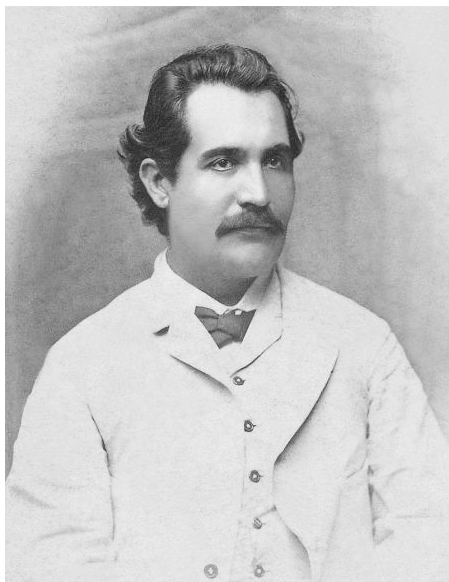
EMINESCU ȘI MUZICA

Ilie Luceac
Cernăuți

Dintr-o genialitate de tipul celei care l-a caracterizat pe Eminescu, incluzând atâtea filoane, atâtea rădăcini de obicei paralele, dar și adesea intersectabile – poezie, filozofie, economie politică, științe ale naturii, științe exacte – strânse într-un mănunchi de o rară frumusețe și originalitate, nu puteau lipsi celelalte arte și fiind vorba de o tipologie romantică, în primul rând, nu putea lipsi muzica.

Înainte de a pătrunde spre câteva din nivelele relației dintre poet și muzică, se cuvine să prezentăm câteva din amintirile contemporanilor care vorbesc despre natura muzicală a poetului, despre structura muzicală, împrejurările trăite și predilecțiile sale sonore.

Eminescu era dotat cu auz, sensibilitate, cu suflet muzical. Prietenii susțineau că ar fi avut un glas deosebit de frumos. Colegul său Ștefan Cacovean, fratele său Matei („Mihai cânta bine

din gură, ca și mama și Harieta”), Alexandru Vlațuță; colegii Ioan Slavici, doctorul Samuil Isopescu, avocat la Suceava, în cele din urmă, colegul de copilărie, Teodor Ștefanelli,— aceștia și mulți alții au lăsat scris în amintirile lor despre poet cum că Eminescu era dotat cu o muzicalitate înnăscută. Iată ce notează Teodor Ștefanelli în *Amintirile* sale despre Eminescu: „El nu avea glas tare, dar dulce și melodios și cânta corect căci avea auz bun... Cântecurile populare îl încântau și pe acestea le cânta el cu mare plăcere. Patru cântece îi plăceau însă cu deosebire;

aceste erau cântecele sale de predilecție. Când se hotăra să cânte, atunci cu bună seamă aceste cântece nu lipseau din repertoriul său, iar în cele mai multe cazuri numai pe acestea le cânta. Întâiul cântec era: *Eu sunt Barbul Lăutarul*. Al doilea cântec era: *Dragi boieri din lumea nouă, / Ziua bună vă zic vouă. / Eu mă duc, mă prăpădesc, / Ca un cântec bîtrânesc*. Al treilea cântec era: *Frunză verde de piper, / Câte stele sunt pe cer, / Toate până-n ziua pier, / Numai luna și o stea / Știe de patima mea...* Cel de al patrulea cântec îl impresiona deosebit de mult. Cuprins de un adânc sentiment dramatic, el începea să-l cînte: *Mai turnați-mi în pahare, / Voi să beau, căci sunt setos ș. a. m. d.* „Farmecul cântecului popular – scria M. Eminescu – constă în faptul că el dă sentimentului și gândirii expresia cea mai scurtă, lăsând la o parte tot ceea ce-i neesențial; el este așa de exclusiv limbă a sentimentului, încât pentru el a-l exprima pe cât posibil vioi, renunță cu totul la regularitatea rimei, o înlocuiește în voie cu asonanțe, amestecă șiruri nerimate, construiește versul cu totul nesilit, alegând totdeauna cuvântul cel mai simplu”. (M. Eminescu, Ms. 2291, f. 20).

Subliniind mereu natura muzicală a lui Eminescu, dragostea sa pentru cântec, mărturiile amintite insistă în general asupra marii iubiri a lui Eminescu față de muzica populară, pe care a ascultat-o încă din anii copilăriei în sat și la stână, și pe care a socotit-o, întotdeauna, cu neclintită afecțiune, ca și poezia populară, un produs al geniului specific al poporului român, integrând-o în peisajul românesc caracteristic și înălțând-o împreună cu acesta într-un plan mitic. (*Să ne gândim, de pildă, la *Sara pe deal* sau la fragmente din *Geniu pustiu*). Pentru Eminescu, o doină sau un cântec bătrânesc „zise” de un cântăreț sau cântate de un lăutar bătrân dobândeau virtuțile vechimii, devenind apele vii, restauratoare de puteri, de tinerețe ale spiritului.

După cum afirmă eminescologii, educația muzicală, predilecțiile muzicale, gândurile despre muzică, despre filosofia muzicii ale lui Eminescu depășeau cu mult teoriile artei populare.

Cât privește zonele marii muzici, care, după unele mărturii ale contemporanilor nu i-au fost străine încă din anii copilăriei, Eminescu a pătruns în ele la Viena, la Berlin, la Iași și la București. Se înțelege de ce în aceste mari metropole

muzicale, poetul a avut posibilitate să-și îmbogățească cultura sa muzicală. Dintr-o scrisoare a poetului către Veronica Micle, citim următoarele: „Muzica întotdeauna mă predispune spre o visare creatoare. Dar compozițiile lui Chopin m-au transformat cu desăvârșire. Credeam la un moment dat că plutesc în sferile divine ale nemuririi dumnezeiești. Era beția inteligenței care îmi slujea sufletul, îndemnându-l să armonizeze întreaga mea ființă. Numai pianul tău, minunata perlare a degetelor albe, dădeau această realizare. Clarul de lună în noaptea aceea sfântă... îmi producea satisfacții pe care nu le-am avut niciodată în blestemata mea viață. Regret amarnic că n-am învățat muzica, căci din copilărie mama, care avea un glas fermecător, întrecându-se cu tata, care cânta ca un adevărat artist din flaut, descoperise în mine o ureche remarcabilă de muzician”. Și mai spune poetul în această scrisoare: „Ascultând Nocturnele m-am convins că Chopin ar fi scris poezii tot atât de geniale ca aceste compoziții. Există, însă, un raport între inspirația muzicală și inspirația poetică. Nu poți să fii mare compozitor dacă nu posezi amândouă însușirile” (M. Eminescu, *Scrisoare către Veronica Micle*).

Primele contacte scenico-muzicale ale tânărului Eminescu au fost întâlnirile lui cu trupele lui Iorgu Caragiale, Pascaly, poetul dovedindu-se un bun „consultant” muzical. Aici Eminescu a cunoscut muzica de scenă, vodevilurile, cântonelele timpului. De fapt, anii de pelerinaj cu trupele de teatru au fost pentru Eminescu ani de instrucțiune muzicală, care i-au deschis cu siguranță gustul pentru muzica de scenă, pentru muzica simfonică și cea de cameră.

Adevărata educație muzicală a poetului avea să se realizeze din plin în anii petrecuți la Viena și Berlin. Cei cinci ani trăiți în lumea culturii germane i-au oferit poetului posibilitatea intrării în universul marii muzici europene și a făuririi unei scări adevărate de valori. La Viena și la Berlin, Eminescu dobândește și axiologie muzicală. Frecventând concertele și spectacolele muzicale, Eminescu înțelege locul unor mari valori ale artei sunetelor în istoria umanității. Așa ne explicăm prezența numelui lui Palestrina în multe din paginile în care poetul apelează la idei din câmpuri muzicale. În acea vreme la Viena se cânta Rossini, Bellini, Meyerbeer și bineînțeles Verdi. Toți acești compozitori cucereau gustul celor

mai mulți dintre iubitorii de muzică din țara noastră sau ale intelectualilor din centrele culturale ale Italiei și Franței. De aceea, predilecția pentru Beethoven a fost o judecată de mare valoare a poetului nostru național. Această judecată de valoare introduce în câmpul de admirație și predilecție muzicală pe Beethoven, ca pe unul dintre reperele cele mai înalte în muzică, căruia Eminescu îi păstra o prețuire deosebită. De câte ori îl amintește în scriitura sa pe autorul Eroicei Eminescu o face în contextul unei referiri la un maximum de potențial creator, cu implicații filosofice. Poetul scria: „Ce respect trebuie să avem așadar înaintea bogăției spirituale a lui Michelangelo, Goethe, Beethoven ș. a., când ne gândim cât de însemnate sunt deja cele ce ei au dat la lumină, care nu reprezintă decât necomplet totalitatea spirituală a acelor oameni” (Manuscris 2290). Căci Michelangelo, Goethe și Beethoven, citați de Eminescu trebuie considerați dintr-o perspectivă însetată de totalitate, care conferea creației artistice demnitatea unei demiurgii.

Suntem, de fapt, cu Eminescu, în fața singurului artist român apt a se măsura cu Beethoven, sub raportul Creativității și Ideii.

Eminescu, uriaș al poeziei, l-a simțit pe uriașul muzicii, Beethoven, și a formulat și despre el, proiectând-o asupra-i, bănuiala perfect verosimilă despre apăsătoarea diferență dintre imboldurile lăuntrice creatoare care nu lasă loc pentru odihnă, și operele produse. De altfel, atenția și interesul cu care Eminescu l-a urmărit pe Beethoven ne impresionează dintr-un comentariu despre *Fidelio* înserat într-un fragment notat în vremea studiilor, într-un stil spontan.

Este o uimitoare, deși atât de concisă apreciere analitică a unei opere beethoveniene, din punctul de vedere al mecanismului gândirii categoriale, așa cum îl învățase Eminescu în anii studenției din epistemologia kantiană. E un moment de pătrundere în profunzimile psihologiei creatorului. Și poate că de aceste două moduri diverse de a privi doi compozitori, Beethoven prin străfundurile creatoare, iar Palestrina prin efectul pe care-l produce asupra auditoriului la momentul receptării, s-ar lega și o încercare a lui Eminescu de a stabili o ierarhie între poezie, muzică și filozofie, după știuta modă romantică.

TESTAMENTUL LUI MIHAI EMINESCU. DESPRE LIMBA ROMÂNĂ ÎN PUBLICISTICA POETULUI

„Viitorul însă este continuarea, în cazul cel mai bun rectificarea trecutului... Pentru o rectificare a greșelilor și lipselor prezentului care mâine va fi pentru toți trecut” (Mihai Eminescu)

În anul 1857, înainte de moarte, boierul și patriotul bucovinean Doxachi Hurmuzaki își scria memorabilul său testament, care a rămas învățătură, îndemn și călăuză în activitatea fiilor și nepoților săi, a generațiilor viitoare: „Să nu uitați că aveți de îndeplinit trei datorii mari și sfinte, pentru care aveți a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri. Aceste trei datorii sunt: patria, limba și biserica”.

Testamentul lui Mihai Eminescu, pe care îl regăsim în publicistica poetului, susține idealurile pentru care a luptat intelectualitatea din Bucovina secolului al XIX-lea: „Idealul românilor din părțile Daciei lui Traian este menținerea unității reale a limbii strămoșești și a Bisericii naționale...”, scria Mihai Eminescu într-un articol, biserica și școala, atâta cer românii din Austro-Ungaria pe seama lor și, prin aceasta, și-au cerut păstrarea naționalității și nimic mai mult... nu veleitățile unei vieți de stat..., nu deșertăciunea zgomotului în istorie este lucrul pe care-l voim..., ceea ce voiesc românii să aibă e libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvântului. Și fiindcă spirit și limbă sunt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea, se vede ușor că românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vrea pe deplin”; „... fiecare, susține Mihai Eminescu în continuare, are nevoie de un tezaur sufletesc, de un reazim moral într-o lume a mizeriei și durerii, și acest tezaur i-l păstrează limba sa proprie în cărțile bisericești și mirene. În limba sa numai, i se lipesc de suflet percepțiile bătrânești, istoria părinților săi, bucuriile și durerile semenilor săi... Prin urmare, faptul că noi, românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, una singură ca nealte popoare ce ne înconjoară, e dovadă destulă și că așa voim să

fim noi, nu altfel”. (Citat după: Mihai Eminescu, *Cuvinte de suflet*, Texte alese de ÎPS Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, Editura Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2006).

În vârtoarea vieții, tinerii se confruntă cu multiplele probleme legate de „integritatea morală și unitatea sufletească” și una din aceste probleme este cea a limbii materne: „Măsura civilizației unui popor în ziua de azi, scria Mihai Eminescu, este o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete, noțiuni, prin șir de accent logic, cugete, prin accent etic, sentimente. Modul de a înșira în fraze noțiune după noțiune, o caracteristică mai abstractă, ori mai concretă a noțiunilor în sine, toate acestea, dacă limba e să fie națională, sunt ale limbii, căci de nu va fi așa, e prea lesne ca un om să vorbească nemțește, de exemplu, cu material lingvistic unguresc...” (*Echilibrul*, articol publicat în 22 și 29 aprilie 1870, cu un an înainte de Serbarea de la Putna din august 1871). Mihai Eminescu se referea la situația românilor din Transilvania.

Raportând acest adevăr la situația lingvistică de astăzi din Ucraina, românii care neglijează folosirea în comunicare a limbii române, refuzând învățarea ei în școală, vorbesc limba maternă cu elemente lingvistice străine. Pentru românii din Ucraina, astăzi aceasta este o tristă realitate.

Într-un alt articol Mihai Eminescu își continua gândul, făcând referire la datoria generațiilor față de limbă: „Răul cel mare nu e că o asemenea stare de lucruri există, ci că se perpetuează, se moștenește, și dacă generația ce crește azi ar aduce cu sine o moștenire atât de tristă, nu ne îndoim că printr-o consecință neapărată și mereu în creștere, antitezele ar deveni mai mari și mai neîmpăcate. Însă generația ce crește are și ea datorii...” (M. Eminescu, *Notiță asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna*, 15 septembrie 1870).

Soarta limbii române este în permanentă atenție a poetului în perioada când lucrează la ziarul „Timpul”: „Limba noastră – placă-ne-o a crede are un trai lung și de aceea-i și trebuie o dezvoltare lungă”; „El, poporul românesc, căruia nu-i dăm nimic în schimb, păstrează prin limbă și datini unitatea noastră națională” („Timpul” și problema țărănească). Istoricul Nicolae Iorga, într-un articol dedicat literaturii române susține aceste adevăruri despre limba română: „Câți nu au vrut să disece pe Eminescu, să afle tainele lui; dar tainele acestea, el însuși nu

ar fi putut să le exprime; ele erau ceva format din adâncimea subconștientului său și în care se îngrămădise tot ce dăduseră atâtea generații...”.

„Nu vă prefaceți a vă supăra pe ceea ce zicem, supărați-vă mai bine pe ceea ce se-ntâmplă, pe realitate. Ceea ce se întâmplă în viața materială și morală e trist, nu icoana slabă pe care noi o dăm în scris despre această realitate”. (Mihai Eminescu, „Timpul”, nr. 200, din 12 septembrie 1882, p. 1. Citat după Tudor Nedelcea, *Eminescu*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013).

Informată de Ioan Droglî, în perioada când era inspector districtual la Suceava și Câmpulung, Eminescu în articolul *Liceul din Suceava*, publicat în „Curierul de Iași” (IX, nr. 56, din 21 mai 1876, p.2-3) își exprimă revolta că din banii țaranilor români sunt plătiți profesori străini care predau într-o limbă străină, subliniind că locuitorii Sucevei și din împrejurimi sunt în majoritate români. Tot în „Curierul de Iași” (IX, nr. 107, din 29 septembrie 1876, p. 3), referindu-se la Universitatea din Cernăuți, Facultatea de Teologie, susținută de Fondul religios, el scrie despre predarea limbii române, dreptul de a ține cursurile în limba maternă, pronunțându-se împotriva „tendinței germanizatoare” a autorităților austriece. Cu durere în suflet el scrie despre „dureroasaucidere a lui Ghica Voievod” Poetul acuză Imperiul Habsburgic de răpirea Bucovinei, pe care o definește ca fiind „partea cea mai veche și mai frumoasă a țării noastre”; „răpire fără de samăn”; fără de lege nepomenită uneltire mișească, afacere dintr-o muiere desfrânată și între pașii din Bizanț...” „o vecinică pată pentru o împărăție vecină, de-a pururi o durere pentru noi”. În Bucovina, continuă Eminescu „...doarme Dragoș, îmblânzitorul de zimbrii” (*La anul 1775...*, Curierul de Iași, X, nr.106, 30 septembrie, p. 3). Testamentul eminescian, ca și cel al bătrânului Doxachi Hurmuzchi, este actual și astăzi.

POEME

LA MORMÂNTUL LUI ARON PUMNUL

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta;
C-acuma din pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea!

Metalica, vibrânda a clopotelor jale
Vuieste în candență și sună întristat;
Căci, ah! geniul mare al deșteptării tale
Păși, se duse-acuma pe-a nemuririi cale
Și-n urma-i ne-a lăsat!

Te-ai dus, te-ai dus din lume, o! geniu-nalt și mare,
Colò unde te-așteaptă toți îngerii în cor,
Ce-ntoană tainic, dulce a sferelor cântare
Și-ți împletesc ghirlande, cununi mirositoare,
Cununi de albe flori!

Te plânge Bucovina, te plânge-n voce tare,
Te plânge-n tânguire și locul tău natal;
Căci umbra ta măreață în falnica-i zburare
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simț național!

Urmeze încă-n cale-ți și lacrima duioasă,
Ce junii toți o varsă pe trist mormântul tău,
Urmeze-ți ea prin zboru-ți în cânturi tânguioase,
În cânturi răsunânde, suspine-armonioase,
Colò în Eliseu!...

LA BUCOVINA

N-oi uita vreodată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții în lumină,
Văile în flori,
Râuri resăltânde printre stânce nante,
Apele lucinde-n dalbe diamante
Peste câmpii-n zori.

Ale sorții mele plângeri și surâse,
Îngânate-n cânturi, îngânate-n vise
Tainic și ușor,
Toate-mi trec prin gându-mi, trec pe dinainte,
Inima mi-o fură și cu dulci cuvinte
Îmi șoptesc de dor.

Numai lângă sânu-ți geniile rele,
Care îmi descântă firul vieții mele,
Parcă dormita;
Mă lăsară-n pace, ca să cânt în lume,
Să-mi visez o soartă mândră de-al meu nume
Și de steaua mea.

Când pe bolta brună tremură Selene,
Cu un pas melodic, cu un pas alene
Lin în calea sa,
Eol pe-a sa arpă blând răsunătoare
Cânt-a nopții dulce, mistică cântare,
Cânt din Valhala.

Atunci ca și silful, ce n-adoarme-n pace,
Inima îmi bate, bate, și nu tace,
Tremură ușor,
În fantazii mândră ea își face cale,
Peste munți cu codri, peste deal și vale
Mână al ei dor.

Mână doru-i tainic colo, înspre tine,
Ochiul îmi sclipește, genele-mi sunt pline,
Inima mi-i grea;
Astfel, totdeauna când gândesc la tine,
Sufletul mi-apasă nouri de suspine,
Bucovina mea!

DE CE NU-MI VII

Vezi, rândunelele se duc,
Se scutur frunzele de nuc,
S-așează bruma peste vii –
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?

O, vino iar în al meu braț,
Să te privesc cu mult nesaț,
Să razim dulce capul meu
De sânul tău, de sânul tău!

Ți-aduci aminte cum pe-atunci
Când ne primblam prin văi și lunci,
Te ridicam de subsuori
De-atâtea ori, de-atâtea ori?

În lumea asta sunt femei
Cu ochi ce izvorăsc scânteii...
Dar, oricât ele sunt de sus,
Ca tine nu-s, ca tine nu-s!

Căci tu înseninezi mereu
Viața sufletului meu,
Mai mândră decât orice stea,
Iubita mea, iubita mea!

Târzie toamnă e acum,
Se scutur frunzele pe drum,
Și lanurile sunt pustii...
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?

DORINȚA

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund.

Și în brațele-mi întinse
Să alergi, pe piept să-mi cazi,
Să-ți desprind din creștet vălul,
Să-l ridic de pe obraz.

Pe genunchii mei ședeai-vei,
Vom fi singuri-singurei,
Iar în păr înfiorate
Or să-ți cadă flori de tei.

Fruntea albă-n părul galben
Pe-al meu braț încet s-o culci,
Lăsând pradă gurii mele
Ale tale buze dulci...

Vom visa un vis ferice,
Îngâna-ne-vor c-un cânt
Singuratică izvoare,
Blânda batere de vânt;

Adormind de armonia
Codrului bătut de gânduri,
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rânduri-rânduri.

LACUL

Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă;
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă.

Și eu trec de-a lung de maluri,
Parc-ascult și parc-aștept
Ea din trestii să răsară
Și să-mi cadă lin pe piept;

Să sărim în luntrea mică,
Îngânați de glas de ape,
Și să scap din mână cârma,
Și lopețile să-mi scape;

Să plutim cuprinși de farmec
Sub lumina blândeii lune –
Vântu-n trestii lin foșnească,
Unduioasa apă sune!

Dar nu vine... Singuratic
În zadar suspin și sufăr
Lângă lacul cel albastru
Încărcat cu flori de nufăr.

O, RĂMÂI

O, rămâi, rămâi la mine,
Te iubesc atât de mult!
Ale tale doruri toate
Numai eu știu să le-ascult;

În al umbrei întuneric
Te asemăn unui prinț,
Ce se uit-adânc în ape
Cu ochi negri și cumiți;

Și prin vuietul de valuri,
Prin mișcarea naltei ierbi,
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul cârdului de cerbi;

Eu te văd răpit de farmec
Cum îngâni cu glas domol,
În a apei strălucire
Întinzând piciorul gol

Și privind în luna plină
La vâpaia de pe lacuri,
Anii tăi se par ca clipe,
Clipe dulci se par ca veacuri.”

Astfel zise lin pădurea,
Bolți asupra-mi clătinând;
Șuieram l-a ei chemare
Ș-am ieșit în câmp râzând.

Astăzi chiar de m-aș întoarce
A-nțelege n-o mai pot...
Unde ești, copilărie,
Cu pădurea ta cu tot?

REVEDERE

– Codrule, codruțule,
Ce mai faci, drăguțule,
Că de când nu ne-am văzut
Multă vreme au trecut
Și de când m-am depărtat,
Multă lume am îmblat.

– Ia, eu fac ce fac de mult,
Iarna viscolu-l ascult,
Crengile-mi rupându-le,
Apele-astupându-le,
Troienind cărările
Și gonind cântările;
Și mai fac ce fac de mult,
Vara doina mi-o ascult
Pe cărarea spre izvor
Ce le-am dat-o tuturor,
Împlându-și cofeile,
Mi-o cântă femeile.

– Codrule cu râuri line,
Vreme trece, vreme vine,
Tu din tânăr precum ești
Tot mereu întinerești.

– Ce mi-i vremea, când de veacuri
Stele-mi scânteie pe lacuri,
Că de-i vremea rea sau bună,
Vântu-mi bate, frunza-mi sună;
Și de-i vremea bună, rea,
Mie-mi curge Dunărea.
Numai omu-i schimbător,
Pe pământ rătăcitor,
Iar noi locului ne ținem,
Cum am fost așa rămânem:
Marea și cu râurile,
Lumea cu pustiurile,
Luna și cu soarele,
Codrul cu izvoarele.

CE TE LEGENI...

– Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vânt,
Cu crengile la pământ?
– De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea!
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.
Bate vântul frunza-n dungă –
Cântăreții mi-i alungă;
Bate vântul dintr-o parte –
Iarna-i ici, vara-i departe.
Și de ce să nu mă plec,
Dacă păsările trec!
Peste vârf de rămurele
Trec în stoluri rândunele,
Ducând gândurile mele
Și norocul meu cu ele.

Și se duc pe rând, pe rând,
Zarea lumii-ntunecând,
Și se duc ca clipele,
Șcuturând aripele,
Și mă lasă pustiit,
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel,
De mă-ngân numai cu el!

SARA PE DEAL

Sara pe deal buciumul sună cu jale,
Turmele-l urc, stele le scapără-n cale,
Apele plâng, clar izvorând din fântâne;
Sub un salcâm, dragă, m-aștepți tu pe mine.

Luna pe cer trece-așa sfântă și clară,
Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară,
Stelele nasc umezi pe bolta senină,
Pieptul de dor, fruntea de gânduri ți-e plină.

Nourii curg, raze-a lor șiruri despică,
Streșine vechi casele-n lună ridică,
Scârțâie-n vânt cumpăna de la fântână,
Valea-i în fum, fluierie murmură-n stână.

Și osteniți oameni cu coasa-n spinare
Vin de la câmp; toaca răsună mai tare,
Clopotul vechi împle cu glasul lui sara,
Sufletul meu arde-n iubire ca para.

Ah! în curând satul în vale-amuțește;
Ah! în curând pasu-mi spre tine grăbește;
Lângă salcâm sta-vom noi noaptea întregă,
Ore întregi spune-ți-voi cât îmi ești dragă.

Ne-om răzima capetele-unul de altul
Și surâzând vom adormi sub înaltul,
Vechiul salcâm. – Astfel de noapte bogată,
Cine pe ea n-ar da viața lui toată?

ATÂT DE FRAGEDĂ

Atâte de fragedă, te-asameni
Cu floarea albă de cireș,
Și ca un înger dintre oameni
În calea vieții mele ieși.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Și de la creștet pân-în poale
Plutești ca visul de ușor.

Din încrețirea lungii rochii
Răsai ca marmura în loc –
S-atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi și noroc.

O, vis ferice de iubire,
Mireasă blândă din povești,
Nu mai zâmbi! A ta zâmbire
Mi-arată cât de dulce ești,

Cât poți cu-a farmecului noapte
Să-ntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde șoapte,
Cu-mbrățișări de brațe reci.

Deodată trece-o cugetare,
Un vâl pe ochii tăi fierbinți:
E-ntunecoasa renunțare,
E umbra dulcilor dorinți.

Te duci, ș-am înțeles prea bine
Să nu mă țin de pasul tău,
Pierdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu!

Că te-am zărit e a mea vină
Și vecinic n-o să mi-o mai iert,
Spăși-voi visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deșert.

Ș-o să-mi răsay ca o icoană
A pururi verginei Marii,
Pe fruntea ta punând coroană –
Unde te duci? Când o să vii?

SONETE

I

Afară-i toamnă, frunză-mprăștiată,
Iar vântul zvârle-n geamuri grele picuri;
Și tu citești scrisori din roase plicuri
Și într-un ceas gândești la viața toată.

Pierzându-ți timpul tău cu dulci nimicuri,
N-ai vrea ca nime-n ușa ta să bată;
Dar și mai bine-i, când afară-i zloată,
Să stai visând la foc, de somn să picuri.

Și eu astfel mă uit din jeț pe gânduri,
Visez la basmul vechi al zânei Dochii;
În juru-mi ceața crește rânduri-rânduri;

Deodat-aud foșnirea unei rochii,
Un moale pas abia atins de scânduri...
Iar mâni subțiri și reci mi-acopăr ochii.

II

Sunt ani la mijloc și-ncă mulți vor trece
Din ceasul sfânt în care ne-ntâlnirăm,
Dar tot mereu gândesc cum ne iubirăm,
Minune cu ochi mari și mână rece.

O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi,
Privirea ta asupra mea se plece,
Sub raza ei mă lasă a petrece
Și cânturi nouă smulge tu din liră-mi.

Tu nici nu știi a ta apropiere
Cum inima-mi de-adânc o liniștește,
Ca răsărirea stelei în tăcere;

Iar când te văz zâmbind copilărește,
Se stinge-atunci o viață de durere,
Privirea-mi arde, sufletul îmi crește.

III

Când însuși galsul gândurilor tace,
Mă-ngână cântul unei dulci evlavii –
Atunci te chem; chemarea-mi asculta-vei?
Din neguri reci plutind te vei desface?

Puterea nopții blând însenina-vei
Cu ochii mari și purtători de pace?
Răσαι din umbra vremilor încoace,
Ca să te văd venind – ca-n vis, așa vii!

Cobori încet... aproape, mai aproape,
Te pleacă iar zâmbind peste-a mea față,
A ta iubire c-un suspin arat-o,

Cu geana ta m-atinge pe pleoape,
Să simt fiorii străngerii în brațe –
Pe veci pierdute, vecinic adorato!

TRECUT-AU ANII...

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mișcară
Povești și doine, ghicitori, eresuri,

Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,
Abia-nțelese, pline de-nțeleșuri –
Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri,
O, ceas al tainei, asfințit de sară.

Să smulg un sunet din trecutul vieții,
Să fac, o, suflet, ca din nou să tremuri
Cu mâna mea în van pe liră lunec;

Pierdut e totu-n zarea tinereții
Și mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul crește-n urma mea... mă-ntunec!

VENEȚIA

S-a stins viața falnicei Veneții,
N-auzi cântări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri,
Pătrunde luna, înălbînd părății.

Okeanos se plînge pe canaluri...
El numa-n veci e-n floarea tinereții,
Miresei dulci i-ar da suflarea vieții,
Izbește-n ziduri vechi, sunând din valuri.

Ca-n țintirim tăcere e-n cetate.
Preot rămas din a vechimii zile,
San Marc sinistru miezul nopții bate.

Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rostește lin în clipe cadențate:
„Nu-nvie morții – e-n zadar, copile!”

CU MÂNE ZILELE-ȚI ADAOGI...

Cu mâne zilele-ți adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi
Și ai cu toate astea-n față
De-a pururi ziua cea de azi.

Când unul trece, altul vine
În astă lume a-l urma,
Precum când soarele apune
El și răsare undeva.

Se pare cum că alte valuri
Cobor mereu pe-același vad,
Se pare cum că-i altă toamnă,
Ci-n veci aceleași frunze cad.

Naintea nopții noastre împlă
Crăiasa dulcii dimineți;
Chiar moartea însăși e-o părere
Și un visternic de vieți.

Din orice clipă trecătoare
Ast adevăr îl înțeleg,
Că sprijină vecia-ntreagă
Și-nvârte universu-ntreg.

De-aceea zboare anu-acesta
Și se cufunde în trecut,
Tu ai ș-acum comoara-ntreagă
Ce-n suflet pururi ai avut.

Cu mâne zilele-ți adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi
Având cu toate astea-n față
De-a purure ziua de azi.

Priveliștile sclipitoare,
Ce-n repezi șiruri se diștern,
Repaosă nestrămutate
Sub raza gândului etern.

O, MAMĂ...

O, mamă, dulce mamă, din negură de vreme
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi;
Deasupra criptei negre a sfântului mormânt
Se scutură salcâmi de toamnă și de vânt,
Se bat încet din ramuri, îngână glasul tău...
Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.

Când voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi;
Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi,
La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi,
Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi;
Simți-o-voi odată umbrind mormântul meu...
Mereu va crește umbra-i, eu voi dormi mereu.

Iar dacă împreună va fi ca să murim,
Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim,
Mormântul să ni-l sape la margine de râu,
Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu;
De-a pururea aproape vei fi de sânul meu...
Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu.

CĂLIN
(file de poveste)

GAZEL

*Toamna frunzele colindă,
Sun-un grier sub o grindă,
Vântul jalnic bate-n geamuri
Cu o mână tremurândă,
Iară tu la gura sobei
Stai ca somnul să te prindă.
Ce tresari din vis deodată?
Tu auzi pășind în tindă –
E iubitul care vine
De mijloc să te cuprindă
Și în fața ta frumoasă
O să ție o oglindă,
Să te vezi pe tine însăși
Visătoare, surâzândă.*

I

Pe un deal răsare luna, ca o vatră de jărătic,
Rumenind străvechii codri și castelul singuratic
Ș-ale râurilor ape, ce sclipesc fugind în ropot –
De departe-n văi coboară tânguiosul glas de clopot;
Pe deasupra de prăpastii sunt zidiri de cetățuie,
Acățat de pietre sure un vionic cu greu le suie;
Așezând genunchi și mână când pe-un colț, când pe alt colț,
Au ajuns să rupă gratii ruginite-a unei bolți
Și pe-a degetelor vârfuluri în ietacul tăinuit
Întră – unde zidul negru într-un arc a-ncremenit.
Ci prin flori întreșute, printre gratii luna moale
Sficioasă și smerită și-au vărsat razele sale;
Unde-ajung par văruite zid, podele, ca de cridă,
Pe-unde nu – părea că umbra cu cărbune-i zugrăvită.
Iar de sus pân-în podele un painjăn prins de vrajă
A țesut subțire pânză străvezie ca o mreajă;
Tremurând ea licurește și se pare a se rumpe,
Încărcată de o bură, de un colb de pietre scumpe.
După pânza de painjăn doarme fata de-mpărat;
Încată de lumină e întinsă în crivat.
Al ei chip se zugrăvește plin și alb: cu ochiu-l măsurii
Prin ușoara-nvinețire a subțirilor mătăsurii;
Ici și colo a ei haină s-a desprins din sponci și-arată
Trupul alb în goliciunea-i, curăția ei de fată.

Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăştie,
Tâmpla bate liniştită ca o umbră viorie,
Şi sprâncenele arcate fruntea albă i-o încheie;
Cu o singură trăsură măiestrit le încondeie;
Sub pleoapele închise globii ochilor se bat,
Braţul ei atârnă leneş peste marginea de pat;
De a vârştii ei căldură fragii sânului se coc,
A ei gură-i descleştată de-a suflării sale foc,
Ea zâmbind îşi muşcă dulce a ei buze mici, subţiri;
Iar pe patu-i şi la capu-i presuraţi-s trandafiri.

Iar voinicul s-apropie şi cu mâna sa el rumpe
Pânza cea acoperită de un colb de pietre scumpe:
A frumuseţii haruri goale ce simţirile-i adapă,
Încăperile gândirii mai nu pot să le încapă.
El în braţe prinde fata, peste faţă i se-nclină,
Pune gura lui fierbinte pe-a ei buze ce suspină,
Şi inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic –
Ş-apoi pleacă iar în lume năzdrăvanul cel voinic.

II

Ea a doua zi se miră cum de firele sunt rupte,
Şi-n oglind-ale ei buze vede vinete şi supte –
Ea zâmbind şi trist se uită, şopteşte blând din gură:
– Zburător cu negre plete, vin' la noaptea de mă fură.

III

Fiecare cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi –
Dar ea seamănă celora îndrăgiţi de singuri ei-şi.
Şi Narcis văzându-şi faţa în oglinda sa, izvorul,
Singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul.
Şi de s-ar putea pe dânsa cineva ca să o prindă,
Când cu ochii mari, sălbateci se priveşte în oglindă,
Subţindu-şi gura mică şi chemându-se pe nume
Şi fiindu-şi şie dragă cum nu este nime-n lume,
Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă
Cum că ea – frumoasa fată – a ghicit că e frumoasă.
Idol tu! răpire minţii! cu ochi mari şi părul des,
Pentru-o inimă fecioară mândru idol ţi-ai ales!
Ce şopteşte ea în taină când priveşte cu mirare
Al ei chip gingaş şi tânăr, de la cap pân' la picioare?
„Vis frumos avut-am noaptea. A venit un zburător
Şi strângându-l tare-n braţe, era mai ca să-l omor...
Şi de-aceea când mă caut în peretele de-oglinzi,

Singurică-n cămăruță brațe albe eu întinz
Și mă-mbrac în părul galben, ca în strai ușor țesut,
Și zărind rotundu-mi umăr mai că-mi vine să-l sărut.
Și atunci de sficiune mi-iese sângele-n obraz –
Cum nu vine zburătorul ca la pieptul lui să caz?
Dacă boiul mi-l înmlădiu, dacă ochii mei îmi plac,
E temeiul că acestea fericit pe *el* îl fac.
Și mi-s dragă mie însămi pentru că-i sunt dragă lui –
Gură tu! învață minte, nu mă spune numărui,
Nici chiar lui, când vine noaptea lângă patul meu tiptil,
Doritor ca o femeie și viclean ca un copil!”

IV

Astfel vine-n toată noaptea zburător la al ei pat.
Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat;
Și atuncea când spre ușă el se-ntoarce ca să fugă,
Ea-l oprește-n loc cu ochii și c-o mult smerită rugă:
– O, rămâi, rămâi la mine, tu cu viers duios de foc,
Zburător cu plete negre, umbră fără de noroc
Și nu crede că în lume, singurel și rătăcit,
Nu-i găsi un suflet tânăr ce de tine-i îndrăgit.
O, tu umbră pieritoare, cu adâncii, tristeții ochi,
Dulci-s ochii umbrei tale – nu le fie de diochi!
El s-așază lângă dânsa și o prinde de mijloc,
Ea șoptește vorbe arse de al buzelor ei foc:
– O, șoptește-mi – zice dânsul – tu cu ochii plini d-eres
Dulci cuvinte ne-nțelese, însă pline de-nțeles.
Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i,
Și-l visez, când cu-a mea mână al tău braț rotund îl pipăi,
Când pui capul tu pe pieptu-mi și bătaile îi numeri,
Când sărut cu-mpătimire ai tăi albi și netezi umeri
Și când sorb al tău răsuflet în suflarea vieții mele
Și când inima ne crește de *un* dor, de-o dulce jele;
Când pierdută razimi fruntea de-arzătorul meu obraz,
Părul tău bălai și moale de mi-l legi după grumaz,
Ochii tăi pe jumătate de-i închizi, mi-ntinzi o gură,
Fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură.
Tu!!... nu vezi... nu-ți aflu nume... Limba-n gură mi se leagă.
Și nu pot să-ți spun odată cât – ah! cât îmi ești de dragă!
Ei șoptesc, multe și-ar spune și nu știu de-unde să-nceapă,
Căci pe rând și-astupă gura când cu gura se adapă,
Unu-n brațele altuia, tremurând ei se sărută,
Numai ochiul e vorbăreț, iară limba lor e mută,

Ea-și acopere cu mâna fața roșă de sfială,
Ochii-n lacrimi și-i ascunde într-un păr ca de petală.

V

S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr,
Și atâta de subțire, să o tai c-un fir de păr.
Și cosița ta bălaie o aduni la ochi plângând,
Înimă făr' de nădejde, suflete bătut de gând.
Toată ziua la fereastră, suspinând, nu spui nimică,
Ridicând a tale gene, al tău suflet se ridică;
Urmărind pe ceruri limpezi cum plutește-o ciocârlie,
Tu ai vrea să spui să ducă către dânsul o solie,
Dar ea zboară... tu cu ochiul plutitor și-ntunecos
Stai cu buze discleștate de un tremur dureros.
Nu-ți mai scurge ochii tineri, dulcii cerului fiaștri
Nu uita că-n lacrimi este taina ochilor albaștri.
Stele rare din tărie cad ca picuri de argint,
Și seninul cer albastru mândru lacrimile-l prind;
Dar dacă ar cădea toate, el rămâne trist și gol,
N-ai putea să faci cu ochii înălțimilor ocol –
Noaptea stelelor, a lunii, a oglinzilor de râu
Nu-i ca noaptea cea mocnită și pustie din sicriu;
Și din când în când vărsate, mândru lacrimile-ți sed,
Dar de seci întreg izvorul, atunci cum o să te vad?
Prin ei curge rumenirea, mândră, ca de trandafiri,
Și zăpada viorie din obrajii tăi subțiri –
Apoi noaptea lor albastră, a lor dulce vecinicie,
Ce ușor se mistuiește prin plânsorile pustie...
Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar
Ș-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar?
Tu-ți arzi ochii și frumseța... Dulce noaptea lor se stânge,
Și nici știi ce pierde lumea. Nu mai plânge, nu mai plânge!

VI

O, tu crai cu barba-n noduri ca și călții când nu-i perii,
Tu în cap nu ai grăunțe, numai pleavă și puzderii.
Bine-ți pare să fii singur, crai bătrân fără de minți,
Să oftezi după ta fată, cu ciubucul între dinți?
Să te primblă și să numeri scânduri albe în cerdac?
Mult bogat ai fost odată, mult rămasa-i tu sărac!
Alungat-o-ai pe dânsa, ca departe de părinți
În coliba împistrită ea să nasc-un pui de prinț.
În zadar ca s-o mai cate tu trimiți în lume crainic,
Nimeni n-a aflat locașul unde ea s-ascunde tainic.

VII

Sură-i sara cea de toamnă; de pe lacuri apa sură
Înfunda mișcarea-i creață între stuf la iezătură;
Iar pădurea lin suspină și prin frunzele uscate
Rânduri, rânduri, trece-un freamăt, ce le scutură pe toate.
De când codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată,
Își deschide-a lui adâncuri, fața lunei să le bată,
Tristă-i firea, iară vântul sperios vo creangă farmă –
Singuratece izvoare fac cu valurile larmă.
Pe potica dinspre codri cine oare să coboară?
Un voinic cu ochi de vultur lungă vale o măsoară.
Șapte ani de când plecat-ai, zburător cu negre plete,
Și-ai uitat de soarta mândrei, iubitoarei tale fete!
Și pe câmpul gol el vede un copil umblând desculț
Și cercând ca să adune într-un cârd bobocii mulți.
– Bună vreme, măi băiete! – Mulțămim, voinic străin!
– Cum te cheamă, măi copile? – Ca pe tată-meu Călin;
Mama-mi spune câteodată, de-o întreb: a cui-s, mamă?
„Zburătoru-ți este tată și pe el Călin îl cheamă”.
Când l-aude, numai dânsul își știa inima lui,
Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui.
Atunci intră în colibă și pe capăt-unei laiți,
Lumina cu mucul negru într-un hârb un roș opaiț;
Se coceau pe vatra sură două turte în cenușă,
Un papuc e sub o grindă, iară altul după ușă;
Hârâită, noduroasă, stă în colb râșnița veche,
În cotlon torcea motanul, pieptănându-și o ureche;
Sub icoana afumată unui sfânt cu comănac
Arde-n candel-o lumină cât un sâmbure de mac;
Pe-a icoanei policioară, busuioc și mint-uscată
Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată;
Pe captiorul uns cu humă și pe coșcovii păreți
Zugrăvit-au c-un cărbune copilașul cel isteț
Purceluși cu coadă sfredel și cu bețe-n loc de labă,
Cum mai bine i se șede unui purceluș de treabă.
O beșică-n loc de sticlă e întinsă-n ferăstruie
Printre care trece-o dungă mohorâtă și gălbuie.
Pe un pat de scânduri goale doarme tânăra nevastă
În mocnitul întuneric și cu fața spre fereastră.
El s-așează lângă dânsa, fruntea ei o netezește,
O dismiardă cu durere, suspinând o drăgostește,
Pleacă gura la ureche-i, blând pe nume el o cheamă,
Ea ridică somnoroasă lungă genelor maramă,

Spăriet la el se uită... i se pare că visează,
Ar zâmbi și nu se-ncrede, ar răzni și nu cutează.
El din patu-i o ridică și pe pieptul lui și-o pune,
Inima-i zvâcnește tare, viața-i parcă se răpune.
Ea se uită, se tot uită, un cuvânt măcar nu spune,
Râde doar cu ochii-n lacrimi, spărietă de-o minune,
Ș-apoi îi sucește părul pe-al ei deget alb, subțire,
Își ascunde fața roșă l-a lui piept duios de mire.
El ștergarul i-l desprinde și-l împinge lin la vale,
Drept în creștet o sărută pe-al ei păr de aur moale
Și bărbia i-o ridică, s-uită-n ochii plin de apă,
Și pe rând și-astupă gura, când cu gura se adapă.

VIII

De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Ș-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet;
Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.
Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind,
Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
Când coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic,
Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
În cuibar rotind de ape, peste care luna zace.
Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine
Curg în râuri sclipitoare peste flori de miere pline,
Împlu aerul vărativ de mireasmă și răcoare
A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.
Lângă lacul care-n tremur somnoros și plin se bate,
Vezi o *masă mare*-ntinsă cu făclii prea luminate,
Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese
Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese;
Feți-frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțete,
Cititorii cei de zodii și șagalnicul Pepele.
Iată craiul, socru-mare, rezemat în jilț cu spată,
El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată,
Țapăn, drept, cu schiptru-n mână, șede-n perine de puf
Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...
Acum iată că din codru și Călin mirele iese,
Care ține-n a lui mână mâna gingașei mirese.
Îi foșnea uscat pe frunze poala lung-a albei rochii,

Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii;
La pământ mai că ajunge al ei păr de aur moale,
Care-i cade peste brațe, peste umerele goale.
Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă,
Flori albastre are-n părul și o stea în frunte poartă.
Socrul roagă-n capul mesei să poftască să se pună
Nunul mare, mândrul soare, și pe nună, mândra lună.
Și s-așează toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul,
Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul.
Dar ce zgomot se aude? Bâzâit ca de albine?
Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
Până văd păinjenişul între tufe ca un pod,
Peste care trece-n zgomot o mulțime de norod.
Trec furnici ducând în gură de făină marii saci,
Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte, și colaci;
Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur,
Ca cercei din el să facă craiul, care-i meșter faur.
Iată vine nunta-ntreagă – vornicel e-un grierel,
Îi sar purici înainte cu potcoave de oțel;
În veșmânt de catifele, un bondar rotund în pântec
Somnoros pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cântec;
O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur,
Cu musteața răsucită șede-n ea un mire flutur;
Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț,
Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbânți.
Vin țânțarii lăutarii, gândăceii, cărăbușii,
Iar mireasa viorică i-aștepta-ndărătul ușii.
Și pe masa-mpărătească sare-un greier, crainic sprinten,
Ridicat în două labe, s-a-nchinat bătând din pinten;
El tușește, își încheie haina plină de șireturi:
– Să iertați, boieri, ca nunta s-o pornim și noi alături.

FLOARE ALBASTRĂ

– Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?
De nu m-ai uitat încalte,
Sufletul vieții mele.

În zadar râuri în soare
Grămădești-n a ta gândire
Și câmpiile asire
Și întunecata mare;

Piramidele-nvechite
Urcă-n cer vârful lor mare –
Nu căta în depărtare
Fericirea ta, iubite!

Astfel zise mititica,
Dulce netezindu-mi părul.
Ah! ea spuse adevărul;
Eu am răs, n-am zis nimica.

– Hai în codrul cu verdeață,
Und-izvoare plâng în vale,
Ștanca stă să se prăvale
În prăpastia măreață.

Acolo-n ochi de pădure,
Lângă balta cea senină
Și sub trestia cea lină,
Vom șede-a în foi de mure.

Și mi-i spune-atunci povești
Și minciuni cu-a ta guriță
Eu pe-un fir de româniță
Voi cerca de mă iubești.

Și de-a soarelui căldură
Voi fi roșie ca mărul,
Mi-oi desface de-aur părul,
Să-ți astup cu dânsul gura.

De mi-i da o sărutare,
Nime-n lume n-a s-o știe,
Căci va fi sub pălărie –
Ș-apoi cine treabă are!

Când prin crengi s-a fi ivit
Luna-n noaptea cea de vară,
Mi-i ținea de subsuoară,
Te-oi ținea de după gât.

Pe cărare-n bolți de frunze,
Apucând spre sat în vale,
Ne-om da sărutări pe cale,
Dulci ca florile ascunse.

Și sosind l-al porții prag,
Vom vorbi-n întunecime:
Grija noastră n-aib-o nime,
Cui ce-i pasă că-mi ești drag?

Înc-o gură – și dispare...
Ca un stâlp eu stam în lună!
Ce frumoasă, ce nebună
E albastra-mi, dulce floare!

.....

Și te-ai dus, dulce minune,
Ș-a murit iubirea noastră –
Floare-albastră! floare-albastră!...
Totuși este trist în lume!

MAI AM UN SINGUR DOR

Mai am un singur dor:
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
 La marginea mării;
Să-mi fie somnul lin
 Și codrul aproape
 Pe-ntinsele ape
Să am un cer senin.
 Nu-mi trebuie flamuri,
Nu voi sicriu bogat,
Ci-mi împlețiți un pat
 Din tinere ramuri.

Și nime-n urma mea
 Ni-mi plângă la creștet,
Doar toamna glas să dea
 Frunzișului veșted.
Pe când cu zgomot cad
 Izvoarele-ntr-una,
 Alunece luna
Prin vârful lungi de brad.
 Pătrunză talanga
Al serii rece vânt,
Deasupra-mi teiul sfânt
 Să-și scuture creanga.

Cum n-oi mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M-or troieni cu drag
 Aduceri-aminte.
Luceferi ce răsar
 Din umbră de cetini,
 Fiindu-mi prieteni,
O să-mi zâmbească iar.
 Va geme de patemi
Al mării aspru cânt...
Ci eu voi fi pământ
 În singurătate-mi.

LA STEAUA

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.

Îcoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem, și nu e.

Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.

PE LÂNGĂ PLOPII FĂRĂ SOȚ

Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut;
Mă cunoșteau vecinii toți –
Tu nu m-ai cunoscut.

La geamul tău ce strălucea
Privii atât de des;
O lume toată-nțelegea –
Tu nu m-ai înțeles.

De câte ori am așteptat
O șoaptă de răspuns!
O zi din viață să-mi fi dat,
O zi mi-era de-ajuns;

O oră să fi fost amici,
Să ne iubim cu dor,
S-ascult de glasul gurii mici
O oră, și să mor.

Dându-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins;

Ai fi trăit în veci de veci
Și rânduri de vieți,
Cu ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț,

Un chip de-a pururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi.

Căci te iubeam cu ochi păgâni
Și plini de suferinți,
Ce mi-i lăsară din bătrâni
Părinții din părinți.

Azi nici măcar îmi pare rău
 Că trec cu mult mai rar,
Că cu tristeță capul tău
 Se-ntoarce în zadar,

Căci azi le semeni tuturor
 La umblet și la port,
Și te privesc nepăsător
C-un rece ochi de mort.

Tu trebuia să te cuprinzi
 De acel farmec sfânt
Și noaptea candelă s-aprinzi
 Iubirii pe pământ.

ȘI DACĂ...

Și dacă ramuri bat în geam
 Și se cutremur plopii
E ca în minte să te am
 Și-ncet să te apropii.

Și dacă stele bat în lac
 Adâncu-i luminându-l
E ca durerea mea s-o-mpac
 Înseninându-mi gândul.

Și dacă norii deși se duc
 De iese-n lăcu luna
E ca aminte să-mi aduc
 De tine-ntotdeauna.

Poeziile sunt reproduse după: Mihai Eminescu, *Poezii*, seria *Cărțile civilizației românești. Lecturi esențiale*. Text ales și stabilit, fragmente critice de Perpessicius, volum îngrijit de Dimitrie Vatamaniuc, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, 267 p.

APRECIERI CRITICE

Fragmentele de mai jos sunt selectate din diferite lucrări de teorie, critică și istorie literară, precum și din manualele de alternativă (reperele de interpretare, modelele de analiză ale limbajului poetic și de prozodie, aprecierile critice). Ele contribuie la îmbogățirea limbajului teoretico-literar, la dezvoltarea și ordonarea gândirii critice și teoretice, cât și la formarea modalității de a elabora un punct de vedere modern în ceea ce privește aprecierea și interpretarea unei opere literare. Numele istoricilor și a criticilor literari citați aici, cât și a autorilor de manuale sunt nume de referință în domeniul literaturii române.

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA: „De la *Fiind băiet...* până la *O, rămâi...* sau *Povestea codrului*, pădurea ca mit se referă la erou, la lumea sa adâncă interioară, la arhetipurile unui subconștient individual. Dar treptat se încheagă un mit al codrului ca mit național, legat de un subconștient colectiv, al unei etici arhaice. E ca și cum o creștere interioară în putere și densitate ar fi transformat *pădurea* în *codru*, făcând-o să treacă de la tainica corespondență cu un suflet individual la o legătură mai complicată, de o natură mai adâncă, cu un suflet colectiv. Să fi fost oare pădurea ca un centru pierdut în care, odată, în revolta sa vârstă de aur, a copilăriei, sufletul ca microcosm se aflase într-o stare de unitate, de armonie?

S-ar părea că de *codru* se leagă, în concepția eminesciană, un destin mai înalt decât cel individual, o încărcătură magică ce-l investeste cu un tip de cunoaștere superioară, cu o atotștiință lipsind omului și depășind granițele istoriei printr-o tainică viziune a țelurilor unei misiuni a unui popor, într-un spațiu dat. O imagine folosită de câteva ori de către scriitor a ghindei în care e prefigurată pădurea de stejari ni se pare, de altfel, a constitui un fel de model al creșterii organice, aplicat prin analogie unui popor, unei națiuni.

Astfel, printr-o treaptă de metaforă, codrul, gândit de Eminescu în rândul celor perene din natură (cum am văzut mai înainte), este omologat cu *topos*-ul sacru, plin de puteri, al patriei, devenind un personaj mitic, un geniu tutelar al acestuia. În el se regăsește copilăria, vârsta de aur a neamului, el păstrează, misterios, fângăduințele pentru mai târziu, ascunse în timpuri de

restricte. Martor neclintit al unei istorii lungi, el știe mai mult decât toți și leagă etapele și personagiile într-un fel numai de el înțeles, într-o ordine mai înaltă decât aceea a comprehensiunii comune”.

(Zoe Dumitrescu-Bușlenga, *Mitul pădurii*, în vol. *Eminescu – cultură și creație*, Editura Eminescu, 1976, p. 47-48)

VLADIMIR STREINU: „Din tot ceea ce analiza critică poate izola ca element și sumă de frumusețe, opera poetului va crește întregă din *Floare albastră* ca dintr-un embrion. Simbolurile morții vor naște simbolurile eternității, cu limba lor când oraculară, când hieratică, totdeauna solemnă; simbolurile vieții vor naște simboluri ale temporalității în grai dialectal, familiar și uneori jucăuș intimist. O muzicalitate proprie fiecărei serii de simboluri, una ca și inumană, derivată din rotirea astrelor, alta patetică și adesea sentimentală glumeață, ritmată de bătăile inimii omenești, prima cu dezvoltări simfonice în *maiestuoso*, iar a doua în *appassionato* și nu o dată în *scherzando*, va sublinia orchestral opoziția motivelor inițiale. Nu însă spre a-și da relief unul altuia se vor alătura ele. Căci, deși valori narativ incompatibile, aceste realități vor intra, pe tot cuprinsul operei, într-un dialog neîncheput, dialogul eternului cu efemerul constituind marele arc voltaic al lirismului eminescian. Consimțirea și, de la un timp, perpendicularitatea transcendentului la real, de o parte, și vocația realului la transcendent, de alta, compun latența embrionară din *Floare albastră*, pe care opera întregă o va actualiza și multiplica, urmând să reînfiorească suprem în *Lu-ceafărul*. Până la drama lui Hyperion însă, până la retragerea lui din nefireasca aventură cu realul, vor exista numeroase momente de compoziție a contrariilor. Sentimentul mixt de „dulce jele”, „fermecat și dureros” sau „dureros de dulce” le va atesta neîndoielnic împletirea, pe care modularea pesimismului din *Floare albastră* („Ah! Ea spuse adevărul” și „Totuși este trist în lume”) o semnalizează întâia dată. În lumea lui Eminescu, Apollo nu spânzură ca în mitologia greacă pe Marsyas; zeul e ispitit de frumusețea omului-muritor, cu care dorește să-și îndoiască natura nemuritoare. Se vor despărți în cele din urmă, fiindcă îi desparte *legea*, dar nu fără a păstra fiecare în felul lui amintirea seducătoarei experiențe. Încât mai semnificativă decât disocierea finală este încercarea zeului de a se umaniza

prin iubire și a omului de a se zeifica prin aspirația la etern. La Eminescu poezia vieții dă preț poeziei morții, și în această perspectivă opera i se alcătuiește diferit.”

(Vladimir Streinu, *Floare albastră* și lirismul eminescian, în vol. *Studii eminesciene*, Editura pentru Literatură, 1965, p. 486-487)

Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu este o așa de covârșitoare inteligență, ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-și întipărise vreodată nu-i mai scăpa (nici chiar în epoca alienației declarate), încât lumea în care trăia el după firea lui și fără nici o silă, era aproape exclusiv lumea ideilor generale ce și le însușise și le avea pururea la îndemână.

(Titu Maiorescu, *Eminescu și poeziile lui*, 1889)

Lirica lui Eminescu nu mai este expresiunea omului fericit, ci suspinul unui suflet care a visat mai mult decât a putut întâlni pe lume și s-a înălțat prea sus pentru ca să nu se întoarcă amărât la ceea ce-l lega de pământ. El a văzut prea departe pentru ca să se poată înșela cu aparențe și și-a cunoscut prea bine sufletul pentru ca să nu înțeleagă cât de mult se îndepărta de cei care priveau viața ca o fermecătoare feerie.

(Ovid Densusianu, *Poezia română în secolul al XIX-lea*, cca 1900)

Decepția îi dă lui Eminescu înălțimea care-i lipsește din dragoste, și lumina târzie și dureroasă, rămasă ca o chiciură pe plopul lui, după ce dragostea s-a stins, compensează deficiența. De fapt, poezia caracteristică și mare a lui Eminescu, se ridică de aici, din mâhnire. Speranță, credință, mângâiere, nimic nu se găsește în Eminescu. Locul de încălzire e dezamăgirea.

Accentele sunt profunde. Dezamăgirea a dat limbii românești o capodoperă de amărăciune glacială, care se cheamă *Luceafărul*.

(Tudor Arghezi, *Scrieri-Proze*, Vol. 27, Editura Minerva, 1975, p. 71)

Buciumul chemând la arme, atunci când situația o cere îl întâlnim în *Scrisoarea a III-a* după dialogul dintre Mircea și Baiazid și plecarea domnitorului român de la ceea ce am numi

masa tratativelor: „Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium”, vers ce urmează a rima tot cu „zbucium”: „Și abia plecă bătrânul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!”

Este și semnul începerii luptei crâncene conduse de Mircea cel Bătrân și o chemare răsunând în depărtări, pentru marea înțeleștare ce va urma.

(Vasile Vasile, *De la muzica firii și a sufletului la muzica sferelor (Muzica în viața și în creația lui Eminescu)*, Editura Petron, București, f.a., p.127)

Acest poem (*Revedere* – nota red.) de sorginte folclorică a fost publicat în „Convorbiri literare”, în 1879, deși manuscrisele eminesciene precizează faptul că a fost elaborat cu câțiva ani mai înainte, integrându-se liricii de tinerețe a poetului. Dialogul imaginar cu un element de natură personificat este un procedeu specific doinelor populare românești. Primul vers, constând într-un apelativ reluat în formă diminutivată și adresat codrului, a fost reprodus de Eminescu întocmai, dintr-o doină culeasă de el și notată pe fila unui manuscris. Eminescu a folosit și un model cult (volumul *Doine* al lui Vasile Alecsandri). Dacă poetul de la 1848 menținuse – în doinele sale – tematica și versificația populară, Eminescu a depășit sursele folclorice prin imaginarea unui decor natural, devenit specific prin implicațiile filozofice ale liricii sale și prin desăvârșirea tehnicii prozodice.

Forma dialogată a poemului presupune existența a două planuri distincte, înfățișate prin antiteză: condiția umană, caracterizată prin efemeritatea ei, și cadrul natural, care rămâne veșnic. Planul uman este predominant interogativ, poetul formulând la adresa codrului întrebările esențiale despre existență, care l-au frământat toată viața. Astfel, poetul a dorit să reliefeze perpetua curiozitate a omului, care se raportează mereu pe sine la scara întregii naturi. Planul personificat al codrului este mai ales, afirmativ, fiind alcătuit din răspunsurile acestuia la întrebările neliniștite ale ființei. Se poate constata – pe măsura derulării versurilor – o evoluție a sentimentelor poetului, de la bucuria inițială a regăsirii intimității cu natura, până la amărăciunea finală a constatării că Universul se menține etern, în timp ce omul este pieritor. (...).

Codrul reînvie, în fața poetului, imaginea antitetiică a celor două anotimpuri majore, cel hibernal și cel estival. În timpul

iernii, pădurea ascultă resemnată vuietul *viscolului*, care îi distruge podoabele vegetale, *rupând* crengile copacilor, înghețând apele, acoperind cu troiene cărările și „gonind” păsările cântătoare. Repetiția gerunzială („rupând”, „astupând”, „troienind”, „gonind”) simbolizează perpetuarea succesiunii anotimpurilor și reluarea monotonă a stihilor naturii. Viscolul se repetă în fiecare an, iar codrul, familiarizat cu efectele acestuia, nu se mai teme de el. În timpul verii, pădurea reînvie și îmbracă haina vegetală de o mare varietate cromatică. Drumurile prin codru și, mai ales, cele ce duc spre izvoare sunt însuflețite de cântecele femeilor. Într-o variantă a poemului, elementele vegetale erau înlocuite cu cele animale. Dar Eminescu le-a preferat pe cele dintâi, pentru a sublinia faptul că esența naturii nu se modifică, numai formele ei fiind supuse transformărilor. În timp ce își umplu „cofele” cu apă, femeile întonează doinele tradiționale în lumea rurală. Se remarcă prezența și repetiția în exces a dativului posesiv și a celui etic, formulate cu ajutorul pronumelui personal *mi*. Codrul este bucuros să înregistreze prezența umană cotidiană în mijlocul său; este mândru de faptul că fiecare „cărare spre izvor” aparține tuturor. În codru omul și-a găsit fie un adăpost în vremuri grele, fie a privit natura ca pe un paradis terestru, în care dragostea dintre ființe este ocrotită.

Poetul se adresează codrului, folosind accente de odă prin care elogiază tinerețea veșnică a formelor naturale. Repetiția substantivului nearticulat „vreme”, antiteza verbală temporală „trece-vine” și tautologia lexicală a adjectivului „tânăr” asociat cu verbul „întinerești” subliniază ideea că, în ciuda timpului, natura se păstrează identică cu sine. Epitetul metaforic „râuri line” accentuează ideea filozofică panteistă, conform căreia în natură totul curge, se mișcă și se metamorfozează dintr-o formă într-alta.

Poetul asociază, în mod intenționat pleonastic, două adverbe de mod – „tot” și „mereu” – pentru a reliefa continuitatea existenței formelor naturale. El este uimit de faptul că natura terestră și cosmică nu se supune legilor implacabile ale timpului care guvernează și pun capăt vremelniceii treceri omenеști prin lume. Capacitatea de a înțelege fenomenele aparent de neînțeles rămâne un atribut al acelei vârste miraculoase, care, pentru Eminescu, a fost copilăria. Această idee coincide

cu finalul poemului elegiac *O, rămâi...* După trecerea iernii, la sosirea primăverii, pădurea va renaște cu elementele sale de floră și de faună, regenerându-se, precum mitica pasăre Phoenix din propria cenușă. În finalul poemului, răspunsul codrului subliniază perenitatea naturii și statornicia speciilor ei, în pofida curgerii eterne a timpului și a acțiunii distructive a stihțiilor. Pentru natură, noțiunea de „vreme” nu există, iar fenomenele telurice și astrele se repetă identic: stelele apar și își reflectă lumina în apele lacului, vântul bate, frunzele foșnesc, iar Dunărea își urmează cursul ei prestabil. Eminescu obține efecte stilistice din îmbinarea repetiției cu chiasmul, ca să reliefeze faptul că noțiunile morale de bine și rău, de frumos și urât nu există în spațiul natural: astfel, fie vremea „rea sau bună”, ori „bună-rea”, ritmurile cosmice se succed la fel. Noțiunile etice invocate influențează numai destinul uman, căci soarta fiecărui individ este „schimbătoare”, oscilând fatal între bine și rău. Omul reprezintă o ființă „rătăcitoare”, curând – în permanență – locul ideal în care să existe și să se statornicească. Aceste definiții referitoare la menirea omului în lume sunt formulate ca niște maxime de către codru. În opoziție cu destinul fragil și modificabil al omului, natura este puternică prin trăsăturile ei imuabile, căci rămâne neschimbată, păstrându-și formele, legile și ritmurile dintotdeauna. Codrul nu este singur, el se integrează într-o pluralitate a fenomenelor, marcată, în poezie, de pronumele personal „noi” și de folosirea verbelor la persoana I plural: „ne ținem”, „cum am fost așa rămânem”. Eminescu întrebuițează o arhaică locuțiune verbală, în care apare dativul locativ cu funcție de complement circumstanțial de loc: „Iar noi locului ne ținem...” (s.n.)

Partea finală a poemului constă într-o amplă enumerație a elementelor naturii, grupate într-o ordine firească, ce reunește spațiul terestru cu cele cosmic: în apele „mărilor” se varsă cursurile „râurilor”, în lumea pământeană se înscriu „pustiurile”, astrul nocturn și cel diurn luminează, pe rând, momentele temporale ale nopții și ale zilei, iar „codrul” se armonizează cu susurul „izvoarelor”.

Așadar, *Revedere...* este o elegie meditativă, scrisă după modelul folcloric al doinei românești. Poetul face, totuși, o excepție în privința metrului trohaic al versurilor, care nu concordă semantic cu tema de jale a poemului.

Elementele folclorice preluate de Eminescu sunt: motivul codrului, personificat și înfățișat ca un confident ideal al omului, dialogul imaginar cu un element natural, familiaritatea adresării directe între două personaje devenite simbolice, versificația poeziei constând în: ritmul trohaic, măsura versului tradiționalului de 7-8 silabe, rima împerecheată alternând cu monorima (rima continuă).

Elementele culte, se reflectă originalitatea poetului romantic, constau în: sentimentul elegiac dominant, substratul filozofic al versurilor, viziunea pesimistă asupra condiției umane. Ideea de eternitate a universului în opoziție cu soarta precară a individului, condamnat să viețuiască sub semnul „norocului”.

Spre deosebire de predecesorii săi (I. Heliade-Rădulescu, Vasile Cârlova, Vasile Alecsandri), Eminescu nu a fost un simplu pastelist, pentru că el nu a descris imagini reale, ci cadre fantastice spațiale și atemporale. Natura eminesciană are o valoare intelectual-reflexivă, căci elementele sale componente devin suporturi simbolice ale meditației poetului. Decorul eminescian este specific și reunește cele două dimensiuni esențiale – terestru și cosmicul – reconciliate într-o viziune unitară a naturii universale. Pentru poet, spațiul cosmic este imaginat în două ipostaze: fie într-o proiecție a genezei (a nașterii lumii din chaos), fie într-una a stingerii depline, prin care se prefigurează dispariția civilizației omenești și chiar dezagregarea cosmosului. Armonia universală reconciliază contrariile, poetul construind – deopotrivă – imagini cosmogonice și escatologice. În cadrul fizic eminescian, erosul evoluează în timp, de la idealitate la dezamăgire și la o atitudine contemplativ-filozofică despre semnificația iubirii trecute. Dintre elementele terestre predomină cele acvatice, concretizate sub forma izvoarelor, a lacurilor, a mării și a oceanului. Dintre vegetale, poetul preferă teiul și salcâmul, simboluri ale verii, ale mireasmelor florale și ale plenitudinii germinative. Elementele cosmice recurente în poezia eminesciană sunt: cerul, stelele, luceferii, și, mai ales, luna. G. Călinescu chiar numește atracția poetului către spațiul selenar – „lunatism”. Soarele apare rareori în lirica poetului și, îndeosebi, în cea de tinerețe. Natura terestră este sugerată într-o continuă rotire a anotimpurilor, care marchează trecerea irevocabilă a timpului. Eternitatea duratei temporale este mereu

pusă în antiteză cu efemeritatea existenței omenești. Decorul eminescian teluric are adesea un aspect paradisiac, de o perfecțiune ideală, unde elementele de floră și faună abundă. Este o natură mitică, de început de lume, în care cuplul uman reactualizează imaginea perechii omenești primordiale din Eden.

Sub influența literaturii populare, Eminescu personifică toate elementele naturii, menite să sugereze stările sufletești ale îndrăgostiților. Consonanța dintre natură și iubire este evidențiată de către Eminescu prin două atitudini lirice distincte: când imaginează o dragoste fericită sub forma împlinirii erotice, poetul înfățișează peisaje familiare de basm, intime, ocrotitoare, precum în poemele: *Călin (file din poveste)*, *Dorința*, *Lacul*, *Crăiasa din povești*, *Sara pe deal*, *Lasă-ți lumea...* etc.; când, dimpotrivă, evocă dezamăgirea lui în iubire și spulberarea unui sentiment odinioară puternic, el proiectează un decor sumbru, încrămențit, rece, cu elemente naturale stinghere, lipsite de pozoabe vegetale și chiar agonizante, ca în poemele: *Pe lângă plopii fără soț*, *Sonetele...*, *La steaua...*, *Trecut-au anii...*, *Și dacă...*, *Din valurile vremii...*, *De ce nu-mi vii?* ... etc.

Ca și Alecsandri, M. Eminescu s-a dovedit un pasionat culegător de folclor, fără a intenționa publicarea unei antologii de creație populară, ca predecesorul lui. Respectând una dintre cerințele curentului romantic, Eminescu a văzut în folclorul național o sursă importantă de inspirație creatoare. G. Călinescu chiar a analizat interferența liricii populare cu cea eminesciană într-un capitol special al exegezei sale (*Opera lui Mihai Eminescu*), intitulat „Folclor savant”. Criticul observă două maniere distincte de folosire și selectare a elementelor folclorice de către Eminescu: fie preluarea directă a motivelor și a temelor recurente în lirica folclorică, fie modificarea cultă a surselor populare. În prima categorie, Călinescu așază așa-numitele „romanțe cantabile”, iar în cea de-a doua integrează opere fundamentale, precum *Luceafărul* și *Mai am un singur dor...*

Romanticul Eminescu afirmă că o literatură cultă nu-și poate defini specificul național decât în măsura în care a valorificat integral tradițiile istorice și folclorice ale națiunii sale. El consideră că literatura populară a reușit performanța artistică de a găsi expresia cea mai potrivită, mai directă și succintă de exprimare a ideilor rapsozilor, prin șlefuirea colectivă și succesivă a aceluiași text folcloric de către mai mulți autori anonimi.

În acest sens, poetul exclamă admirativ: „Poezia populară este expresia cea mai scurtă a simțământului și a gândirii”. Eminescu își propusese încă din tinerețe să atingă, în opera lui, limpezimea de conținut și perfecțiunea în formă artistică, ambele fiind trăsăturile caracteristice ale etosului românesc. Dintre poemele în care Mihai Eminescu a prelucrat motive populare în forme deosebit de rafinate, menționăm: *Revedere...*, *Povestea codrului*, *Ce te legeni...*, *La mijloc de codru...*, *Peste vârfuri...*, *Somnoroase pășărele*, ori epistola feciorului de domn către soția sa, din *Scrisoarea III*, fragment liric inspirat dintr-o doină de cătanie, culeasă de poet în peregrinările sale prin țară.

(Eugen Simion (coordonator), Florina Rogalski, Daniel Cristea Enache, *Limba și literatura română, manual pentru clasa a XI-a*, Editura Corint, 2002, p. 99-104).

Eminescu urmărește viața politică și culturală din Bucovina pe tot parcursul activității sale scriitoricești. Cum „Foaia Societății...” își încetează apariția în decembrie 1869, poetului nu i se mai ivește prilejul să se ocupe de ea. Abia în 1881, sau puțin mai înainte, când se hotărăște să dea o organizare materialului folcloric din manuscrisele sale, dă peste nr. 5-6 din mai-iunie 1867 al foii bucovinene, pe care-l păstra, probabil, încă de la apariția lui în 1867 în „lada” sa cu manuscrise. Decupează cele patru poezii de aici, la care alătură, tot prin decupări, poezii din alte publicații, încă neidentificate. Poeziile sub această formă se păstrează în manuscrisul 2260, 305-307, manuscris miscelaneu, constituit din foi din diferite epoci. Transcriem poeziile în ordinea în care se publică în foaia bucovineană.

IV

Câte păsări sunt pe lume
Toate cină și s-alină;
Numai eu n-am ce cina
Și n-am unde m-alina,
Că mi-i cuibul lângă drum
Sub o tufă de alun,
Câți oameni pe drum trecea,
Toți în cuibul meu zvârlea.
Deci eu rău m-am supărat
Și cuibuțul mi-am mutat

În vârful muncelului
Sub crengile bradului
Unde-i drag voinicului
Și-i place fârtatului.
Dar și-aicea nu-i alin,
Nici scăpare de-al meu chin,
Căci brazii se clătina
Și mereu se legăna.
— De ce voi vă clătinați
Și mereu vă legănați
Cu vânt și fără vânt
Cu crengile la pământ?
— Cum să nu ne clătinăm
Și să nu ne legănăm
Când vin meșteri de la țară
Cu securi și cu topoară
Ca pe noi să ne doboară,
Să ne ducă-n gios la țară,
Să ne facă lemnicioară
Lacrimă drăguțelor
Și blastăm măicuțelor.

(Dimitrie Vatamaniuc, *Eminescu și „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura română în Bucovina”*, „Glasul Bucovinei” nr. 3, 1994, p. 59, 61–63)

Despre *Serbarea de la Putna*, Mihai Eminescu, unul dintre organizatorii ei, scria în ziarul „Timpul”: „Un model de lucrare pentru binele poporului nostru este Serbarea de la Putna, care a reîmprospătat în mintea fiecărui român memoria sfântului erou Ștefan cel Mare și groaznicului trăznet al dușmanilor doritori de viața și leagănul nostru.

Iată serbarea, iată mărețul spectacol despre a căruia însemnătate și curs ne-am propus a prezenta lectorilor noștri o scurtă dare de seamă”.

Poetul descrie cu lux de amănunte felul în care „comitetul aranjator”, din care, știm bine, făcea parte și pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi, împodobise atunci drumul spre mănăstire: „Din sat până la mănăstire de-amândouă părțile șoselei, pe lângă arborii naturali erau împlântate în pământ cetine

de brad în două șiruri paralele. Ici și colea în direcția acestor alee artificiale erau așezate lămpioane mari și mici cu luminițe. La mijlocul drumului, considerat din sat până la mănăstire, se înălța un impozant arc de triumf, construit din crengi de brad, decorat cu o mulțime de flamuri. Pe frontispiciul arcului se citea cuvintele: Memoriei lui Ștefan cel Mare, mântuitorul neamului”.

În momentul când preoții intraseră în altar „pentru a începe sfintele ceremonii, când la pomenirea numelui neuitatului erou clopotele se clatină, salvele de tunuri vuiesc...” poetul, cuprins de un fior înălțător, își închipuise, cum aie avea, în ecurile repetate ale clopotelor și în luminile strălucitoare ale focurilor aprinse pe culmile dealurilor dimprejur, apare fantoma voievodului, transportându-l „în timpurile când viteazul pe care-l celebrăm după patru secole sta cu fierul în mână, ca un zid de apărare al creștinătății contra furiei musulmane”.

Sunt mai puțin cunoscute astăzi versurile publicate în această poetică și impresionantă „dare de seamă”, versuri împrumutate de la Gr. Alexandrescu și transferate asupra lui Ștefan cel Mare:

Mușchiul zidului se mișcă, pintre iarbă se strecoară
O suflare care trece ca prin vine un fior...
Este ora nălucirii: Un mormânt se dezvălește,
O fantomă-noronată din el iese... o zăresc...
Iese... vine cătră țarmuri... stă... în preajma sa privește.
Râul înapoi se trage, munții vârful îl clătesc.
Ascultați... marea fantomă face semn... dă o poruncă...
Oștiri, taberi fără număr împrejur-i înviez;
Glasul ei se-ntinde, crește, repețit din stâncă-n stâncă,
Transilvania-l aude: ungurii se înarmez.
Salutare, umbră veche! Primește-nchinăciune
De la fii României, care tu o ai mărit:
Noi venim mirarea noastră la mormântu-ți a depune,
Veacurile ce-nghit neamuri al tău nume l-au răpit.

Sufletul preaplin de emoție al poetului simțise atunci în preajma sa spiritul marelui voievod.

(Alexandrina Cernov, *Ștefan cel Mare – mit, legendă, simbol în lupta pentru drepturile naționale ale românilor din Basarabia și Bucovina*, în: *Jumătate de mileniu întru învecinicirea lui Ștefan cel Mare*, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung-Bucovina, 2004, p. 217-226)

Eminescu a fost un om care a viețuit și gândit, a vorbit și a scris. Din ceea ce a scris a rămas o bună parte; din ceea ce a vorbit ni s-a păstrat foarte puțin; dar din ceea ce a gândit ne-a fost transmis extrem de puțin. Criticii și istoricii literari își declară tot mai frecvent și cu glas mai apăsat dorința pentru „o imagine nouă a lui Eminescu, impusă atât din interiorul culturii românești, cât și din afara ei” (Mihai Cimpoi, *Spre un nou Eminescu*, Dialoguri cu eminescologi și traducători din întreaga lume, 1995), în care să regăsească „Adevărul și Întregul Eminescu”.

Impresia mea – din puțină lectură a biografiei și operei poetului – rămâne totuși că nu vom avea niciodată un nou Eminescu, pentru că: 1. Eminescu rămâne ceea ce a fost în vechimea lui el însuși; 2. Eminescu nu poate fi înnoit sau recondiționat fiindcă e prea complex prin el însuși iar noutatea descoperită sau revelată de un biograf sau de către critic are toate șansele să se dovedească... veche.

Singura noastră cale și poate chiar singura șansă ar fi de a-l percepe întreg și esențial în el însuși, prin el însuși. Noutăți nu se mai pot săvârși în legătură cu Eminescu; orice s-ar descoperi nu-l schimbă pe Eminescu, cel ce a fost în realitatea lui, în vivo; orice s-ar inventa nu-l poate redimensiona pe Eminescu, cel ce este încremenit în texte, in vitro. Cât din acest *in vitro* cuprinde cititorul nu cade în răspunderea lui Eminescu, ci a lectorului, a zilei în care se oficiază lectura sau a mijloacelor cu care se face această lectură, ceea ce înseamnă că putem vorbi îndreptățit doar de un Eminescu „diacronic”, al unui timp dat de lectură (Alexandru Piru, *Eminescu – azi*, 1993). Iar în acest spațiu, lecturile noastre eminesciene ar trebui să se desfășoare sincron în trei trepte:

a – lectura nemijlocită a textului eminescian;

b – lectura meta-textului critic sau biografic;

c – lectura relațiilor paradigmatică dintre textul eminescian și contextul cultural, artistic, social-istoric și particular-biografic.

Și astfel pe fiecare treptată lecturală ne va întâmpina un alt Eminescu, pentru că ne aflăm în fața unui *Hipertext Eminescu*.

Ceea ce ar mai fi de făcut încă urgent pentru poetul și ziaristul M. Eminescu poate fi o rece distanțare a operei și biografiei sale de tiparele impuse autoritar de Titu Maiorescu,

C. Dobrogeanu-Gherea, Garabet Ibrăileanu, G. Călinescu, George Munteanu, Augustin Z. N. Pop, căci foarte multe dintre aserțiunile performante până la acest sfârșit de veac XX au fost făcute înainte de încheierea ediției monumentale de *Opere* (1939-1995) și înainte de a se fi operat cu întreaga paradigmă a conexiunilor social-istorice, religioase, culturale sau politice din epoca în care a trăit, gândit și scris poetul.

Odată cu definitivarea ediției de opere avem la îndemână un material exhaustiv și sistematizat. Pasul ce urmează ar trebui făcut cu facsimilarea caietelor eminesciene – ideal cultural neîmplinit de filosoful Constantin Noica – într-un îndoit scop și folos: – al contemplării și lecturilor romantice prin contactul imediat *de visu* cu textul poetului; – al analizelor sistematice, științifice, specializate pentru confruntarea textelor tipărite cu paradigma olografă. Facsimilarea ar putea fi realizată într-un mod computerizat și mult mai economic decât orice ediție imprimată pe hârtie: scanarea textelor într-un *Corpus Eminescu* – manuscrise, articole din ziarul „*Timpul*”, din alte periodice; arhivarea caietelor pe dischete; accesul public la Corpusul Eminescu, vizualizare, listare, copiere pe dischete și accesarea internet.

Pentru cititorii români și străini secolul următor va fi al unui Eminescu „sincronic”, facsimilar și internetar, ceea ce implică:

- lectura facsimilară, obișnuită sau specializată;
- colectarea și filtrarea observațiilor prin diferite grile;
- întocmirea unei bibliografii conect-exhaustive.

Vom avea un Eminescu mai bogat, mai divers, mai vital; într-un cuvânt, un alt Eminescu decât cel pe care l-am citit, centrat și cunoscut până acum; un Eminescu el însuși, fără girofar, bodyguarzi și purtători de cuvânt. Vom avea un Eminescu al fiecărui cititor, în funcție de apetență și competență; un Eminescu al inconodulilor și un alt Eminescu al inconoclaștilor, precum și un alt Eminescu, al adevărului; acest adevăr va fi mai aproape de Eminescu și mai aproape de noi; va fi un adevăr al fiecărui cititor căutător sau căutant de adevăr.

În orice caz, doar necititorul necinstit se va depărta sau va lipsi de acest adevăr.

Multe aserțiuni critice sunt rezultatul unor excelente intuiții, *nimic* nu poate fi aruncat, al unor observații parțiale, altele,

al câtorva vinovate corelații și *totul* trebuie revăzut. Nimerit și firesc ar fi Eminescu să se fi învechit. Ceea ce ar însemna că noi, jivinile literare de la capătul mileniului doi, am făcut mari progrese în expresia gândului prin cuvânt românesc. Care ar fi acel gând? Care ar fi acel cuvânt? Care ar fi acel progres? Și mai cu seamă care ar fi acel folos suplimentar în viața poporului vorbitor de limbă română? Căci, dacă expresia nu schimbă cuvântul iar cuvântul nu schimbă gândul, folosul rămâne doar ... vântul.

Dar Eminescu nu se poate învechi decât în măsura în care îl citim cu ochi îmbătrâniți, cu vechi unelte.

(Ion Filipciuc, *Înspre alt Eminescu*, Editura „Augusta”, Timișoara, 1999, p. 6-8)

TEODOR V. ȘTEFANELLI: „Când în anul 1860 am făcut cunoștința lui Eminescu la liceul Cernăuți; mi-a spus că a cercetat în Cernăuți în două clase primare și anume clasa a treia și a patra a școlii primare greco-orientale, care se numea pe atunci National-Hauptschule. Asupra acestor doi ani ce i-a petrecut Eminescu în școala primară din Cernăuți nu pot da deslușiri din autopsie, fiindcă atunci mă aflam la școala primară din Siret, unde îmi făceam învățătura. Totuși cred că nu va fi de prisos dacă voi reconstitui, după datele oficiale ce-mi stau la îndemână, știrile privitoare la Eminescu pe timpul celor doi ani de învățatură la școala primară. Făcând aceasta mă bazez pe testimoniile din clasa a III-a și a IV-a scoase din registrele acestei școli și publicate de profesorul dr. Radu I. Sbiera în Almanahul literar pe anul 1903. Nefiind acest almanah accesibil tuturor cari se interesează de viața lui Eminescu, reproduc aici în anexă testimoniile lui Eminescu pe cele patru semestre din clasa a treia și a patra, adăugind, în conformitate cu afirmațiunea d-lui profesor dr. Radu I. Sbiera, că alte testimonii nu se află în registrele menționatei școli.

Din aceste testimonii vedem că amicul Eminescu a intrat în luna septembrie 1858 în clasa a II-a a școlii primare din Cernăuți, prin urmare trebuie să fi fost supus unui examen de primire ca să poată fi admis deodată în clasa a II-a. Cum și unde a fost Eminescu instruit și pregătit pentru acest examen nu am putut afla.

Ni se impune acuma de la sine întrebarea: Ce vârstă a avut Eminescu când a început să cerceteze această școală?

În testimoniile menționate este notat că Michail Eminowicz s-a născut la 6 decembrie 1850 la Botoșani. Cu totul altă dată a nașterii lui Eminescu arată testimoniul său de liceu, căci, în testimoniul lui Eminescu din întâia clasă a liceului, liberat de direcțiune pe semestrul I al anului 1860-1861 stă nota oficială că Eminescu s-a născut la 14 decembrie 1849 în Botoșani, vra să zică cu un an înainte de cum este notat în testimoniile din școala primară. Nota din testimoniul liceal trebuie să fi fost conformă cu actul de naștere prezentat direcțiunii, pentru că pe atuncea directorul liceului, Ștefan Wolf, cerea cu mare strictețe actul de naștere și nu-l introducea pe elev în registrele liceului, adică nu-l primea în liceu până nu i se prezenta acest act.

Elevul trebuia să se prezinte la primire însoțit de părinți, sau de tutor, și aceștia trebuiau să înainteze directorului testimoniul prin care se documenta că elevul a absolvit cu bun succes școala primară și pe lângă acest testimoniul și actul de naștere, așa s-a întâmplat și cu mine, când un an în urmă am intrat și eu în acest liceu. Tatăl meu nu adusesese cu sine actul de naștere, și același director, Ștefan Wolf, nu m-a primit în liceu, până ce nu i-a prezentat tatăl meu acest act pe care după o săptămână și l-a procurat de la oficiul parohial din Siret, unde eram născut. Dacă a introdus deci directorul în registrul oficial al liceului că Eminescu s-a născut la 14 decembrie 1849 în Botoșani, a trebuit s-o facă aceasta pe baza actului de naștere ce i s-a prezentat, căci aceasta este întâia însemnare oficială în registre, este prescrisă de lege și o condițiune pentru a fi primit în liceu. Fost-a însă acest act de naștere exact? Iată o chestiune asupra căreia părerile încă nu sunt pe deplin lămurite. Mie însumi mi-a spus poetul atât în Cernăuți, cât și în Viena că s-a născut la anul 1849, iară să-mi numească ziua și locul nașterii; În un registru al societății literare „Junimea” din Iași a însemnat Eminescu singur că s-a născut la 20 decembrie 1849 în satul Ipotești.

Și tatăl lui Eminescu a însemnat pe o Psaltire veche că Mihai s-a născut la 20 decembrie 1849, iar actul de naștere de la „Adormirea Maicei Domnului” din Botoșani, copiat și publicat de d. Corneliu Botez și autentificat de grefa Tribunalului Botoșani, arată că Michail fiul căminarului Gheorghe Iminovici și a soției sale Ralu s-a născut la 15 Ghenarie 1850. Deosebirea între data nașterii din registrele liceului, apoi între data nașterii așa precum a însemnat-o poetul în registrul „Junimii” iar tatăl său pe Psaltire, și între actul de naștere publicat de d. Corneliu

Botez, nu este mare, numai o lună, și așa putem stabili cu siguranță că începând Eminescu să cerceteze clasa a treia a școlii primare din Cernăuți avea vârsta de 8 ani și 8 sau 9 luni.

Din testimoniile ce le publicăm, vedem că în școala primară Eminescu a învățat bine. Din purtare a avut tot notă bună, asemenea și din sârguință, afară de semestrul al doilea din clasa a II-a când a avut numai notă bună de siguranță. În limba germană a făcut progres foarte frumos, căci numai în semestrul întâi al clasei a II-a a avut notă bună, pe când notele din toate celelalte semestre sunt foarte bune. La finele clasei a IV-a a fost clasificat cu eminență al 5-lea între 82 de elevi. Și vom vedea că deși era încă un copil în clasele primare, totuși acesta a fost timpul când Eminescu a avut cea mai bună purtare la școală și cele mai bune note din obiectele de învățătură. Timpul acesta este perioada de strălucire în învățatura de școală a lui Eminescu.

Unde a locuit el pe timpul cât a cercetat școala primară nu am putut afla”.

Din Amintiri despre Eminescu, de Teodor V. Ștefanelli, membru al Academiei Române. Cu o ilustrațiune, facsimile și anexe, Buc. Institutul de arte grafice, C. Sfetea, 1914. Reprodus după: *Antologie de Daniel Corbu, Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*, Editura „Princeps Edit”, Iași, 2005.

CUPRINS

Argument	3
Mihai Eminescu (1850-1889)	5
Formarea personalității	12
Eminescu la Cernăuți	28
Care au fost lecturile poetului Mihai Eminescu?	42
Mihai Eminescu și Aron Pumnul. Importanța <i>Lepturariilor</i> profesorului cernăuțean	48
Eminescu la Viena	52
Aglae Eminovici-Drogli (Gareiss Döllitzsturm), o prezență artistică remarcabilă la Cernăuți	57
Destinul românilor din Austro-Ungaria în publicistica lui Mihai Eminescu.....	70
Cum a fost și cum nu trebuie tradusă poezia eminesciană	77
Eminescu și muzica	79
Testamentul lui Mihai Eminescu. Despre limba română în publicistica poetului	83
Poeme	86
La mormântul lui Aron Pumnul.....	86
La Bucovina.....	87
De ce nu-mi vii.....	88
Dorința	89
Lacul	90
O, rămâi	91
Revedere	92
Ce te legeni	93
Sara pe deal	94
Atât de fragedă	95
Sonete	97
Afară-i toamnă.....	97
Sunt ani la mijloc.....	98
Când însuși glasul.....	99
Trecut-au anii.....	100
Veneția.....	101

Cu mâne zilele-ți adaugi.....	102
O, mamă.....	103
Călin (filedinpoveste).....	104
Floare albastră	111
Mai am un singur dor	113
La steaua	114
Pe lângă plopii fără soț	115
Și dacă	117
Aprecieri critice	118

Науково-популярне видання

Чернова Олександрина Григорівна

**Сторінки історії
румунської літератури
на Буковині**

Том 4

Міхай Емінеску

(рум. мов.)

Упорядник М. Герман

Редактор М. Струц

Підготовка до друку Л. Звенигородської

Підписано до друку 28.08.2024. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 7,90. Зам. 241240

Видавець і виготовлювач ТОВ «Друк Арт»

58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, тел. 585-432

Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.